

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 67, година XX, јануар – март, 2021.

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Зорица Бранковић Басарић

Уредништво
Душан Стојковић, Горан Максимовић, Обрен Ристић, Русомир Д.
Арсид, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша
Миливојевић

Секретар уредништва
Ненад Ранђеловић

Лектура и коректура
Радослав Вучковић

Слика на корици и ликовна сџрана
Милован Пенков Пенкасо

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Милена Ристић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059 e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе
и медија Републике Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили Министарство
културе и информисања Републике Србије и Општина Сврљиг

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanis@gmail.com

ISSN 1451-3218

САДРЖАЈ

Бгења

Злата Коцић	
ЧУЛО ЉУБАВИ	7
Слободан Лазовић	
ГОДИНА	14
Мирослав Тодоровић	
ЛИСТОВИ НА ВЕТРУ	18
Добрило Ненадић	
БЕКСТВО ИЗ РАЈА	35
Миладин Вукосављевић	
ПЕТ СОНЕТА.....	37
Дејан Богојевић	
ВАРИРАЊА	40
Милорад Владимиров Вучићевић	
ТЕЛЕГРАМ	45
Тања Прокопљевић	
ЧУДА И ТАЈНЕ БОЛЕСНИЧКЕ ПОСТЕЉЕ	53
Анђелко Заблаћански	
ШЕСТ ПЕСАМА	59
Јован Младеновић	
АРХИВСКИ СУСРЕТ СА ПРОФЕСОРОМ	
ФИЛОЗОФИЈЕ У КАФЕУ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ	63
Небојша Ђорђевић	
МЕТАМОРФОЗЕ	67

Упознавања

Мануел Акуња	
ЗАПИСАНО У ЛОБАЊИ	71
Хосе Антонио Рамос Сукре	
НЕСПОКОЈНА ПЕСМА.....	71
Хорхе Куеста	
ТВОЈА ЖИВА ОДСУТНОСТ У ПРИСУТНОСТ	
ТВОЈУ ПРОДИРЕ	73
Хорхе Касерес	
ДРАГИ МОЈ ПРИЈАТЕЉ КОЈИ	
ОДБАЦУЈЕ ЦРНУ ПОЕЗИЈУ	73

Ектор Алварес Мурена	
ИМАМО ОЧИ.....	74
Карлос Обрегон	
У ЈУТАРЊИ ЧАС.....	75
Давид Ледесма Васкес	
РАЗЛИЧИТО	76
Алехандра Писарник	
ДИЈАНИНО СТАБЛО	77
Мио Вестрини	
НЕЖНОСТ	79
Луис Ернандес	
СЕЋАШ ЛИ СЕ	80
Раул Гомес Хатин	
О БОЖЕ.....	81
Марија Мерседес Каранца	
СУВИШНЕ РЕЧИ	83
Марија Емилија Карнехо	
МОЈ НАРОД НИЈЕ.....	85
Родриго Лира	
ARS POETQUE	86
Анхел Ескобар	
ГОДИНЕ.....	87
Марта Корнблит	
ПРЕДСКАЗАТИ НЕСРЕЋА НИЗ.....	88
Карлос Ектор Трехос Рејес	
БЕЗ НАСЛОВА	90
Каролина Патињо	
МОЈА БУДУЋА ДЕЦА.....	91
Алфонсо Сола Гонсалес	
ПЕСМА	92
Франсиско Рејналдо Пако Урондо	
НЕШТО ДРУГО	93
Армандо Рубио Уидобро	
ФОТОГРАФИЈА.....	94

Тумачења

Кристина Митић	
ПЕСНИЧКЕ ЛЕСТВИЦЕ	95
Мирослав Радовановић	
ИМАГИНАРНА ПЕСНИЧКА СЛИКОВИТОСТ	98

Верица Тадић	
СИМБО(ЛИЧНИ) МЕАНДРИ У ТОКОВИМА	
ДРУШТВЕНЕ СВЕСТИ	101
Љиљана Лукић	
НА АМПЛИТУДАМА ЖИВОТНЕ ЗБИЉЕ.....	109
Мирјана Штефанички Антонић	
ВЕЛИКЕ РАСКРСНИЦЕ И ПУТОКАЗИ	
КЊИЖЕВНЕ СТВАРНОСТИ.....	113

Сагледавања

Надежда Пурић Јовановић	
ПОЈЕДИНАЧНО У ПРИРОДИ ШТО	
НЕСТАЈЕ У ЕЛЕМЕНТИМА.....	117
Гордана Влаховић	
ЕНКЛАВИНИ МЛАДИ ПЕСНИЦИ	136

Промисљања

Зорица Бранковић Басарић	
ДВЕ ТАЧКЕ.....	141
Бранко Горгиев	
КЉУЧ	146

Онлајн галерија

Оливер Милијић	
МИЛОВАН ПЕНКОВ ПЕНКАСО: ЈЕДНА МОГУЋА	
(АУТО)БИОГРАФИЈА.....	151

Башњина

Драган Жунић	
ЕСТЕТСКА ДИМЕНЗИЈА ЛИЧНИХ ИМЕНА.....	163
Живојин Р. Андрејић	
НОВОПРОНАЂЕНИ ПЕЧАТ ИЗ СВРЉИГА	
МОРАВСКОГ ЕПИСКОПА НИКОЛЕ	169

Милинка Јовановић	
ПОДСЕЋАЊА.....	190
КУЛТУРНА ДЕШАВАЊА.....	197
ИСПРАВКА	199
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА.....	200

Злајша Коцић

ЧУЛО ЉУБАВИ

КРИЛАТО КОЛЕСО

Чујем, видим, осећам и мислим срцем: чулом љубави. Не будимо *прајорци који звече*. Будимо људи. Од свих чула, срце и око ће запрвити кад год и куд год затреба: у воду, у ватру, у гром. Немам толико дрзновења да постављам питање: Илија, или ја. Улазим с поверењем, и само после њега, у огњене кочије, у *овде* и у *шамо*, као прст у два прстена. Као врат у две огрлице. Како врат спаја тело и главу, те и срце и око, тако *овде* и *шамо* повезује некак-

ва ћуприја, гледано одавде маглена, допола, а отпола? А гледано одонуд? За тај поглед указује се само ретка, најређа могућност. Одавде, уловимо тек понеки одраз, узвратни знак. Све остало, па и моје грло, пребива у немогућности људској. Из ње певамо. Кад кажем: певац од крви и меса, од глине, лима – ти видиш: точак се окреће, с њим и покретни видиковац, у смеру казальки, и унатраг. Хтели-не хтели, осматрачи смо час са крова света а час испод тешке глинене покривке. Ни не слутимо у коме ће видокругу, на коме обручу видиковом уследити распеће. Исклизнуће, са Иксионовог, или Ферисовог точка. Као што ни Ферис, изумевши точак за разбибригу и панорамско зурење, није слутео да ће му бити навучена Иксионова мртва кошуља. Зато се и уздам у вид претходни и потоњи, у крилато колесо под кошуљом. У ту жарптичицу чија смо крлетка, а чији је трептај ока једнак узмаху крила, чији је узмах крила једнак херувимском пропламсају самога Духа Љубави.

ОБЛАЧАК

Нисам Језекиљ, али верујем његовим очима – које и нама отварају вид за херувимска многоока крила, за крилате точкове, за поновни долазак те живе Колеснице.

Нисам Јона, али бивам у његовој кожи: није ме прогутало море, ни кит, али с гутљајем таласа, прогутам самог Јону и осетим како његова кожа срasta с мојом, изнутра и споља.

Нисам Петар, али верујем његовим стопалима, вичним ходочашћу по води, и његовим ушима, кадрим да чују петлове.

Нисам Тома, али верујем његовом прсту: сувишном, но ипак.

Нисам Слаткопојац, али верујем његовом језику, грлу – тај укус књиге, кондака, свитка, осећамо и данас, појући захвалност.

Нисмо Павле Мироточиви, али стојимо пред земним конаком његовим, и он нам одоздо, кроз бели фебруарски покров, одашиље невидљиви облачак, тако миомирисан и густ да нас лагано одиже. Зар би се икоме милило да сиђе.

ПЕВАЦ, ГАЛУС

Ко сам, онда; ко си? Спавач подземни и скитница небеска, пешак поморски и галактички залутник. Нек и не тимаримо галактичке пегазе, али пуле, у прсима, бело – да. Тихим гласом. Немушти певач. Певац, са рушнога крова, Вавил-куле. Галус, од крви и меса, глиненни, лимени. Псеудоним: Гал. Видим Велика и Мала кола: то, како ми се две дуге свијају око зеница, у две дужице. Видим *Зев над зевовима* и откривам два мала неба у својим устима: горње и доње непце. Нисам ученик ако не чујем и помисао; нисам следбеник ако не шапућем чујно; нисам водич, ако не зорим-зборим онима који би да у пјесан ускоче, међу ватром и мед водом. У данас, захвално за јуче. Зарад сутра.

ПЛАНЕТА ГАЛГАЛ

ОЧИ

Не видиш херувиме, али верујеш Језекиљевим очима. Не и својим: јуче, овде беху моћни платани, јутрос – дебела, орезана немилице: крошњи нема, гране срубљене до нуле.

Нуле пак ове, личе на очи. Не знаш зашто, али пребројаваш, упорно, на сваком патрљку дуж булевара, колико је грана одсечено. Док не засузиш.

Док те не прострели древна слика: Језекиљеви херувими имају свак по четири лица, на четири стране. Лице орла, лава, бика, човека. Али збир очију није осам. Пуни су очију, као паун. Имају их посвуда по телу.

Понегде се, низ орезано дебло, из нуле-ока слива сад већ излишни сок. То подсећа на ноте.

Још једна овера твојег шапата о томе да је родно место стиха она тачка на самом прелазу из плача у песму.

„ИСУС КОЈИ ТРЕПЉЕ”

Чудесна икона у древном грузијском храму Светицховели. Христос, склопљених очију. Отвара их и затвара, ако се молимо срцем – дошапнеш. Али ако смо недостојни? Убрзо, нехотице запажам: понекад се најпре отвара једно око, а кад су оба отворена, то потраје или секунду-две, или нешто дуже. Какав дар! Куд ћете с толиком ганутошћу? Моје срце веће је од мене – пева у жбуну онај славуј мој захвални. И ја бих исто, и сада, али занемелост је још боља. Две-три године требаће ми да забележим:

Очи склопљене јесу две колевке дугине, два су у њима накратко склопљена света: горњи, доњи.

Очи отворене јесу светови расклопљени, света Осмица.

Није новост та неисказива релација између ока и ока. Божјег и човековог, мог и твог. Али с овим трептајима долази нешто неизрецивије. Још и та задршка, као да се једно око некад теже отвара. Је ли то болнија рана Распетог? Или подсећање на десну страну Очеу? Тај трептај Светилника, светионика. Трептај-сигнал. Као неки благи, безболни струјни удар, ако је такав могућан, тако некако нам враћа у свест и херувиме, Језекиљеве. Крилати су, али и на точковима. Посвуда на крилима имају – очи. Накнадним ишчитавањем пророковог виђења, догледају: не само на крилима! Херувими имају очи и на – точковима! Мноштво очију!

ТОЧКОВИ „ГАЛГАЛ”

Године ће требати да том „струјном удару” нађем име. Херувимски точкови, виђени очима Језекиљевим, крећу се у свим

смеровима, по хоризонтали, укосо, увис, наниже: *куда дух иђаше, шуда и они*. Ближе их видилац описује као – точак у точку. Код нас, преведено као *коло, кола*, у руском преводу: *вихрь*, са звездицом и упутом на изворно хебрејско ГАЛГАЛ. Вишезначан појам. Точак, ковитлац, откровење. И вихор, дакле: силан вртложни ветар: и пијавице морске. Ето нам те завојнице. Спирале живота. И смрти, уједно. Руси за морске пијавице имају израз „смерчъ”; у сврљишкој котлини, ковитлац ветра зовемо „алине”.

Слика мноштва очију на резаним деблима, као и на херувимима Језекиљевим, па и на пауну, враћа се, обнавља, допуњује. Око, и у оку дужица, зеница... не личе ли и сами точкови херувимски на очи... Није ли у тим очима сабрано све – сав горњи и доњи вид. Није ли то говор о посебној могућности укрштања, здруживања погледа, праваца, знања, осећања, енергија.... Ми, кад се гледамо очи у очи, кад осликавамо ликове светих да бисмо се и у њиховим очима огледали, не остварујемо ли управо такво космичко кретање по моделу точка у точку, али већ га удвостручујући, устостручујући? Како би требало – сваки дар.

Сваки поглед, посебно ако уследи узвратан, ако погледи прерастају у гледање, виђење, узајамно, кружно – има исти порив и сврху: гледајући у очи, да видимо – душу. Није ли нас пророк упутио на могућност над могућностима: да видимо Дух? Сошествије Духа Светога?!

НИНА, НА НЕБУ. СИДОНИЈА, ПОД ЗЕМЉОМ.

Виђено једном, то трептање Ока траје. Исто би било и да не понесох иконицу: отисак, који задржава то чудесно својство. Као да га са мноштем виде и оне „очи” на резаним платанима београдским, као да се и сами платани дошаптавају са грузијским светим кедром, по коме је и назван храм *Светицховели*, што значи: Животворни стуб. Стуб, заправо дебло посеченог кедра, чудесног већ од своје клице: изникао из хитона Христовог, према древном запису. Хитон је, с Голготе, донео свештеник својој младој сестри Сидонији, на њену молбу да донесе било шта од Господа. Пригрливши хитон, потресена голготским збивањима, и сама је испустила душу, и није било силе која би га одвојила: с њим је и сахрањена. Ту је, из те њене вере, жалости, љубави, и прионулог хитона, изникао кедр, ту се моћно гранао, ту чудесно исцељивао. Ту се и оборено дебло

његово такође приљубило уза земљу да га никако и ничим нису могли одићи: од грана је грађен храм, али дебло, предвиђено за централни стуб, и даље је лежало. После три дана и ноћи, колико се усрдно молила Нина, будућа светица – многе очи, окупљене око обореног чудесног дебла, виделе су како се оно најзад одиже, само. Нина је пак видела како га одижу, усправљају, постављају на место – анђели. Силе Небеске.

АЛИНЕ, ГАЛГАЛИНЕ

Кажем галгал, а мислим и алине – тако смо на рубовима рајским звали ветар вртложни: одједном ускружи по земљи, усишава све што му се на путу нађе. Ако ништа друго, узврти суво лишће, забургија њиме увис, све док небо не протури кроз облаке длан и поклопи га.

Чвршће нас уза се привијају заштитници наши, узмичу што даље с нама, лакшим од перца. Али ми још не знамо за страх, очи су омађијане том лепотом-силином, и подуго још неће бити у стању да трепну.

После, кад су већ испричане тешке приче упозорења о алинама које одигну и човека, те да не би дете, и да спаса нема, не толико због вртложења колико услед пада с висине, где алине или изгубе силу или просто испусте плен – не остаје нам друго до да их раскринкамо већ по називу: але, алетине. И да будемо опрезни.

Али ко да буде опрезан с лепотом. И кад знаш за могућну опсену, на њу заборавиш. Излаз је ваљда у – оку: око одмах да прозре да ли је пред њим уистину лепота божја, или неки амалгам, па и извитоперење, око да не допусти да буде засењено. А прозреће једино ако је и само кристално чисто: лепо. А лепо и чисто око не бива ако није таква и сама душа. Па ти сад види.

КАКО НАС ПРОНАЂЕ ПЛАНИНА ГАЛГАЛ

Опчињује већ и сам појам *īalīal*, призива сазвучја, разгранави смислове. Тако налетим и на песму „КОЛ ГАЛГАЛ” – изводи Аврахам Тал. Препоручујем: (https://www.youtube.com/watch?v=7_PFoSUIpE). Да разумем тај хебрејски текст помогне ми руским *подсирочником* из Јерусалима, дивна песникиња, Јелена Игнатовна: хвала јој. Због вишесмислености појединих речи, обликујем приближно значење:

*Тај звук окретања шочка, шај лас који одиже се у вис
 док возови, зайтивени, недостижни, на кошураљкама клизе.
 Тај звук, шај лас пријатни одиже се и силази,
 иде и клојара, луша, чертари по свету.
 Глас и звук шофара простира се дубодолинама, па уз висове,
 и по свуда унаоколо обрће шочак.
 То се шај звук, шај лас, што се шај звук и лас одиже, и силази.*

Уз песму, пратимо величанствене призоре светле планине Галгал. Колико пута „пређох” преко ње, читајући о пророку Језекиљу, о Исусу Навину. Још је где је и била, та гора прочишћења, на путу за Јерихон. Али дошла је, ето, и до мене, на Звездару, сместила се у мојим зеницама, и дубље. Тако је и одведох на Кал-емердан, тако ће се и завртети већ сасвим нови, сасвим мој, ковитлац. „Синги”, у значењу: круг. Звук, слика, смисао: то су његови замајци.

КАКО НАС НАЂУ „СИЛЕ НЕБЕСКЕ”

Требало је да пређем све те узбуркане путеве, да се они у мени изукрштају, да се сви ти звуци, све те слике и спознаје слегну и по ко зна којим све принципима поново узвитлају у свести, да се током година мало по мало обзнајују преобликоване у записе, те да ме силе небеске нађу и „уживо”: са приказа Другог доласка, у Покровском храму, сасвим близу певничке галерије, надхват очију целог хора. На фресци је Господ наш, раширених руку са стигмама, и поред обе руке лебди по један точак са по четири крила. И на точку и на крилима — очи. Занемим: па то су Силе Небеске, анђели! Колико Престоли (суда ради), толико и Херувими, свакако сједињени у симбол, већ и мој, опеван, већ изабран за наслов књиге — *Галгал*. Тек потом пронаћи ћу и празоре, грачанички, критски, оба из шеснаестог века. Притом, Теофан Критски осликава точак у точку као осмицу, есхатолошку Осмицу, знак близак и незаобилазан.

СИЛЕ НЕБЕСКЕ

Тој ватри претесно је, овде, у нама. Она зна: сва наша платна премала су за горње призоре и претанке су, плитке наше речи за суктаје пламених језика: док над облацима витлају и у точкове обраћају се, док у муњевитим заокретима ничу им херувимска

крила. Ни моћнијега ковитлања, ни узмаха силнијих и блажих. Силе Небеске, од истог су огња ваша крилата срца и очи што се у вама множе. Ни јаснијега вида, ни радосније слепе покорности тој ватри. Дух ако усхте, чините немогуће: чак и до наше тврде коже сукне благодатни пламичак.

У сасирену куцавицу убризгате нам капљу излазећег сунца. Тек да устанемо, тек да, уз лествице дана од главе до пете оближе нас ватрица верна, у нади да најзад наћи ћемо за њу прави кутак, право име: Љубав. Божија.

ОСМИЦА

Тек када срцем угледамо та два Ока божанска, која трепћу, тек када сагледамо да је слика мноштва очију на точку и крилима симболичан приказ Херувима, Престола, Сила Небеских, тек тада нам бива јаснији онај, још од детињства непрекидни, звон, савет, завет: „Чувај као два ока у глави”. Два вољена ока ближњег, два наша ока у огледалу, два су осетљива узорка нечег другачијег, неземаљског, небеског, у нама: мали космички модел. Око чисто као кристал, одраз је доброте и честитости. Тек када нам се тако, „уживо”, живим херувимским симболом, наговести да је могућно, пожељно, нужно, неизбежно суочити се, да, управо тако, очи у очи, с Оком над очима, Оком недреманим, *изван сваког зла*, тек тада појмимо да нам за тај сусрет нема боље припреме од огледања у људским очима, да нема бољег огледала од дечјих зеница. Анђеоски чистих, пуних љубави и поверења. Тек када осетимо такав могућни дослух с анђеоским оком, ту херувимску пуноћу узвратног, кружног, тока, тек тада нам бива јасније зашто нас још од младости тако неодољиво привлаче математичка ознака за бесконачно, као и Мебијусова трака – видљиве ознаке невидљивог, можда и нехотични есхатолошки симболи, неизбрисиво нам урезани у свест. Далеко најживља и највидљивија осмица пак, божански штедро нам је усађена на почасно место: ево ту ти је, на лицу – наткриљена већама. Погледај, колико огња има унутра?

Слободан Лазовић

ГОДИНА

Свој четвороделни живот
од триста шездесет и неколико дана
изводи из четири мишје рупе,
квоцајући показује им пут,
претвара их у кришке хлеба,
маже их танким снегом и мразом,
кишама и разнобојним цвећем,
жегама и пшеничним зрнима,
јабукама, вином и препеченицом,
призива своју разнолику дечицу,
четири малолетна јединца,
из све четири стране света,
размешта их по годишњим добима,
ушушкава у њихове креветиће,
покрива разнобојним оделима,
наговара да брзо расту,
на радости, да се жене и удају,
брани од вашара и оговарања,
скида их са клацкалица,
вози на рингишпилу,
игра се са децом у деци,
и децом у одраслима,
и одраслима у деци,
и одраслима у одраслима,
премазује небеса надом,
уседелицом што не стари,
поставља луле као белеге
које ће други памтити,
пије рујни расо и црвено вино,
одужи се кад је глад,
а наједра кад је родна,
све можеш бити у њој,
само себе не можеш вратити
у ону што је прошла.

ЗИМА

Острвио се мраз,
пуца церић напољу,
и капилари на образу,
леди се лавез,
цврчи вода у цепаници,
псује мутави Раденко,
забија шаке под пазухе,
окућили се врапци стрехом,
и стреха стакленкама,
буши дим рупу
кроз пастрму и ошак,
провалију звану зима
заптивамо грејаном ракијом,
стари сир белином
зајебава снег и виљушке,
масти сланина брке
и ченове белог лука,
згражава се зимница
над мљацкањем,
са тробојком
и три прста
молим се пензији,
вирусима и смрти,
да не касне
или нек ме обиђу
занавек.

ПРОЛЕЋЕ

Закржавио певац кресту,
окрупнио глас,
кочопери се укруг,
кљуца планету и коке,
освиленио ваздух,
парају га пристигле ласте,
требе труње по небу,
лове инсекте и висине,
гнезди ми се лакоћа у срцу,
подмећу леђа стабла,
хрле гране ка зеленилу,
вајка се стишано Станојка,
испила јој зима грудњаче,

грокће нераст по воћњаку,
набија пену на зубе,
мраз шаље мразиће
да сакупљају порез
од раноранилаца и биља,
измиче се старије багрење,
упиरे у сетву изанђао трактор,
зове с оног света Андрија:
„не долазите док не окопате“,
мршти се свануће,
магла му вади очи,
ћути лопатична кост,
пребира бројаницу,
суша, киша, суша, киша,
весели ме вече,
замакнем у кревет и жену,
после тога дишем тамо
и претоварам пролећни ваздух,
док се не огласи онај певац,
првенац ход диже ме,
осунчан новим тромесечјем,
зове да отерамо реуме,
пооремо и посејемо,
њиве и постеље,
и стигнемо до румене кожице
на прасету што је малочас
скикнуло трипут под шљивом.

ЛЕТО

Одрешила се врућина,
обада се са стоком,
мокри знојем по себи,
лишће ућуткала спарина,
доколица се купа у потоку,
пас Лиско истеже језик,
ваздух му дахће у уста,
бокови краве ливаде
дишу с муком,
трави броје до осам,
баба Ката кваси ноге у лавору
и подвија сукњу под колена,
ветар отишао у шуму

и не јавља се,
да ли је четник или партизан,
кума Милица зове из Београда,
да није промаје умрла би,
трепере видик и вид,
сунце се кува у попару,
тромо размишљам,
да је мој живот континент
од 75 миленијума,
а да сам ја острвце
од 75 дана,
том невидљивом разликом
обухватили би и ово лето
што мимоилази
моје црвено лице
и цури право у душу.

ЈЕСЕН

Кући се година,
силази са дрвећа,
избија из земље,
скупља јабуке и кромпире,
зида зрневљем,
подзиђује садницама,
покрива жуљевима,
заватрила лампек,
са луле мученице
цурка препеченица,
цепа букве и церове,
весели се са сватовима,
а сватови са младом,
сабија у тегле паприке,
и пркос испод прсију,
мери дебеле свиње,
виси са пршутама,
подупире смок,
седи од магле,
из које расту димови,
камен са својих леђа
ставља на купус у каци,
јесен је дипломски испит
који сваке године полажу
календар и наши животи.

Мирослав Тодоровић

ЛИСТОВИ НА ВЕТРУ

Сеоски дневник

13. април 2012.

Облачно. Проведрава, на кратко засја сунце, обасја пејзаже у заселењавању. Идем са Лилом у Ариље. Чује се детлић, оглашава кукавица у зеленој тишини јутра. Моје малине сваким даном олиставaju. На Дивљаци стајем, примам у кола мог рођака Милића. Шали се на рачун рођака власника хладњаче. Неће да исплати дуг за малине, већ исплату врши у роби. Тако и када даје зарађује на хемији. Хоће ли бити боље? пита. Биће, биће мало помака, брате, Милићу, али за педесет година. Сети се, шта сам ти казао када прође педесет лета.

На ариљској чесми пуним канте са водом. Идем у цркву Светог Ахилија да запалим свеће, да погледом поздравим арханђела Гаврила – Плавог анђела. Велики петак, пуна црква. Код Ђолета, сестрића прегледам пошту на интернету. Неуморна Душка са *Песници свешта*.

Порука од Србе И...

Одговарам како се библијски мучим, имам сада мало памети, али немам више снаге за рад на земљи. Шаљем поруку Бошњаку, питам за Унус.

У 10 сати сам пред бројем 1. Очекујем по договору Добрила. Зачујем позив: Мирославе! Видим Петкану Добрилову застала колима позива да идемо у кућу Добрилове мајке. Он, Добрило, седи у колима. Овде је гужва, петкари како их ја зовем долазе у Ариље, у набавку. Поздрављамо се и за тили час смо испред зграде, где је на тераси већ постављен астал. Седамо за сто. Честитам Добрилу номинацију за академију¹. Нема од тога ништа, каже. Нема он лобија, вели Петкана. Са терасе се види црква Светог Ахилија, задужбина краља Драгутина из 13 века, улица – пут којом иде свет. Како се живи? И поново прича о малинама. Како је почело? Тешко, неће сељаци да саде трње. Почело је полако, пионирски. Прво

¹ Управни одбор удружења књижевника Србије га је 30. марта 2012. године предложио за дописног члана Српске академије наука и уметности.

жене уз остале послове. Па од малина се купи шпорет, креденац. Виде оне друге комшинице. И тако, мало по мало, да су данас све запоставили само су малине о(п)стале. И споменик берачици малина су Ариљци подигли. На плацу испред библиотеке стоји скулптура – берачица са гајбицом дело вајара Велимира Каравелића. О томе сада Добрило пише роман. Петкана нуди пиво, вино. Ставља ме на муке. Возим. Свеже је и улазимо у стан. Стиже и сусед Добрилов да се поздрави. Прича се разгранав, али књижевност је кључна тема. Комшија грди Басару, Добрило брани, није присталица постмодернизма, али Басара је мајстор за то што ради.

О постмодернизму је писао Солжењичин у суботњем додатку *Полиџике*. Читао сам вели Добрило. Замисли, Миркане, у Пољској је једна студенткиња писала о постмодернистичким нијансама у мом роману Мрзовоља кнеза Бизмарака...

Одлази сусед, Добрило вели Петкани да изађе. Пита ме „шта мислиш, Миркане, да у овај роман унесем све оне изразе који се односе на секс. Енглези имају две речи, а ја имам овде 20 што од ј... до китарења исказују различите нијансе.

– Мислим да не би требао, јер твоје књиге немају те садржаје.

Али, зашто Мркане, ту је богатство нашег језика. У реду, сагласан сам и подсећамо се речи које знамо. И још памтимо.

Већ је 12. и време је да пођем. Поздрављамо се уз лепе жеље за срећне празнике, и да се следећег петка поново сретнемо. Наравно Петкана нас је фотографисала, и ја сам њих двоје фотографисао. Добрило се брани, не воли да се слика. Ко те пита, ја сам те већ фотографисао, кажем.

Петкана прича како је Добрилова колегиница, сада стручњак у Аустралија њој била захвална за бригу о Добрилу. Каже да је као студент био најмршавији, бонове за храну је продавао да би ишао у позориште.

Из какве смо се само оскудице извлачили да би лакше живели, и нешто као имали. Ако си хтео књигу, морао си да је купиш... И сâм сам довлачио књиге са свих страна, да би се сада матор питао шта са њима да радим.

Јавио се Бошњак. Изашао је из штампе *Унус мундус*. Величанствено изгледа. Договоримо се за промоцију. Љубиша Митровић и ти, а ја ћу вас увести у причу.

Враћамо се у Трешњевицу, у плаветну тишину брда која све више зазелењавају...

Субота, 14. априла 2012.

Киша, магла и тишина. Сређујем белешке. Магла је заклонила брда, сивило утишало и птице. Сива тишина пролећног јутра. Бележим утиске претходног дана, магла се подиже и пејзаж је светлији. Радоснији. Прегледао часопис ТРАГ, поново прочитао своје песме *После свећа*. У *Листове на ветру* унео фрагмент из текста *Свећ као шексти* А. Солжењицина (Пол. 7. април 2012. *Кулш. догађај*) „За постмодернисте свет нема никакве реалне вредности. Он чак има израз за то *Свећ као шексти*, као нешто секундарно, као текст неког ауторског рада, док је најважнији објекат интереса сам **аутор и у његов однос према делу, његова загладаност у себе** (болд. М. Т.). Култура по том виђењу треба да буде усмерена у себе саму (зато су ти радови тако пуни сећања до бљутавости), само је она вредна и стварна. Због тога сама замисао игре добија тако изванредну важност, не моцартовска разиграност космоса преплављена радошћу, него насилно поигравање на жицама празнине, где аутор не мора да има одговорност према никоме. Одбијањем свих идеала сматра се храброшћу.

У овом **волунтарном самозалуђивању**, посмодернизам види себе као крунско достигнуће свих претходних култура, крајњи беочуг у ланцу (слабашна нада, јер се већ рађа концептуализам, термин који тек треба да буде уверљиво дефинисан у односу према уметности, мада нема сумње да ће и то бити покушано. И пошто већ постоји поставангардизам; не би било изненађење ако будемо сведоци појављивања постпостмодернизма или пост-футуризма).

Ми бисмо могли да имамо симпатије за ово стално трагање, ал само као саосећање за патње болесника. Потрага је осуђена на другоразредну или трећеразредну теоријску вежбу, лишену живота и будућности...”

У подне киша престаје, али, небо је сиво, брда светлија а зелена радост пролећног живота светли понад њива.

*Заспали на врху иланине
Облаци се дојоварају
на коју ће ситрану*

*Црква Небо
И мој лик на фотосу а
На ливади маслачак се злати
(Ариље, 13. април 2012)*

Склуйчам се
у се завучем ал
Невреме се не смирује

15. април, Васкрс.

Магла. Сивило, ромиња кишица. Само тишина и киша. Јуче нисмо чули људски глас. Киша утишала и птице. Шалем пријатељима васкрсне честитке. *ХристѝОС васкрсе. И нека вам све буде у ѝролейѝњем виделу ѝје радосѝи, Вере, Наде и Речи. Библијске и наше. Амен. Мирослав из Трешњевице.*

Ваистину васкресе. Пријатељу, Милош...

А киша пада...Слушам музику кише...

Ваистину ВАСКРСЕ, врли Мирославе. Од Бога ти Васкрслог здравље и песма и срећа!

Јован

У крошњи младе
брезице моје лице –
шрейери лииће

Пламен и сѝрњишѝе
Облаци дима
Понад шуме о ѝоме

18. април 2012.

Киша је сву ноћ падала. Магла и сивило. Само детлић у крошњи кантаруше куца. Прохладно је. Ни данас нећемо ни кога видети. Прелазим преко брда код Долета да се договорим око постављања ламината. И с оне стране брда тишина са кишом росуљом. Утишале се и птице. Гракне гавран понад шуме и поново се све утиша... Лила је наложила ватру, топлина обрадује и врати жељу да се нешто ради. Прегледам безвољно часопис „Кораци“, 1-3 / 2012. *Дневник Мирољуба Тодоровића из 1984.* Фасцинирају ме писци Дневника. Колико ли сам пута покушавао са вођењем дневника. Одустајао после неколико дана. Знам да ће се то поновити али и поред тога настојим да запишем овај кишни, априлски, дан. Утишала је киша птице, завукле се у скровишта, чекају да гране. Само трава буја и зеленилом радује.

19. април 2012.

Магла, прохладно. Возим Лилу на Дивљаку. Магла испунила трешњевичку котлину, виде се врх Градине и Црквица, понад Малич, у даљини Мучањ. Зажалих што нисам понео апарат... Испраћам Лилу за Ниш и враћам се у тишину. Сада сам сâм. Окопавам задњи ред малина, слушаам јутарњи концерт звукова, чује се детлић, моја мотика се огласи једном у којој су сви овоземаљски гласови. Трава буја, треба одбрани-ти саднице од траве. У 10 сати зовем Добрила. Јавља се Петкана: Како сам, како здравље, јесам ли добро? Добрило пише, она код комшинице, сад ће он...

Е, Миркане, важи, видимо се сутра. Сресћемо се сутра у библиотеци, а онда ћемо одлучити где ћемо. Треба да узме Чеховљеве приповетке... Окопао сам три реда, умор ме плâви. Седнем на буков трупчић гледам облаке и покушавам да их мислима усмеравам на коју страну да плове. Зачудо успева ми, или ја то уображавам.

Пишем посвету на књизи Миодрага Мркића: „Огледи о поезији Мирослава Тодоровића“ – *Великом сјисаишељу и Човеку, Добрилу Ненадићу, благодарно за књије које најиса, за Реч-и наше разјоворне које свему даше виши смисао. У ариљској библиотеци која ће се звати Н. библ. Добрило Ненадић, с поносом Мирослав из Трешњевице.*

Уморан сам, када би само знали они који одређују цену малина колико је рад на земљи тежак посао. Не каже се узаман сељак тежак. А ја сам већ у годинама и нисам више кадар да се бакћем с мотиком...

Пита ме Милић: „Јеси ли као мали сањао да ћеш једног дана седети испред куће и пискарати док у малињацима и мушки и женскадија падају од умора исплажених језика? А ти докон пискараш...“

Скривенац – место где је моја шума у планини. Зашто Скривенац? Скривено, тако, од људи, ала и вукодлака.

Довезао вештачко ђубриво за Милорада и Марина. Мене по обичају заобилазе. Ни данас Раша неће доћи да ми узоре њивицу, вели, снађи се, пребира кромпир, добро сутра, али видеће. Е, мој Мирославе!

Смењује се облачно, сунчано, прохладно. На небеској позорници хитро се мења сценографија уз хуј ветра. Прочи-тао причу у додатку *Новосиби* – *Кулшура*: „Истинита прича“

Пол Остер, превод Милка Чабрило. Упознао сам Милку у Младеновцу, у библиотеци. Запамтио презиме Чабрило које сам сретао на страницама *Савременика*. И ова прича је преузета из *Савременика*. Обична прича, али Остер, то више звучи него презиме на ћ. Није наш, али је зато наш песник Дејан Алексић: *Aritmetica divina*. Стихови завршни све казују:
И месеци, шај будни жуљ свећлосци,
над зараслим архиџравама које џрли
бриљан у аветиџиџу латиџских џиџаџа.

Песма казује како је песник као дечак рушио мравињак, а ту су и добре жене и мужеви и бука фабричких царевина, и кохорте мрава, те красте колена и хронике над питањима ума. Шта је привукло уредника да истакне ову песму. Ето шта је све по(Ј)езија. Алексић = Данилов. Када чујем песник, каза онај Енглез, ја перем руке.

Реч је о песнику Бејзил Бантингу. Песма:

ШТА ЈЕ ШЕФ РЕКАО ТОМУ

Поезија? У реду, као хоби.
Ја џиџам деџе возове.
Г. Шо узјаја џолубове.

То рад није. Не знојиш се.
Нико џе за џо не џлаћа.
Оно, моџли бисџе да џишеџе рекламе.

Оџера, да; или џесмарице –
Усамљени Јахач.
Ненси је џевала у хору.

Ал џражиџи дванаестџ фунџи недељно
– ожењени сџе, је л? –
храбро, нема џџа.

Како да џоџледам у очи
возачу ауџобуса
ако вам дам џџих дванаестџ фунџи?

И које ситуран да је шо поезија?
Мој клинац, – десет година, –
Уме исто, и још с римама.

Ја зарађујем шири хиљаде, плус широкови,
кола, дневнице,
да, ал ја сам књиговођа.

Како ја кажем, шако раде
у мом предузећу.
А ви, шта ви радише?

Некакве мале, па дуачке речи,
нездраво је шо.
Кад срећнем песника пожелим да се окућам.

Све су шо комуњаре, ућаљеници,
пресхућници.
Пишеше неке бурџије.

То вели и Ђ. Хајнс, а он је учишељ
и он шо свакако зна.
Нејо, посао поштражише.

Прочитах ову песму уз хуј ветра, док се напољу ваздух
гуснуо у таму која је све једначила. Мирила. На њиви Луки-
ћевој нова пролећна слика: Узорана њива. Пролећна све-
тлост земље украшава пејзаж зеленила. Горе на брду чами
Радетова брвнара. Крај ње букти бела крошња трешње. Хуји
ветар.

Уносим овај дан у свеску, уз духовну и медитативну му-
зику. Рад. Беог. 2 програм 19. Франц Лист: *Естерџомска миса*.

Смрт је на селу
очиљеднија
и искренија

Сви знају
у какву су ја земљу закопали
какву је земљу оставио

Жена
којајући кромѝир
реже ашовом лице покојној мужа

(Владимир Бурич: *Кад будем стар као земља*, Градина, 1988. Превод Михаило Игњатовић) Нема више издавачке куће „Градине“, отишао одавно и Михаило. Писао је рецензију за моју збирку *Испис шаме*. Сећам се професора Михаила, оснивача Књижевне колоније Сићево...)

21. април

Облачно, небом таласи облака, хуји ветар, плове небеска острва... Плове сенке преко пејзажа, преко још сивих шума букових, у којима пламте беле крошње дивљих трешања. Разлистати се брезици, светле зеленкасте крпице на плећима брда. Из дана у дан зеленило снажи, а ја мотрим ове пејзаже брда и утапам у њихово зеленило. Пејзаж је песма коју облаци сенкама дописују. Окопавам малине, тегобно, а из влажне земље трава већ сутрадан се диже и ја. Чујем шапат траве. Казује:

Ја сам шрава; ја покријем све.

Ја сам шрава.

Пустиише ме да радим.

(Карл Сандберг)

Нигде живе душе, само цвркут птица. Гракне гавран. Хуј авиона. Поново почиње киша росуља. Јавља се песник Димитријевић. Луче сам му послао текст о његовој збирци песама „Златно доба“. Обрадовао се тексту, задовољан мојим мишљењем о његовој поезији. Добро је да сам својим текстом обрадовао песника заточеника поезије. Данас кад су и од поезије и књиге сви дигли руке има још верника песме и речи. „Џабе пишеш, џабе дангубиш, казују ми моји сељаци, терају лакрдију“. Завршио сам са окопавањем малина. Очистих траву око вишања, окопао сам трешњу коју сваке године мраз обре. Али зато цвета у мојој песми. Седим на буковом трупчићу, уз цвркут птица и зуј пчела исписујем ове редове. Прозраци, између облака сунчева светлост шара пејзаж. У подне поново груну талас тамних облака. У мислима настојим да их усмерим преко Остреша. И заиста отпловише, за њима стиже нови талас...

*Расцвали се маслаци –
злашници у шрави
Радости у пољеду*

Мотрим како бумбар када приђе цвету снажније забруји крилима, јави се, а затим слети по своје следовање.

22. 4. 2012.

Зовем Долета. Облаци узнемирено витлају небом. Пређем преко брда, уз каву и ракију договоримо да током дана пређе са дрљачом. Звао Радета, али се не јавља на моб. Премда тел. звони. Раде на брду мртав лежи на кревету, не чује овоземаљску звоњаву телефона. Да није умро, вели Доле. Ћутим. Надао сам се да ће са својим коњем свратити до мене. Јесенас је свраћао, тражио лек (диклофенак). Дам му Лилину кутију. Колико кошта? Ништа, само када дођем овде да те видим. Он се смеје. Каже, готово, издале ноге. Чудна је направа живот. Облаци се витлају, повремено између засја сноп светлости обасја пејзаж у зазелењавању.

Идем на Маричину воду. Поред пута спазим печурке. Смрчак. Обрадују ме. У књизи видим има и *Рани хрчак*. Он је отрован.

У подне док седим под стрехом и настојим да нешто запишем стиже паничан лавез паса. Хрупише преко брда, један стиже до мог малињака, док други паде под смреком више мог стола. Дахтао је исплаженог језика, сав се тресао, све је на њему дрхтало. Полако је склизнуо до мог стола, гледао је безизражајно. Чинило се да ће експлодирати с толиким је напором дрхтао, дахтао. Очи застакљене. Шта да радим? Како да помогнем? Фотографисао сам га. Нисам могао ни помислити да може толико да се замори. Пола сата му је требало да се примири устане и оде. Отишао је и зец за којим су журили. Видим на брду код Радетове брвнаре тракторе. Кола. Изгледа да је Раде напустио овај свет. Зато се није ни одазивао на Долетов позив. Он лежи мртав у свом кућерку, а телефон звони, звони.

И дан одмиче, сенке се пењу уз Раковиће.

У додатку Култура, Новости, у есеју *Друштво забаве* Варгас Љоса је записао да га вређа што кувари, креатори, фудбалери данас имају утицај и значај какав је некада припадао научницима, филозофима, композиторима. Сведоци смо деградације културе, која је у модерном свету замењена „забавом за масе“. А код нас Срба то је одавно сведено на филозофију „Узми све што ти живот пружа“, „Игра коло дупе голо.“ „Баналност је заменила прави таленат. Та жеља да се забави публика види се у књижевности по доминацији „лаке литературе“.

Не знам, могуће је да култура није могућа у овом нашем времену, каже Варгас Љоса.

Умро Раде.

Одморио се, каза, Милостива.

Прелиставам збирку песама Владимира Бурича „Када будем стар као земља“ у преводу Михаила Игњатовића. Цвркут птица, крошње у белом, облачно небо, лептирић лети понад траве, нешто тражи.

„Не бој се будућности ње неће бити,“ али зашто се књига отворила на овој страни. То књига зна, и овај хуј ветра и мутни пејзаж неба и пејзаж који мотрим, и у који се утапам све више. Зеленим, али...

Бићи уметник значи: не рачунаћи и не бројати: сазреваћи као шио сазрева дрво, које не јони своје сокове а стокојно стоји усред пролећних бура, без стораха да иза стоа може и да не дође лешо.

Рилке

Петак, 20. 4.

Договорио сам се са Добрилом да се сретнемо у библиотеци, а затим ћемо видети куда ћемо. Од Ђолета шаљем Димитријевићу мејлом рецензију збирке „Златно доба.“ Јавља Добрило да идем код њега у стан. Минуле ноћи му није било добро, а ни сада се не осећа како треба. Свраћам у библиотеку дајем два примерка Огледа Миодрага Мркића и *Унус мундус* бр. 40. Не ништа не кошта, кажем. Молим да провере да

ли примају Унус и да јаве. Јавиће, записује библиотекарка мој број моб. телефона. Уздржавам се да кажем да се неће јавити. Невероватно колико смо *баш ме брџа* за све народ.

Код Добрила разговор о здрављу, о свему, необавезно. И сам имам тегоба са здрављем, тело региструје промене. Оглашавају се поједини органи. Сетио се Добрило доброг наслова за књигу коју пише: *Време кокошки*. Онда се разговор отргне, разговарамо о серији Сулејман Величанствени. Али зашто ми не снимимо серију из наше историје?

Сулејман је велика пропаганда турске културе. И ма колико то била како веле сапуница она испуњава сврху. А шта ми чинимо, оно највредније склањамо од самих себе. Зашто ми и себи и другима не прикажемо наше вредности. Министарство културе протежира своје и оне који су у власти. За превозиће *Дорошеја* на енгл. плаћам. Добро, национална ми је пала као с неба. Ред је да утрошим на оно зашто сам је добио. Ако је та књига била читана овде зашто је не би прихватили и у свету?

Зар није велики подухват градња железнице Београд–Ниш? У то време... Фотографишем Добрила иако се он бунни... Растајемо се уз договор да се идућег петка видимо, и зборимо.

23. 4. 2012.

Променљиво. Језде сиви облаци преко небеског свода. Хуји ветар у боровњаку. Ишао на гробље. Данас је – Побусани понедељак. Изравнао сам камену ситнеж на очевом. Снимио са Свеловине кућу и воћњак. Дуго сам седео за столом под смреком мотрио цветне крошње и слушао хуј ветра. На брду поред Радетове брвнаре се скупљају они који ће га испратити на последњи пут с овог света. Брекће трактор. И даље облачно. Где тутње ови таласи неба?

Облаци, облаци

Небески ђејзажи – сџихови

Понад џланетше овде заборављене...

Веџар хуј и облаци

У крошњи мојих џодина

Празно џнездо с јесењим мислима

Сџихова које сам живео

Веџар и облаци

Облак расџећа сенка све већа

НОЋНИ ЗАПИС

Ја сам тај пламен утонуо у таму сопствене ватре.

Човек путује по свету да би нашао шта треба, а враћа се кући да то нађе. (Црњански)

За већину људи живот је као ружно време, стану и чекају да прође. (Ц. Лондон)

Погребна поворка се спушта са Свеловине. Брунда трактор... Колима идем на Дивљаку. Узимам суботњу *Полиџику* и *Новости* (Због додатка, култура). Код гробља се скупили да испрате Радета. Многе не познајем, али знам да су се распитали ко сам. Поздрављам се са мојим школским другом и рођаком Михаилом. Каже да његов брат Милисав с пажњом чита текстове које објављујем у *Полиџици*. Пиши о нама, каже ми, о овом животу. Имај то у меморији. Радује ме што су текстови прочитани и то је оно што даје смисао објављивања у новинама. Јер за књигу нико не хаје... „Пиши о овој нашој муци...И он је у пензији. Гаји малине. Текст о Берачима малина је имао одјека. Мирослав Драганов. Јој, ала је оматорио. Тако Трешњевичани, из мајчине фамилије кажу: Јелин. Мотрим лица жена и људи шибана ветром, сунцем, бригом и радом у малињацима. Поцрнела, избраздана борама, умор је на кожи, на већ згуреним леђима. Све је исписано на лицима ових људи. И киша, и Сунце, снег... Заврши се укуп, штропот земље, кукњава брата Саве, вечнаја памјат. И тишина што ће после свега остати...

Враћам се кући. Зовем Рашу да ми исфрезира крпицу земље па да посејем кромпир. Данас не може, а сутра никако, пребира кромпир. Има раднике.

Читам у *Полиџици* Тишмин дневник.

Слушам ветар.

Хуј у крошњама борова.

Лоше сам спавао, будио се.

Како спаваш, тако ти је и здравље.

Устајем уморнији него што легнем.

Доле ми исприча како се

О. пожалио Дринки да не може да спава.

Па ти онда немој да лежеш, рекла му је она.

Ноћас кишило. Јутро прохладно. Устао рано мотрио како свањава. Снимам излазак сунца. Слушам птичје певање. Најгласније је у зору. На липи се отварају пупољци, светле мали листићи.

Младо зеленило њек разлисталих џуџољака џуно блајости.

Пресадио сам, раздвојио бусен, перунике.

Наоблачило се, поново грмљавина, ветар, киша. Био код Славета и његовог зета Мира. Са Славетом се договарамо око воде, али знам да је све узалудно. Али зато Мире има добру крушковачу. Боља је од Бога, каже: Узме увече памет, али сутра је врати.

*Замах мошником
Земље јек и
У мени*

*Сенке облака
Слику њејзажа
Приносе небу*

*Злашастии маслаци
Свечаностии шраве
Радостии и џоїледи*

*Мошнику којом коїах
Изошїри земља
До џуної сјаја*

*Расивеїша се и сїшара крушка
Свеїле и сухе шраве
У зују џчела и мој живоїи
Удиїше смисао ової јушїра*

*Сломљено сїшабло јабуке
Сїшїјим џред њим
У исїшїј судбини ћушїмо*

Унаколо ѿламѿи ѿролеће
 А на сломљено сѿабло деѿлић слеће
 Куца куца
 Улази у ѿесму

Само још ваздух држи
 Ове даске крова
 А мене ѿесма о ѿомере
 С мислима вечностѿи

У наручју земље
 Свеѿиле оне руке
 Слушам Свиће

Зелена сѿираница шраве
 У злашћу маслачка
 Твој ѿоїлед Јушро

Маїла је видик
 Пејзаж лица ѿе мошри
 Твојим децјим чуђењем

Са апаратом у руци већ десетак минута настојим да у цветѿу маслачка снимим две пчеле. Две пчеле на истом цветѿу. Испод ока видим малинара М. како зачуђено гледа шта радим, подиже руку, одмахује. Усхићен видим како на један цвет слећу две пчеле, али једна од њих у трену одлеће на други. Све је то трајало кратко кол'ко око да види, а ја о томе послѿеје напишем ову реченицу.

Ово што си ти урадио за десет дана Радул би урадио до поднева и још би одспавао, каже ми Милић.

25. април 2012.

Облачно јутро. Тамни облаци над пејзажем. Донесем воду и окречим собу. Замирише освежавајуће креч. Хуји ветар, мотрим како се смреке повијају, привијају једна уз другу. Хуј

олује се са Корита сручи низ долину и неста између брда. Поново зовем Рашу да ми исфрезира крпицу земље. Замолим. Не вреди. Ако стигне, каже, доћи ће. Поподне у два сата плъусну киша. Са радија стихови Милана Михајловића песника са Косова.

Бацио ђубриво у првих 10 редова. Пољопривредници у Војводини незадовољни субвенцијама протестују.

ЈУТРО, 26. април 2012.

Нежно зелена боја младих брезница

Тек проїледала

Око ње шрејери ваздух

Јушро отворених очију

СТАРО звоно

мојим рукама

Отвори сећање

27. 4. 2012.

Сунчано, облаци су отпловили с овог дела неба. Због пробадања с десне стране у Ариљу идем у Д. здравља. Чекаонице крцате, старији људи, лица сунцем и ветром шибана. Малинари. После прегледа одлазим у Вигоште код Добрила. Он је саградио кућу на пропланку. Из разговора у мојој бележници остале су кључне речи за дневник о овој сусрету.

Меље се моје или твоје. Хумор, и снаја хумора, Треба се погсмехнути. То разара и начиње. Само да они на власи схвати да су рањиви. И наше ваздашње ишћање: Може ли да усје исац из провинције. Може, Добрило. Ти си доказ. Кладимо се да ће бићи примљен у Академију. Ако буде примљен он ће мени чистији у вредности мој ауша... корсе с којом сам дошао код њега у Вигоште. Ето, нама посла...

Враћам се појодне у самоћу мојих брда.

Субота, 28. 4. 2012.

Устао сам рано. Снимам излазак сунца. Чупам заперке. Посао наизглед лак, али треба се на сваких двадесетак сантиметара сагнути. Моји редови су дуги 30 метара. Дакле у сваком реду по 150 клањања мајчици земљи, пар хиљада пута у целом малињаку. А 65 лета на плећима. Јавља се песник Миленко Д. Јовановић. Из разговора за овај запис узиђујем реченицу.

*Каже да све ово треба поравњати и засадити канадску шойолу.
Зашио канадску шойолу?
Па она брзо расће...*

29.4. 2012.

Устао по обичају рано да посматрам излазак сунца и слушам пој птица. Ни зоре нису што су раније биле. Нема више оног руменила, све блеђе је небо, све мање је птица. Видим оно о чему се не пише. Сунце као да се примиче при изласку ка брду Острешу. Прочитам негде да Ескимима тврде да се земља померила. Ја то годинама видим.

Ишао код Долета да платим кан (ђубре), вратио се и из из три реда малина почупао заперке, затим сишао на Дивљаку по новине. Награду „Р. Драинац“ добио Бора Ђорђевић. То сам раније дознао од Дончића, каже да му је обећао председник општине, а Награду библиотеке је добио Мариоков. Моја збирка „Ветар понад гора“ је била у ужем избору. То не значи ништа осим што се књига помиње. Али, коме? (Иначе, у ужем избору за награду су биле књиге „Једино ветар“ Дејана Алексића, „Колачевина“ Миљурка Вукадиновића, „Црна плавет“ Манојла Гавриловића, „Чим сване и друге утопије“ Србе Игњатовића).

Шуме у Јагодњаку зазелењавају. Сивило плави тиха светлост све гласнијих боја зеленила.

Сунчано. Небо плаветно, чисто. Где су сада они облаци што су се дивље витлали током априла? Устао сам рано, посматрао зору, честитао пријатељима празник рада. Однео цак с отпадом на стјену а затим ишао кроз шуму. Мирише младо зеленило. Идем мојом стазом до Светиње, а затим се преко брда враћам кући. Јавио се песник Дончић. Написао је каже песму поводом награде Ђура Јакшић. Чита неколико стихова. Саветујем му да је објави. Каже слао сам али неће да је штампају. Сви су они повезани и неће да се замерају.

Косио сам траву између малина. Из Раковића се оглашава кукавица.

Ку-ку-ку...

Верољуб Вукашиновић

БОЖЕ МИЛИ

*Боже мили, шћа се ово ради,
Каже старца, заљеган у небо.
Где је народ, где су виногради,*

Где је жетива, где су наћве с хлебом.

*Где је млеко, где су родишељи,
Где су ђаци, где су учишељи,
Где су пчеле, где је шор са стоком?
Где је људско, над извором, око?*

*Где је софра, где оћнишћа пламен?
Где су преци, где надгробни камен?
Где је змија испод кућног прага?
Где несћашће децо моја драга.
Где је итра, где је хармоника,
Где је свадба, где је децја цика?
Где је песма шћо нам кућу пради?
Боже мили, шћа се ово ради?*

(Изнад облака, „Просвета“, Београд 2012)

2. мај 2012.

Сунце ме затиче у малињаку. Ведро небо, уз тичји цвркул чупам заперке. То су младе стабљике које ничу уз малине што су привезане за жицу. Похитале да никну, треба их одстранити да не узимају храну малина које ће донети плодове. Чупам их руком Вишњег, лишавам живота. И већ о томе песма се сама пише. Само оне стабљике које никну после 30 маја остаће, имаће шансу да живе, донесу род, обаве мисију постојања. Сагињем се, клањам земљи, чупам. Уморан, с болом у леђима, јер се треба стотину пута савити. Топло је. Свратио Милић. И поново прича о онима на власти. И да изгубе нема шта да брину. Накрали су се и за унукe. Брига њих и за изборе и за народ. Прелистао часопис „Кораци“, 1-3 /2012. Слушао тичји цвркул. Радују ме косови. И они ове године касне, има их све мање. Гнездо под стрехом је празно. Лане у ово време су се излегла четири тића. Пратио сам апаратом њихово одрастање све док их гнездо није постало тесно, а они одлетели... Поподне се наоблачило. Читам Бекета.

Ко не воли природу не воли ни музику, а предели шћо у нама не буде музичке призоре не моћу бићи усјомене. Ко није занесен и сећан лућао јарковима, неће разумети моцартовске гражи. Дубоке сумраке без Брамса, или величанствености природе без Бетовена? Музика има космичко обележје. Без љубави црема

Добрило Ненадић

БЕКСТВО ИЗ РАЈА

Баба. Крштено име јој је било Станица, у Вишњеву су знали да јој је име од миља Цана, нису је пак звали ни Цана, ни баба Цана него просто баба. А како ју је звао њен први комшија Станко Лесандрић нико није чуо.

Вредна и отресита вазда је нешто шуркала, и никад није била докона баш као и њен комшија Станко.

Није кукала, није се никада ни на кога жалила, те је тако, по томе, била сасвим различита од осталих житеља села Вишњево који су пак, на све и свашта кивни били.

На годину и кад роди и кад изда. На жегу. На лед. И на кишу и на сушу. Били су љути и на своје и на туђе. На оне који су овамо долазили, а и на својту која их је напуштала.

А баба се није тужила. Барем тако се причало. Веле за њу да је мимо света, сви кукају а она ћути, неће ни за кога ништа да каже. Није се чуло да је икога пањкала, ни једну погану реч никада ни за кога није изустила.

Намћори су море, и она и Лесандрић, упиру у страну да се свуда прича како су испред свих испредњачили, сви на једну а они на другу.

Ваљда су зато, и једно и друго, више волели самоћу. Боље и сами, него да слушају цаку.

Нађе Цана печурку – обрадује јој се, ојари јој се коза – дивота, излегу јој се пилићи – од радости запева па би, може бити и зазвивиждукала да је који зуб имала.

Сита се сама са собом исприча, о свему што јесте и што је некада било и шта се све збило.

Ни једно другом нису досађивали.

Цана је држала две козе и јарца који нису марили за њене приче, а и кокошке би се сјатиле око њених ногу само док не покљуцају по коју шаку жита када их вабне, а после се раштркају около да чепркају.

Шта она зна – говорио је Велисав – кад никада и никуда из Вишњева није мрднула.

То му је било тачно. Нити је видела шта друго осим оних брда на северу и на југу, на истоку и на западу. На северу се у небеса пропињало највише и најшиљатије од свих брда Будеч, на југу су дремали шумовити Дићи, на истоку се

изнад Рутаве рађало сунце, на западу иза Жираве тонуло у мрак.

А брда глува и нема. Проредио се народ. Разишло се то и проскитало по белом свету или је поумирало.

Остало од мушкиња њих петорица: Драгољуб, Неђељко, Велислав, Часлав и Станко а од женскиња њих седам Миона, Перса, Милеса, Дара, Смиљана, Румена и Љепосава, и она баба Цана, – осма.

И то што је претекло, није ни за шта.

Кад се сабере тринесторо. А некад је било триста душа.

Може бити да је Цана и понајстарија међу њима, а не да се. Здрава и права. И комшија Станко се још добро држи.

Причала Дара Миони а ова Смиљани да је то због живе воде, врела које јој избија поред куће. Таквог извора и такве воде нигде нема. Три сата брбоће и кипи из дубина, а три ми-рује.

И тако поваздан.

(Одломак из необјављеног романа)

Љубазношћу њишчеве удовице Пећкане „Бдење“ објављује одломак из романа. Ненадић је сарађивао и изузетно ценио овај часопис.

Миладин Вукостављевић

ПЕТ СОНЕТА

ОРФЕЈАВ УЗДАХ

Није корен, још, кадар да уразуми
Цвет да се, и пре цветања, одрекне
Плода, али ни свиралу да не преуми
Пред подлошћу, што би у њу да утекне!

И птица, поново, не мари за доказе
Да и бескрај чезне – за бескрајем!...
И даље се, отровни језици, плазе
Биљу, које нам се, мирисима подаје!

То што и пакао зазире од – пакла,
Неуки, ево, тумаче ко нову заверу
Пепела пред камом, под који је умакла

И змија, и то у трену када је, зубом,
Свом новом залогају узимала – меру,
Штићена, једино, свлаком, као дубом!

ПРИГОВОР ЦВЕТУ

Неуки цвете, гле!, и ти опрости
Бесмисао притворности ватре,
Која и твоје корену напакости:
Јер, још није успела да – затре

Ни твоје стабло, али ни неко туђе!
Појми нешто од мудрости птице,
Која, прелетевши и бездан, уђе
У свиралу, одакле се, немилице,

Већ разбацује њеним остацима!...
Од призива плода, нечег се бољег сети!
Све трагове затури и – отпацима,

Дуго ћемереним у сувом свлаку;
Пусти нека те и отровни језик надлети,
Али, избегни му накану: напаку!

УДЕС ЦВЕТА

Тек суочен са ватром – скупља латице:
Да међу њих затвори ту најаву плода!
Само што избеже подли кљун птице,
Умало га корен, пред змијом, не ода!...

Одавно је, у пепео, затурио и мирисе,
Пред којима је, већ, немела – свирала!
Кад наслути отровни зуб – изви се
За звездом, изван свог круга што је надирала!

Већ и у чељустима, од којих је стрепео,
Ни налик оном што је пчела плодила!...
У отворен гроб се сасу, као – пепео,

Који га је вребао, док још би у заметку!
Црница га је, ненадно, и сасвим, препородила!
Уместо на крају, поново је – на почетку!

УХОЂЕЊЕ ПЛОДА

С мога чела, као и из читанке,
Већ преписују мудрости стреле!...
Речи се мимоилазе и, кроз танке
Стабљике, сежу до јабуке, коју су разнеле

Непоновљиве ватре, тајене у шупљини,
Из које још не би никаквих ујава!
Поново се ко лукави заскок чини –
На домак исплаженог језика, који, ево, осветљава

Испражњену лобању, у коју умаче
Змија, која се, јабуком, потписа
Преко белутка, који, у прелету, дотаче

Крило птице, која се стрмоглави
У притуљену ватру – сред амбиса,
Пригответљеног већ у мојој глави!

ЕПИТАФ

Мој је крај, само, заскок – пепела:
У свиралу, што ми је сладила усне,
Али и доскок птици, која се узнела
Над цветом, у чијем се корену гуснем!

Њиме је, већ отпретан нови траг ватре,
Која се, са змијом, под грлом ми инатила!
Он призва и белутак – да, заједно снатре
Искру, из мене, у њих, што је свратио!

Већ је напорно и црвима са мном што су се качили!
Ниједан ми ни у кости, ни у лобању не сме!
Одустају и чтеци, који су, погрешно тумачили

Речи, из тмуше, унаоколо што су се ројиле!
Време, полако, кроте и све моје песме,
Које су ме од његове подлости и одвојиле.

(Из збирке у рукопису *Ойлог шшурина*)

Дејан Бојојевић

ВАРИРАЊА

НЕ ПРЕ КРАЈА

Сићушне честице
Спаљују и ову земљу застрту благим сенкама
Бичевану косим сенкама топола
А моја тама тамо у даљини цвета
Не борави ми мисао осветљена пламеном
У одајама таштим

Олуја све брише
Нема трагова на песку
Трагова кочења на асфалту

Огледала поседују слике
Које се комешају; мрешкање:
Стазе се сусрећу
Разилазе се војске

Ововремени поклони нису прихваћени
Додири леде срца
Кишне капи и снежне пахуље
Спуштају се нечујно
Једва се крећући објављује звук рога

И на крају
(не пре краја)
Рећи ће:
Сад почињемо од почетка

СЦЕНА: БАКРОПИС

Удаљаво се аутомобил
Запалио сам лулу пре спавања
Накашљао се пар пута
И промуклим гласом прозборио:

Она ништа није рекла
А све је уредно завршила

Памтим први сутон у пустињи
Није се до дан данас променио
Када сам добио посао
Јахао сам сваки други дан до сурог гребена

Нисам могао у другом смеру –
Њихао сам се између две речи
Које нисам разумео
Кроз капије су пролазили залутали меци
Стреле – испале у брзини
Поход је брутална снхватица

Треба остати будан
Трезвено сам гледао у правцу истока
Завијање звери је
Осликавало ноћ: део по део
Колорит и бакропис
И бакарне цеви у камп кућици
У којој сам само уринирао

Може се и ватра запалити на фотографији
И попити нешто жестоко
Док су ми уста сува
И искривљена

ВРЕВА МЕДУЗА

Добро вече
Ја сам твоје ново окупано наго јутру
У јутру сам твој огњени сумрак
И бритка љубав постаје питка
(намеравам ово да запишем и у некој дужој форми:
есеј о огњеном сумраку или: огњени сумрак постаје љубав?)
Њене обрине на најудаљенијим местима су
Вреве медуза у модрим паузама што их сновима
прогласише
Постаје светлост
По свим облицима облака

Који се спуштају ка нашим длановима
И истовремено досежу скупне врлетне висине
Каменити предели међу омамом

У краткој и припијеној хаљини
Претвараш се у далеку звезду
Која се гнезди на мом врату
Која пулсира мојом слободом

Осуђене на смрт
Моје три тачке претрчавају стих

ДРАМА: КРАТКИ ОДГОВОР

Зарити стих
У овсену кашу
Кусати стихове и строфе
То потпомаже варењу
И пробави
Убрзано дишем
Као миш у мишоловци

Ти немаш име
Твоја имена се мењају
Од поднебља до поднебља
Празан папир са рупом у средини
Офарбај у плаво
Ти се зовеш плавет
Тестирај своје име
На различите облике алергије

Стегни шаку у шаци
Шапатом
Помилуј пудлу
Топли пудинг је на столу
Саксија са цвећем на прозору
Пред зору зри твој плод
И расцветавају се прогони
Остајем мач
У контурама

Водамо коб
И ми и наши потомци
Потровани болци
Исплазили језике
Преко палубе
Па немо чекају
Кратки одговор

УЗОРАК; СРЖ (...)

У поштанском сандучићу
Испред смреке под снегом
Наћох пошиљку
Непознатог пошиљаоца

Снежило у мом крају тих дана
Пртине су постајале све дуже
А сужавале су се ка врху

Нема лампиона ирваса балона
Кочије са поклонима
Нема сребрних шљокица украса
Натегнутих куповина: „пробај и носи“
Нема намазаних носева блештавим бојама
Нема деколтеа лоше продукције
Нема „ја желим“ – „ти дајеш“
Нема празничне бесполности
Нема програмирања
Нико не пије експлозив дозирано

Простор је заправо све
Заокружен свет је свја
Не поседујем не множим нити чекам
Да наша платна постану доступна
Без склизнутог ритма
И стриптиза и лиза и угриза

Простор је заправо све
Узорак мог тела моја срж

У пошиљци сам пронашао лутку
Испуњену празним чаурама

Срећан празник

ВАРИРАЊЕ

Следећи кораке је исто као следећи стих
Изнова изазован
Покривен тамном мреном
И мусавим устима

Сваки откуцај блеска
Помера и реже
Унутрашњост прогона
Терапије

Рођена реч
Отекла и модра
Не греши само једном
Она губи ваздух
Губи ритам
Губи пресно стање

Следећи корак је
Молитва ватри вртовима води
Распрскаваћу мехур несанице
Из кога бледо и укочено лице
Урања и израња

Док варирају баналне емоције
Само брже
Још брже
Стисни гас
И остави свет на инфузији

Милорад Владимиров Вучићевић

ТЕЛЕГРАМ

Ко није био у стану породице Поповић није могао знати каквим сјајем одише њихов стамбени простор. Укусно уређен, простран без сувишних комада намештаја, увек блиставо чист. Домаћица Петра била је жена у раним тридесетим, удата без мираза са дипломом више школе, лепа, витка, енергичних покрета, вредна и посебно педантна. Незапослена. Њен муж, инжењер Влада Поповић неколико година старији службовао је у државној железници, згодан, сталожен човек. Ћутљив. Имали су два сина у основној школи. Јован је био старији, а Милош млађи осамнаест месеци. Петра би се по повратку са пијаце и успут обављене куповине код месара и пекара, свакодневно препуштала кућним пословима. Из дана у дан је предано прала, пеглала, кувала, чистила, глањцала. Сва тројица мушких су се трудили да не наруше ред и топлину, којом је одисао њихов дом захваљујући другарици Петри.

Природа посла је од друга Владе захтевала честа службена путовања. Понекад, би одсуствовао дан-два дуже мимо предвиђеног времена. Након повратка правдао се и позивао на ненадано искрсле послове, а Петра никад није налазила разлог да поставља питања.

Очево запослење у државној железници је пружало одређене погодности при породичном путовању возом. И то није било све. Могућност летовања у железничким хотелима и одмаралиштима широм земље била је још једна од благодети социјалистичко-самоуправног друштвеног уређења. Распоред је правила независна радничка комисија, педантно и поштено. Нажалост комисијом одређен термин није се могао мењати. Те године породици Поповић одобрено је првих десет дана у септембру. Изостанак дечака из школе у том времену није био прихватљив.

Лето је било баш онакво какво људи воле: врело, сунчано и суво. Дуж обала две пловне реке које су протицале поред града, могле су се видети групице веселих купача и издвојени љубавни парови. У то доба речни саобраћај је био жив. Ношене речним струјама, у води су се појављивале тамне, сивозелене нафтне мрље које су испуштале пловеће барже.

Осећао се опори мирис машинског уља, помешан са воњом трулежи и остацима очишћене рибе. Покрај утабаних земљаних стаза, које су кроз шипражје водиле према импровизованим плажама, наилазило се на гомиле одбаченог намештаја, санитарије прекривене маховином и зарђала, одбачена бурад са заосталим садржајем непознатог порекла. Шкољке расходованих аутомобила, зарасле у трску и шаш пружале су станишта за фауну уз реку. „Ко зна какво се све ђубре тамо налази. Извори заразе!“ – говорила је Петра пуковници Емини, комшиници од преко пута.

Знатно млађа од мужа Неђе, Емина је била пуначка, ле-пушката и духовита жена. Друг Неђа, високи официр, командовао је гарнизonom. Њихова ћерка јединица, увек зачуђеног погледа, Јованових година, звала се Нена. У згради су једино они имали радио марке *Блауџункџи* и телефон у стану, увек без накнаде доступан комшијама са спрата који су изражавали велику захвалност за њихову љубазност.

Понекад би другарица Емина и Нена одлазиле на ближу реку, на цео дан. Са ручном плажном опремом у рукама зас-тале би испред врата Поповићевих, увек широм отворених ради промаје и расхлађивања. Пуковница у широкој мајици мокрој под пазухом молила би Петру:

- *Пустџи деџу да их водим на џлажу!*
- *Емина, немој оџеџи!* – одговорила би Петра.
- *Пазићу и чуваћу их. Слушаће ме. Добри су џо дечаџи!*
- *Емина, молим џе!*
- *Нашли би они џамо већ некој џавола!*
- *Ма џустџи бре деџу да их водим, а и Нениџи је џоџребно*

груџџиво!

– *Да се куџају у оној џрљавиџини! Да ми у кућу унесе муљ, џесак и смрад наџџе у кожи! Не џоџносим, не може и џачка.* Дечаџи су помирљиво ћутали. Емина би слегла раменима, па продужила низ ходник. *Чувајџе се, да џамо не зара-диџе неку колеру!* – довикнула би Петра док су одмицали.

Дане летњег распуста браћа Поповић проводили су иза зграде у сивилу дворишта опасаним високим бетонским зи-дом. Друг инжењер боравио је на службеном путу. Дан је био на измаку и предавао се таме која је покривала град и откри-вала звездано небо изнад. Са река је надолazio поветарац. Врућина се повлачила. Јован и Милош окупани, спремни за спавање. Изненада комшиница Емина бану на врата отво-ривши их са треском, без куцања.

– Петро, брзо, пожури. Телефон. Јавља се Влада!

– Влада, одакле?

– Не знам. Пожури. Ево!...Изволи!

Петра, у ходу, у довратку прихвати тешку, углачану бакелитску слушалицу.

– Ало, Благо ти си... На море суџра! Шџа, искрсла прилика! Ко је ошказао? Да ми дођемо! Слушам ње... слушам, да, да, децаци су добро. Знам, џамо је дивно, али не моћу! Из слушалице се зачуо женски глас удвојен са Владиным речима:

– Ало, ало је ли џо неко?

Веза се прекинула. Петра, спусти слушалицу надајући се поновном позиву, али апарат ни после неколико минута није зазвонио.

– Е џа одох ја саг! – изустити и окрену на ходник, а Емина пође за њом устрептала од знатижеље. Са прага, широм очију упита: Шџа се дешава? – Шџа јавља Влада? Петра, помете-на уздахну, па појасни:

– Каже да кренемо суџрадан вечерњим возом. Неко је ошказао џермин и ми ујадамо. Чекаће нас џрекосуџра у џогне. Ранко, џријашељ, један од важних људи у ЈУ железници ће сређиџи месџо у возу.

– Јој, красно, баџ се рагујем – искрено рече Емина. Петра поче да гунђа: Одмах суџра увече! Немоћуће! Треба да се сџакујемо, да оџерем, да осушим, да исџеџлам. Не моћу овакву кућу да оџтавим. Види ми завесе! Све сама морам. Треба ми времена.

– Не џресеџаватиџе се, џо је само десетџак дана на мору. Ако оџиуџујеџи желим вам леџ џровод, па пре него изађе саопџшти: Ми суџра рано идемо на село код Неђине мајке. Усамљена је џамо. Неница је обожава!

Ујутру браћу пробуди уобичајена бука која прати велико спремање. Петра је одлучила, јавиће Влади да не могу поћи сутра како је предложио. Немогућност телефонирања решила је могућношћу слања телеграма. Навела је све оправдане разлоге за одлагање путовања. Избројала је тачно број речи, плус адреса и одредила потребну суму новца. Позвала је старијег сина, тутнула му цедуљу са исписаним садржајем и па-ре за поштанске трошкове.

На улици Јована је дочекала летња врелина. Осећао се мирис растопљеног асфалта. Пошта је била у близини, на првом углу. Испред поште Јован је угледао шарена колица са белим сунцобраном која је гурао сладоледџија. На глави је имао сиву платнену капу са великим ободом. Сладолед се

продавао на кугле. Не могавши да одоли, наручио је три од ваниле.

Платио је и новац за телеграм се истопио пре него што је сладолед почео да се растапа у Јовановим устима. Низ браду су се сливале слатке капи правећи флеке по чистој мајици. Ушао је у пошту. Лепљивим прстима извадио је преостали новац. Садржај телеграма за остатак динара је скратио и *мало* изменио. Изашао је, па сасвим лагано кренуо према кући. *Шта ли сам уйройастиио? Шта ће мајка рећи?* – питао се успут са осећајем кривице. Тек што је Петра са шпорета скинула скувано млеко са оближње пијаце свратила је Зора, а одмах за њом и Милош. Угледавши тетку, обрадовао се. Понуђену столицу уз кухињски сто Зора је привукла уза зид и села одмах до врата, поред одложених цегера. Старија од Петре радила је у градској болници, практична без предракуда, пуна самопоуздања својственог запосленим неоптерећеним женама.

Петра јој одмах саопшти све о изненадној могућности да са дечацима отпутује на море... Али!?

Зора није прихватила Петрине разлоге за одлагање путовања и између две сестре се развила жива расправа. Јован се повукао у дечју собу и одахнуо јер забављена тетком мајка није питала за телеграм.

– *Слушај сестро, болесна си бре! Прекидај што бесконачно расиремање! Уйишај се да ли си жена или роботи? Сиремај децу и вечерас на воз!* Петра је слушала не испуштајући плишану крпу из руку. Зора је кренула пожелевши им срећан пут. Петра је наставила да гланца површину рустичне комодe, купљене од једне руске Јеврејке која је распродавала намештај и иселила се у Израел.

Живот је пун изненађења. Тог преподнева десило се чудо. Другарица Петра је послушала старију сестру. Исте вечери Зора их је испратила на станицу. Добили су спаваћа кола, само за одабране, уз поздрав за оца од друга Ранка.

Зачуо се продоран писак локомотиве. Онда је цимнуло. Ланчани удари ритмично се пренеше дуж композиције, а када утихнуше воз се покренуо. Другарица Петра се наглас преслишавала шта је све понела, а шта, дођавола, заборавила. Дечаци су брзо заспали, а недуго потом и њу савлада сан.

У мали приморски градић стигли су око поднева. Кликтање галебова и прозрано медитеранско небо у бескрају спојено са плаветнилом мора уливали су спокој. До хотела

су се превезли расклиманим аутобусом. На рецепцији за пултом дочека их службеник, у белој кошуљи, кратких рукава, мрзовољног, жуто избораног лица.

— *Добар дан!* поздрави Петра. Хтела је да упита за..., али рецепционар је предухитрио, па рече надмено са висине: *Ако желиш смешијај овде, немамо слободних соба. Појуњени смо.*

— *Али мој муж је овде одсео. Очекује нас!* — одговори мајка љупко се осмехнувши.

— *А ви сшје?* — упита суво. *Појовић, мој муж је инжењер Влада Појовић.*

— *Хм... да, да. Соба бр. 9 уз сшјенице, ја друја десно. Друј Влада није шренушшо у соби. Јушрос је ошшишао!* Дечаци радосно ускликнуше:

— *Сишурно је на шлажи. Мама молим шје одведи нас!* Петра их ућутка строгим погледом па љубазно упита:

— *Где је шлажа? Да ли је у близини?*

— *Бојим се да није друјарице. Друј инжењер је јушрос на рецейцији кушшо две каршје за брод који шревози шосшје на ошшрво шреко шшша. Тамо је шша шлажа. Зовемо је „Рајска плажа”. Остављао је непријатан утисак.*

— *Добро, хвала вам друже!* — прибрано одговори, али образе јој обли руменило и она их прекри длановима. Брзо се окренула и упутила пут собе пожурејући синове уз дрвене, застрте степенице. Средовечна, мршава собарица је напустила њихову управо распремљену собу. Гурала је препуна колица са постељином и пешкирима. Успут је мајка учтиво упита:

— *Извинишје, Рајска шлажа на ошшрву, мислим на ону шшшо се шосшш шшамо шревозе бродићем!?*

— *Е, шшо вам је друјарице зашправо НАЈЛОН ПЛАЖА* — рече она оборивши поглед. Одмерила је дечаке, па продужи са колицима низ ходник. Није далеко одмакла, па је Петра могла јасно да чује како подругљиво добаци преко рамена:

НИЈЕ ДРУГАРИЦЕ БАШ ЗА ДЕЦУ!

Ушли су у собу, са погледом на парк задремао у поподневној хладовини. Мајка је почела да распакује торбе. Невесела. Дечацима је наредила одмор. Да се одспава, па ће касније поћи на пристаниште да сачекају оца.

У рано предвечерје су се придружили групици веселих људи на каменој понти у очекивању брода са острва. Милош и Јован су сели на рђом нагрижен масиван везни стуб, а Петра стајаше поред. Неко повика: *Ево ја долази!* и сви усме-

рише поглед према долазећем бродићу. Ускоро је било могуће разазнати стиснуте прилике путника. Кад се јасно чуло бректање бродског мотора, препознавала су се и лица. Дечаки први међу осталим путницима спазише другарицу Ђађу, жену необичног имена, која је радила са другом Владом на железници.

— *Мама ено шетје Ђађе!* — повикаше. *Даје нам бомбоне кад је срећнемо!*

Петрино лице се зацрвени. Образи јој се надуше и брзо после спласнуше као увели цвет. Ко небо плаве очи јој посивеше и претворише се у лед. Ђађа, препланула од сунца, међу првим се искрцала. Имала је на себи жуту, уз тело припијену фротирску хаљину. Лако је падала у очи. Журно је кренула лево низ понту и нестала иза угла сиве камене куће. Влада, разбарушене косе и необријан, се појавио последњи заједно са кормиларом. Синови му потрчаше у сусрет. Прилазио је сасвим полако са безазленим изразом који се могао видети на лицима малишана у намери да прикрију *трех* кад се упишке у гаће. Лед у Петриним посивелим очима му замрзну осмех у покушају.

— *Здраво, јавила си да не долазиш. Сушра сам решавао да се враћам!* понизно изговори. Осећао је да је увређена.

Петра се измакла не желећи да слуша. Пут до хотела био је кратак. Ишли су ћутке. Из оближњег ресторана допирао је неразговетни жагор. Једна сребрна веспа прозујала је низ улицу. Мајка заштитнички пригрли дечаке и благим тоном покушавајући да се насмеши рече:

— *Играјте се испред рецепције, шатић и ја ћемо брзо, па после на вечеру!*

Журно се пела уз степенице. Влада је заостајао. Спорије се пењао. Погурен. Врата се отворише и опет затворише без треска, неочекивано тихо. У четири ока, у четири зида, око четрдесет минута после, све се завршило. Изашли су са свежим траговима згуснутих емоција на уморним лицима.

Рецепционар је седео заваљен иза масивног пулта када су силазили. Непристојно упитно се избуљио. Петра са изразом суздржане љутње га продорно погледа као да жели да га заувек уклони са тог места. Оборио је нос и поче да гледа своја посла.

Из кухиње је допирао примамљив мирис јела. *Овде је храна добра уживаћете* — рече Влада. Заузели су сто са погледом на башту. У средишту зеленилом ограниченог простора

са спрженом травом спавале су непомичне клацкалице и љуљашке за децу.

Наредних дана време су проводили уживајући. На тераси хотела у вечерњим сатима била је музика уживо са естрадном певачицом из престонице. Петра и Влада су плесали. Мајчина уобичајена свакодневна питања: *Што си ово? Што ниси оно?* И упозорења: *Немој да се исфлекаш! Пази ирљаво је. Не журцај иаићеш!* су се проредила.

Отац је свакодневно, одмах након доручка, водио синове на плажу. Петра није била љубитељ иржења на сунцу, па би им се придружила у касним поподневним сатима. Управо је пристигла на плажу када су отац и Милош ушли у воду. Јован је седео на шареном платненом подметачу. Замишљен. Захватао је оберучке песак, па га из састављених шака лагано испуштао као из пешчаног сата.

– *Није ти до кујања данас, боли ли те нешто?* – упита мајка брижно.

Њено саосећајно мило лице га подстакну да искористи прилику и ослободи душу тескобе која га тиштала. Са руку је отресао остатке песка, па проговори:

– *Мама желим да ти кажем. Знаш... онај шелејрам. Ис-пред пошто су била колиџа са сладоледом. Појрешио сам. Ку-пио сам три куле и остатак јара није био довољан за како си...* Топло се осмехнувши она га прекиде.

– *Сијурна сам да си уживао!* – рече весело. *Баш, мој омиљени... од ваниле!* – рече он.

– *Очекивала сам, сасвим природно, била сам сијурна да ћеш поменути шелејрам. Јоване, некада треба послушати јас срца! Ништа стварно се није десило. Ти си мајкин јрвенац, јрво моје дете довољно израсло и постало дечак. Мајка те пуно воли. Кад све разумеш, можеш да ојростиш.*

Није баш све разумео, али се озарио, па лишен осећаја кривице повика: *Доболазим!* Залети се и плусне у море. Влада и Милош га весело дочекаше.

У престоницу су се вратили добро расположени. Нису заборавили сувенире. За Неницу наруквица од морских пужића, а за Емину керамичка пепељара украшена шкољкама. Почела је нова школска година. Милош је пошао у пети, а Јован у шести разред. Друг Ранко је назвао друга Велу и другарица Петра је добила посао у градској управи са пола радног времена на одређено, а кад је поново назвао, са целим на неодређено. Радовала се. Плата није била велика, али до-

вољна да је весели. Из куће није излазила само за намирнице, хлеб у приземљу *Код Прѣића* и да изнесе ђубре и покупи приспелу пошту из дрвеног сандучета крај улазних врата. Две омиљене боје гардеробе, тамно и светло беж заменила је бојама радости. Њен стил одевања колеге су обасипале похвалама. Љупко се захваљивала и давала им до знања да не смеју прелазити границе учтивости. Ведро и дотерана зрачила је самопоуздањем (које је приличило женама новог доба).

Друг Поповић је добио унапређење. Мање је путовао и имао више времена за жену и децу. Заједно, у вечерњим шетњама на кеју, деловали су срећно.

Прошло је неколико првих месеци. Деца беху у школи, а мајка је управо стигла кући и ушавши скинула капут и притворила врата. Пуковница у пењоару, са ходника благо их одгурну и одшкрину, тек за толико да промоли весело лице.

— *О сѣиіла си. Пијемо кафу. Проврела вода само да закувам! Долазиш!?* — рече она.

— *За минуѣ-два... може!?* — одговори ведро. Одложила је капут и навукла папуче, па јој се придружи за столом у кухињи испуњеној мирисом свеже кафе. Разговор су започеле уобичајеним комшијским темама, а онда је Емина питала: *Како је на ѣослу? Да ли је најорно? Какви су људи? Вреди ли ѣлаша!?*

— *Плаѣица! Колика-ѣолика чини живоѣ изѣледнијим! Свој динар је свој динар!* — изјави самоуверено са осећањем вредности. *Избеѣавам мешање у ѣуђе живоѣе и не бавим се инѣриѣама. Има ѣамо свакаквоѣ свеѣа. Свуда је "смеша". Узѣред, водим један не моѣу речи забаван рефератѣ и ако занемарим још неке сѣѣнице, искрено уживам у ѣослу. А ѣи граѣа моја када ѣочињеш?*

— *Чекам бреее... да ѣи ѣо кажем* — викну озарено Емина. Данас су јавили, *ѣочињем наредноѣ месеца! Са мојом средњом економском Неђа је средио месѣо у војсци.*

— *Дивно, али заисѣа, радујмо се!* — ускликну Петра и две жене се загрлише. Пуковница, потом напуни до врха две чашице старом вишњевачом, па наздравише. Задовољне.

Другарица Петра никада није помињала Ђађу, жену необичног имена. **ДА ЛИ ЈЕ И ЗАБОРАВИЛА?** — питао се Влада са зебњом кад би весело причала о комплиментима којим је обасипају мушки на послу и около. Сваки дан.

Тања Прокојљевић

ЧУДА И ТАЈНЕ БОЛЕСНИЧКЕ ПОСТЕЉЕ

Лежао је у сјајно белој постељини болничког кревета, а син Митар га је држао за руку. Био је без зуба, испали су му неколико недеља пре него што га је ухватио поражавајући напад који је уплашио све укућане. У року од само два сата био је на поду, без свести, мумлао је. Онда је уследила језа, почело је повраћање.

Сместили су га у фотељу.

Глава му је остала укочена, очи су се затвориле, а усне се згрчиле.

Ко год би га тада дозивао не би постигао никакав резултат. Он више није реаговао ни на шта. Рекао би човек да је порцеланска лутка која је личила на живог човека. Ипак убрзо се његово тело подигло, али су очи и даље биле затворене и ко зна шта се тада одвијало у његовом мозгу.

Био је без свести.

Држали су га да не падне – његова жена Сојка, деца Милена и Митар, а зет се само појављивао на вратима и одмах одлазио од страха, али се поново враћао тек да провери да ли се ситуација са њим променила.

Он је настављао да тумарао по соби без свести. Није се знало куда жели да иде, шта ради. Хватао се за све што му се нашло на путу. Везени столњаци и чаше биле су на поду. А неки су се украси који су стајали на клавиру и на полицама дневне собе због њега распршили у парампарчади.

Давали су му *пашку* мислећи да има потребу да уринира, али он се одупирао, снажно се одупирао. Понекада би коракнуо на степенице које воде у поткровље. У томе су га највише спречавали јер је то било најопасније место за њега. И ниједног трена није отворио оче.

Смирио би се када би уследило повраћање. А онда би од себе снажно гурао лавор који су му подметан под браду. Све време нико није могао да га призове свести.

Сви су, већ озебли чекали хитну помоћ. Прошло је већ доста времена од када су је позвали.

*

Када је стигла докторка из дежурног одељења хитне помоћи и погледала пацијента, закључила је да је ствар озбиљна. Позвала је затим докторе да дођу на увид јер је то био њен задатак да,

уколико дијагностицира опасну стању болесника, позове надлежне докторе који ће даље преузети ствар.

Дошле су две жене, једна се окомила на пацијента. Била је то главна докторка, крупна, црне коврцаве косе која се на сијаличном светлу сијала попут пантерове длаке. Опалила му је два шамара и узвикнула:

„Славене, чујете ли ме, Славене? Деменција!“, окренула се Митру и упитала:

„Био је дементан у последње време, зар не?“

„Није, био је сасвим нормалан, понекад би заборављао нешто, али то је нормално у његовим годинама“, одговорио је Митар, али није поменуо неке ствари.

„Дај му бенседин“, рекла је главна докторка сестри са којом је дошла. Окренула је затим главу према докторки из дежурног одељења и рекла јој да може да иде.

„Али, видите да је у несвесном стању и да је практично комиран, да му се очи не отварају, то није права дијагноза“, бунила се млада докторка из дежурног одељења, но нико је више није слушао. Уочивши то, она је покупила своје ствари и безпоговорно отишла.

Риђокоса сестра са наочарима боје меда окретала је Славену главу, а онда је погледала Митра. То је био знак да и он треба да учествује у ономе што предстоји. И Сојка је притрчала да помогне. Славену је дата инјекција док је још седео на треседу.

Главна докторка је већ била на вратима када је болесник полегнут на тресед и остављен ту да лежи.

„Видите како је миран.“, рекла је докторка са врата.

Сестра је Митру написала рецепт како би отишао у апотеку и купио антибиотик и лекове против уринарних инфекција. Брзо је завршила тај посао, па је у друштву докторке кренула да напусти Славинов дом додајући укућанима:

„Све је настало због грипа – висока температура, тренутно је у стању делиријума. Спаваће до ујутру.“

Тако је требало да буде, али било је другачије.

Прошло је око пола сата, а Славен је опет устао. Напад је овога пута био још жећи, повраћао је и у исто време насртао на своје вољене затворених очију. У једном трену је скоро пао на сто. Онда се срушио на патос и остао ту да лежи мумлајући.

Све време док се то дешавало, Митар је био на телефонској вези и убеђивао се са надлежнима из хитне помоћи:

„Нешто није у реду, неопходно је да поново дођете. Мој отац опет има напад“.

Са друге стране жице чуо се увек исти одговор:

„Не примамо у болницу старе грипозне болеснике, то нам је пракса. Он има температуру четрдесет и сигурно има грип. Не замајавајте нас, велики је Београд да бисмо само вас слушали.“

„Грешите, у питању је нешто друго, дођите!“

Митар није хтео да одустане. Био је одлучан да спасе оца, одувек је био заштитнички настројен према својој фамилији.

„Хало, хало!“, викао је Митар.

„Хало, нећу одустати, ово је нека опасна болест.“ „док је ово говорио пуцала му је глава као презрели нар. Бојао се од непознате болести за себе и укућане. Хтео је да спасе болесника што пре. Чинило му се да нема времена за губљење.

Веза је пребачена начелнику болнице јер је Митар био исувише упоран. После краћег разговора са Митром, начелник се некако уверио у истинитост његових речи. У Славерову кућу је поново стигла Хитна помоћ.

Одвезли су Славеру, сместили су га у болницу и успут се уверили са колико снаге се тај човек у бесвесном стању опире и колико је било потребно да га спутају.

*

Митар је те ноћи у свом кревету размишљао о оцу Славеру. Питао се, да ли да се радује његовом одласку из куће или да тугује највећу муку. Увек је био везан за родитеље иако је понекада било неподношљиво живети са њима. Његов отац Славер је био тежак човек. Са једне стране прави шаљивџија, а са друге веома опасан лик. Он је увек мислио да је угрожена страна. Када нешто није било по његовом нападао би људе попут разјареног бика, а понекад је чак и песницама насртао на оне који су му се супротстављали. Помало се у томе устручавао пред својом фамилијом, али то му није увек полазило за руком. Такви његови насртаји су последњих година били све учесталији, а у њима је Митар највише страдао. Ипак је и поред тога волео оца иако је овај од његових заштитничких и мудрих спасоносних речи правио велику драму. Говорио би да су сви лажови и да га лажу, да им се мора осветити. Сојка би га тада бранила и правила се да ништа страшно не ради. Оптуживала је друге за ситницу, али је мужа увек оправдавала.

Брат и сестра, Митар и Мирка, иако различити, били су због тога веома везани. Родитељи су се држали заједно, па су тако брат и сестра били једно уз друго. Ипак, Митру је било теже јер је био сувише емотиван и душеван. Мирка је била флегматична. Није да је напустила родитеље, али се удала и са мужем се настанила у истој кући, али засебној јединици. Било јој је свеједно шта јој родитељи говоре и како живе, некада не би улазила у

родитељску јединицу данима и није се много узрујавала због тога.

Митар је, међутим увек био присутан у кући, па чак и онда када је за неко време отишао у иностранство. Али се брзо оданде и вратио јер није успео да среди папире:

„Када не могу достојно да живим, не треба ми живот мангупа и човека који ће се вечно скрива јер нема уредну папирологију.“ говорио је.

Митар је био честит, сматрао је да се не треба вуцарати по свету илегално. У потаји је закључио и то да су одгајени тако да нису ни могли да се снађу сами и да би за њега било све лакше уколико није било обрта, рата, последица које су га навеле да напусти своју земљу. Да се држава није распала, можда би тада било лакше деци која су се игром случаја родила у таквом друштву и са таквим родитељима који су, да ли због утицаја околине или себе, а можда и једног и другог, били од оних који су претерано гледали само себе, а децу држали чврсто поред себе не марећи за њихов напредак. Такви и нису знали да ли желе да им деца буду вечно крај њих или да се од њих одвоје. Митар се повиновао њиховој жељи да остане јер је осећао да су они у ствари то више желели и били срећнији уз њега. Зато му није тешко пао лош стицај околности и поновни повратак у распаднуту земљу.

*

Није прошло дуго, а Славеновој породици је напослетку стигао извештај из болнице. Тако су сазнали шта се са Славеном догодило оне кобне ноћи. Написано им је да је то био бактеријски менингитис. Бактерије су једноставно напаале мождану опну и Славен би, да није одмах пребачен у болницу, највероватније умро од инфаркта, јер срце не би поднело толико агресивних напада, а и бактерије би се намножиле и направиле превелика оштећења.

Митар је, дакле, спасио оца.

Сада га након два месеца од када су га тамо сместили и држали под јаким седативима како би срце могло да поднесе читав опоравак, држи за руку док овај лежи у болничкој постељи.

Чека Митар да му се отац пробуди како би га одвео кући.

Доктори су му објаснили да је Славен почео да реагује, да долази свести, да је у стању да потпуно свесно разговара, да му већ дуго масирају атрофиране мишиће, те да ће се временом опоравити уз кућно окружење која ће му пријати.

„Видећете, када се пробуди, разговараће са вама нормално“, додали су доктори.

Митар је чекајући почео да размишља о недавно упокојеном породичном пријатељу Вуку.

*

Митар је доживео можда највећи стрес у животу те ноћи када је Славена ухватио напад менингитиса, прво због тога што је био толико емотиван према својим родитељима, а онда што се суочио са нечим тако непознатим и невероватним, болешћу са којом се никада до тада није суочио нити је о таквим нападима негде прочитао.

Али то није био крај његовој муци. Баш тих дана, док му је отац смештен у болницу практично лежао у коми, изненада се упокојио његов најбољи пријатељ Вук, заправо породични пријатељ који је био од Славена млађи само две године. Он је Митру био узданица и звезда водиља јер је једино он могао да разуме Митрову танану душу. Толико је пута Вук Митра спасио од неразумних прохтева његовог оца, па и читаве његове фамилије, да Митар није могао да заборави свог пријатеља и да осећа захвалност, да схвати да би му без њега живот био празнији и несрећнији.

Са Вуком је Митар проводио време. Ишли су заједно у ресторане или би Вук често долазио и остајао до касно у ноћ читајући лепе књиге са својим Младим пријатељем и дружећи се са читавом Митровом фамилијом која му никада није замерала на посетама. Зато је Митру Вукова смрт била мучни тренутак који му се догодио и то баш онда када је бринуо за оца.

А Вук је отишао тихо како је и живео пишући књиге за децу које су му биле све. Није имао ни потомака, а ни породицу. Мада се на то није жалио баш ни мало, а и како би онда Митру практично постао други отац!?

Митар се све време од тада питао о његовој смрти. Веровао је да Бог узима једно, а друго штеди посебно када је смрт у питању. Уколико су двоје болесни један не може да преживи био је сигуран у то. Зато је стално понављао: „Зашто, зашто изненада Вук да оде у смрт ради Славена. Били су скоро исто годиште, а тако различити. Отац је често био и љубоморан на Вука, на његову мирноћу, а опет могућност да добро заврши сваки посао кога се латио. Сада знам да ће се отац опоравити, сада када је Вук отишао пут небеса“

*

Митрово размишљање о Вуку прекинуло је Слашеново отварање очију.

Знао је Славен да буде весео и мио према својој деци, али само када је у друштву и када је расположен. Када му све иде „као по лоју“. И баш је такав био када се пробудио:

„Сунце, татино. Чекао сам вас. А где ти је мајка? Водиш ли ме кући?“

Митар је волео када му је отац био мио, волео је миле речи које је тада изговарао и зато је оцу све опраштао. Онда би заборављао чак на године и године Славинове агресивности и претеране бриге о себи самом, запостављање дечијих личности, запостављање личности свих оних који су у његовом друштву. Оправдавао је Митар то друштвеним приликама и системом власти, а имао је и Вука који је о његовим родитељима увек говорио лепо и са пуно поштовања.

И није много времена прошло, а отац и син су кренули кући. Славен се придржавао за Митра и константно се шалио.

И тако су пролазили дани. У Славинову кућу уселио се период весеља и шале. Славен је често причао о свом боравку у болници са весељем и шалом. Причао је о својим тадашњим сновима и подсећао се како је у болници био убеђен да су сестре и болничари који су га неговали два месеца у болници заправо његова деца и много штошта друго.

Митар се задовољно смејао свему томе, али је у потаји и страховао очекујући да ће му отац поново показати своју агресивност. Ипак, то се није догодило.

У једном тренутку, добро је запамтио Митар, отац је свима рекао:

„Никада више нећу правити неке психолошке игре са вама“. Тек тада је Митар помислио да је оцу све била игра како би добио оно што жели. Али, очеве речи су биле истина, чак и када се Славен након много, много месеци опоравио сасвим, те је могао сам да оде у тоалет, шетњу и у банку. Он заиста није више никада показао мржњу према људима. И Митар је тада знао, сигуран је био у то, да је то Вуково дело, да у његовом оцу, његовом сада већ онемоћалом телу које је много спорије него раније, али потпуно већ опорављеном, чучи Вукова душа и штити га од Славиновог понашања штитећи тако и самог Славинова од себе.

„Живот је једно велико чудо“, по ко зна који пут је изговорио Митар коме је из ко зна којих разлога божанска рука пружила стрпљење, љубав према родитељима и могућност да види оно невидљиво у другима, али и да поред небројених патњи у животу сретне оног просветљеног човека какав је био Вук.

Анђелко Заблаћански

ШЕСТ ПЕСАМА

СВЕТОМ ГЕОРГИЈУ

Прободи духом аждају у нама
Кад кржави месец падне на реку
Наших грехова, посрнућа, тама
Сукоба добра и зла у човеку

Разбистри наше очи замућене
Гордошћу, псовкама и ништавилом
Међу људе врати све одљућене
Што клече дуго пред ђавољом силом

Дај нам да чујемо топот твога ата
Да лакше нађемо пут искупљења
И с твојим копљем брат да чува брата
По том да нас памте наша поколења

Навек да горе свећа и кандило
Кад се зарумене трешње мајске
Пред иконом твојом задрхтаће било
У нас кад уселиш Ти светлости рајске

6. мај 2020.

ОЧЕ НАШ

Велики Оче, гледај!
Твоје пастире ђаволи распињу,
стаду Ти појила мукло краду и Веру
терају с огњишта,
и све би оазе душа наших
да претворе у пустињу,
сваки праг Наде у спасење устроје
у адска планишта.

Велики Оче, зар ћеш да прећутиш
разлике Вере и безверја?!
У врту Твом божур не цвета,

босиок вене у сенци корова,
усред Твоје шуме,
уз стабло живота, много је прљавог иверја,
свака зора сутону сличи,
а дан пун страха, рана и болова.

*Оче наш, који си на небесима,
да се свети име Твоје;
погледај, погледај!
На земљи Ти черече царство нечисте силе
и не уведи нас у искушење,
но избави нас од злога.
Не дај да Твом стаду се
све лукаве ђавоље гадости омиле.*

2. јануар – 1. јун 2020.

МОЛИТВА БОГОРОДИЦИ

Пресвета Дјево Маријо,
праведници чују твој крик
у осмеху и смерности затурен кад си
родила Спасиоца.

И док се глас
Небесима дизао уз витлејемски свети ћувик,
као свакој мајци, и Теби предобра,
пала је суза радосница,
да ми данас славимо рождество Твог сина
загледани у Божији лик.

Слутила си,
безгрешним зачећем,
твој плод мора спасити свет,
спасити човека од човека,
у њему скрите звери,
и да ће једном векови у нама
утулити светлоплет,
вратити нас својим прапочецима
у невери.

И сад, кад човек човека
душом не препознаје,
већ га као слину,
пљуне у прашину поред лошег пута
и за своја недела нико се не покаје,
Мајко, за нас
упути молитву свом Сину:
да нас Светлошћу обасја,
јер свет ће овај у себи да залута.

14. октобра 2020.

(на Покров Пресвете Богородице)

ДВАДЕСЕТ ПРВИ...

Нечисти мач и крст богоугодника
Већ дуго исте руке светом проносе
Туђим се болом хране хорде силника
И својом руком пласте туђе откосе

У очима им сити вуци глад глођу
И кости ратника слободе измишљене
Дрско бранећи крезубог звериња вођу
Не плашећи се ни људи ни васељене

Што сила бива већа човечност је мања
Небо без облака а дан ноћи сличан
Сваки корак даље поразом одзвања
Зверињу и плену исто је безличан

ТРАГ НОЋИ

Ноћ ми
Кроз тебе мину нејасна,
Врела
И моје трепавице
Сан не замрси
Дуго је јецала душа –
Док врх тела
Прожимали су чежњиви,
Умилни срси

Траг твог постојања
Урезан на длану
Мада
Не дотичем те ничим сем речју
И поново не знам
Грлих ли те у сну
У кутку собе
Вери или безверју

Тек јутро се сломи
У мојим очима
И дан ме
Уморног себи опет врати
Без одговора шта
у даљама има
Кад на прозор падну касни
Ноћни сати

БЕЗ СВРАТИШТА

У мраку, слепилу душе
Дуго су те тровале мисли
Спутане неukoшћу изрецивог
Кад у реч стане више од свемира
Само из једног грча гуше
Из једног трептаја и немира
И свега у теби сивог

Ниси знао која је реч тежа
У којој звони дубина
У којој зјапи празнина
И зашто увек заболи исто
Кад ћутиш у недоба свако
Кад зла врежа рашири се лако
И увек нечисто

Небески свод загрлиш ћутањем
Не видиш, не чујеш ништа
Од сопствене сенке што седи у теби
И речи присутних ињем
А свуд око тебе ломаче, згаришта
Мисли без свратишта
Скупчене у себи

Јован Младеновић

**АРХИВСКИ СУСРЕТ
СА ПРОФЕСОРОМ ФИЛОЗОФИЈЕ
У КАФЕУ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ**

(За Л. Прошића, у блеску ѿмине!)

Празнина је бескрајна! Она
нас окружује! Зато су немири
наши и та врева вечерња
и снови, и наслућивања сва!

(Л. Прошић, из *Генераѿивних ѿесама*)

І Гордана Т, Бранко М, Лука П. / *Алманах и одбрана*, 1952.

Седели смо раширених руку на великом одмору у предвечерје
Браћа нас чекају првоборци са револвером у цепу и ордењем
Однекуд тутњи војни авион црвених рана и оронулих крила
Гордана стидљива са витицама од олова каже да је Гимназија
Сивоћа наметнутих нужности и само кроз прорез тмине види
Пролеће дрвећа и птичје очи што седефно боје стихове
У свешчици у плавом пак-папиру пише *Гимназиски ѿренуѿак*
Срицан у зимској студени радничке бараке у Београд махали
Где се прсти лепе на заједничкој авлијској чесми у зиму у светлу зору
Кад се буде чистачице олајисаних чекаоница и поплуваних перона
Станице Југословенске железнице где беспризорни чекају
последњи воз

Промичу плаве и зелене униформе ноћни слепи мишеви вране
Клепећу полетушкама и љубе ружичасте даме у кожним јакнама
Спуштених невиних трепавица са цигаретом – крцом Дравом
А ту негде близу је наша школа прозвана Бастиља и Душанка из
Мој разреда и сви ви мали начитани хероји и Бранко и Лука
И Сирано де Бержерак и Балзак и Крлежа ту негде у *Алманаху*
Ђачке литерарне дружине *Њеѿиош* је последња Одбрана живота
Закаснилих снова и идеала те дрхтаве тамне приче о *Смољчанима*
И рат и црне легије и Босна где су Христа распели по други пут
Све то укуцано на машини *Оѿѿиша* сивим словима у кабинету
Предвојничке обуке на папиру из Гарнизоне библиотеке
До дубоко у ноћ осветљена Победом у хуку ветра Интернационала
Буди се исток и запад Гордана је у последњем реду учионице

Бранко у првом излази на сцену литерарног састанка и скоро
Пустим градом уморне класе разлива се запаљива смеша речи:
Израз, израз, израз – савремена поезија је поезија изрази!

II Хотел Парк. Матине. *Игра и време*. 1972.

Мађар Шандор виолиниста на матинеу свира изнемогло
Хачатурјанов *Плес са сабљама* брише зној са чела
Креће се као на премијери неког чардаш балета за народ
На галерији сале немо седи атентатор Александар Војиновић
Онај што је ходао ка смрти и смрти за другог записује
Професор философије у свесци са жутим корицама
Пред њим се нижу они што им је живот *игра* а смрт слобода
У скопском насељу Шуто Оризари *време* је само данас
Бескрајна прича црних очију и пољубаца у чело и витлање гуском
Тако себи сам говори и подиже цезву са кафом сипа са осмехом
Неком упућен окован тајном можда Хајдегеру, Марксу или Веси И.
Ено из Тврђаве преко моста Валериј Брјусов са Бранком
И Мандељштам ће доћи и Пастернак и Милица и Нана из *Дела*
И Љиљана Бибовић са Берклија *Исход грчког неба*
И ко зна ко још можда лепа Рахела са ћилибарским очима
Или студент социологије са децом цвећа из Хипи долине
Са ринга после меча ударачи Челик и Парлов непобедиви у поразу
И сликари боје Нишаву у црвено и комарци и ракови и речне ласте
Нестварни ликови овог матинеа седе са професором у
хотелу *Парк*
И он узима зелени мантил од балон свиле и нехајно махне...

III Радио Београд 2. Емисија *Гозба*.
Маркс и Хајдегер. Гост Л. Прошић
професор философије. Фебруар 2018.

Драги слушаоци у данашњој емисији *Гозба* посвећена
Филозофији на тему *Маркс и Хајдегер* говориће наш гост
Професор философије Л. Прошић. Добар дан! Добродошли!
Питање на које ће професор покушати да одговори
Гласи: да ли има нечег заједничког између Маркса и Хајдегера?
И сатенски глас из студија плави етар улице и тргове
метафизичких градова!
До изнемоглости, ту где јесмо, сами на свету, у сусретању, на путу ка...

П. С.

КИШНИ МАНТИЛ ПРОФЕСОРА ФИЛОСОФИЈЕ
НА СЛИЦИ СА ВРАЧАРСКОГ ПЛАТОА
ИСПРЕД ЗДАЊА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ, 2016.

Чудно је то
Тај нестанак
Али зато смо!
(Л. Прошић, из *Генераџивних њесама*)

I њролої

Професор философије никуда не излази
без зеленкастог кишног мантила конфекције *Беко*
налик је на амерички Монтгомери из филма *Казабланка*
из доба велике глади и Унриних пакета Југославији

У њему смело корача кад витлају олује
из тавног хоризонта и пепељасте измаглице
када кише деру асфалт и трамвајске шине
када сунце пада на реку безгрешно
када Београд тоне у фабрички сумрак ударничког дана
из ког израња црвени димњак *Бийове* пиваре у Скадарској
и када ужурбано пролази силуета треће смене у свитање

Где смо погрешили. Стали и разорили. И растали се
насред пута пред својом једином кућом –
запитао се професор гласно у хладном стану
и кренуо кроз катакомбе од књига у редовну шетњу
пребацио кишни мантил нехајно преко руке
понекад и о десно раме ко Марчело Мastroјани
или Ив Монтан са шансоном на уснама
у шетњи мануфактуром радничких крајева Париза

Понекад седне на клупу и преко колена војнички сложи
кишни мантил и чита Рилкеове *Девинске елеџије*
Верхарена држи у унутрашњем џепу
Кјеркегора и Миљковића у крвотоку
и греје га на студени врачарског платоа
та топла оловна слова из типомашине
и *Учена Нага* Ернеста Блоха
и прошлост ону у пролазу
сриче у фрагменте и римоване даљине

II иверје

Надилажење је све. А опет у стварности
 на сав глас да не постојимо јер издалека долазе
 пријатељи и жене умилне и изгубљене
 пред нама у давању у посусталом сећању на пољупце
 и неколико откинутих песама са грозда
 и развејано иверје речи на папиру са воденим знаком

Пред затвореним вратима испред и иза нас
 што ни добра реч у сонет сложена
 ни одблесак сна ни искра унутрашњег Устанка не отвара
 а ни гимназијска невина песма у сталном понављању
 откуцана на дрхтајима *Бисер* машине у *Алманаху*
 у једном даху само онда и нестварна у времену

Само та једна Реч има моћ над животима
 да их отвори и затвори ко антикварну књигу
 да се сурвамо низ хрид у тајну бездана светлости беле
 и у пределе у магновењу распрсле муње
 заувек заувек

Тако је записао професор на ђачкој дашчици
 пиши-бриши и све је то стало у коси џеп кишног мантила
 чија зелена сенка ко бескућник нестаје
 што даље у изганство преко врачарског платоа
 и грдне силуете *Народне библиотеке*

III *трансценденција, Кошућњак.*

Професор слаже књиге у својој библиотеци
 Коси зрак сумрака у свануће у сатенском оку
 Верхарена је вратио *Бранко Миљковић*
 Нисам могао да му поклоним ту књижицу
 Рекао сам му да ће он њега достићи некад
 А ја сам знао да је магија за мене *Анри Мишо*
 И да на хоризонту бледе ликови у сусретању
 Нашли смо Време прошлости без будућности
 А тишина је велика за нас са звездама у уху

Небојша Ђорђевић

МЕТАМОРФОЗЕ

АДАМ

ЛЕБДЕ УСРЕД СВЕТА
СЛОМЉЕНЕ КОНТУРЕ СИЛУЕТА
ПОД ТЕРЕТОМ ОБЛИЧЈА
Вакуум се подвукао под боје.
Угледа нашу пожуду и баци је на Земљу
ГАСЕ СЕ СВЕТЛА ПОЧИЊЕ ТИШИНА НАГОВЕШТЕЊА
И ако би открио закон, сео би
На место главне илузије
Око повереног (ти) лика,
Вребају његова помрачења
Стубови настављени ван универзума
И ИГРА ИЗНАД УТАКМИЦЕ
Перспективно скраћење.
А ето змије пред
Његовим плашљивим кораком,
Над пробуђеном жудњом
Око једног настојања
СОПСТВЕНИ СВЕТ ЋЕ ПРОСТРТИ
У ЗАВИСНОСТИ ОД ПРОПОРЦИЈЕ ОДСТУПАЊА
Мора изабрати између змије и љубавнице,
Јабуку ће већ засадити.

ЕВА

ПРОБАЈТЕ ПЛОДОВЕ
ОСТАЈУ ПО РУКАМА ИЛИ У СРЦУ
Женске главе биће премазане осмехом
НА ИЗЛОМЉЕНИМ МЕСТИМА
У нераскидивој вези.
Убачене у слику своје бесконачности
И први поглед пада
На корен, сочност обојених идеја.
Песници, сликари –

НАГО ЖЕНСКО ТЕЛО

Целе ноћи рука је на стражи
 Одећу препушта специјалистима –
 Раздиру плаштове људских подвига и срамота
 С ДРУГЕ СТРАНЕ, РАЈ, УСХИЋЕЊЕ.

ЈАБУКА

ПО ЊУТНУ
 МОЖЕ ПАСТИ МЕЊАТИ СМЕР
 ПО СТАЊУ УМА И КАРАКТЕРА,
 У будућности у судбини,
 Гравитација
 На другој страни наша лица
 Из начина на који се доима
 ЧЕКАМО ДА ВИДИМО
 ЗАГРИЗ
 Вештину
 Која трпи мајстора
 И како баца сенку,
 Збир правила и порука
 9,81 м/с
 Друштвени ранг
 Културна и политичка
 Позиција
 ЗМИЈА
 На медаљонима
 Физиогномске
 Црте
 АДАМА
 ЗАДЕБЉАЛА ЦВЕТНА ЛОЖА
 Петоока кожаста коморица
 У ЕВИ.

ЗМИЈА

НАЈПРЕ ИМ У ОЧИ СТАВИ ВРЕМЕ
 И МАЊА БИВА БЛИЗИНА
 Прносе безного преко поља
 (МАЛО) ОРУЖЈЕ РАЗЛИЧИТИЈЕ

ОД УОБИЧАЈЕНИХ
НИШТА МАЊЕ УБОЈИТО
Прсима се надмећу
Са земљом и минералима
Навек без имена
Огледа(ш) се
У опуштеном лежећем положају
Не марећи за пропорцију
ПОД ЈАБУКОМ РАВНОПРАВНО
Са Адамом и Евом
КАО ДРЖАВЉАНИ ПЕСМЕ
Глас могу нацртати
Слику испевати
Загризист
Нечујно писање о видљивом,
Невидљиве цртеже могу чути
ГМИЖИ
Не чекај дужи поглед
На своју радост
ОТРОВ(А)НУ.

ЈАЈЕ

(ПА) ОНО ХОДА КРОЗ ОБЛАКЕ
ЈАШУЋИ ВЕТАР
У КАПСУЛИ ЗА ЗМАЈЕВЕ
Одјек далеког времена
Долази преко врба, песка
Лети мало крило
(Јаја поспешују вид)
ЉУСКА ОКРЕТНИХ ЗАСТОЈА И ПРЕНАПОНА
ПРОЦЕС ИЗЛЕГАЊА ЗАПОЧИЊЕ ПОНОВО.
(И) помози ми да разумем
Да буде више светлости
И звати те по небу
ПАМТИ
Поверење тражим и проналазим
У вама сваки дан за нас нешто ново
Отворен ум за другачији поглед
Јесте ли их размењивали?

ЛАРВА

САЊА О ВРЕМЕНУ ПРИЧЕ
 ПЕСМА МОЈЕ ПЕСМЕ У ПОТРЕБИ
 Куда ћеш сада трчати, камо ћеш
 Без ногу
 Са закржљалом главом
 Дубок дах
 Ме је штитио од ведрине
 И даље затворен у кавезу
 Писац поред ватре
 Нема речи, нема снова
 САЊА(Ј) О ВРЕМЕНУ ПЕСМЕ
 С грудним ногама и словно развијеном главом.
 Стих стих мена у потреби
 Замишљао читав свет
 Планета Песма пада у слова
 Планета Снова излази кроз звезде
 Песма која ће вас прочитати стварно
 Имате много таквих океана изнутра
 НЕКЕ ЛАРВЕ ЛИЧЕ НА СВОГ ИМАГА.

ЛУТКА

О, ЉУБАВИ, НИСИ САМА
 А САТ ТАКО СТРПЉИВО ЧЕКА НА ТВОЈУ ПЕСМУ
 Уздуж леђа две пруге
 Пуца на кужној линији око главе
 „Притисни свемирско лице близу мог, љубави”
 (Press your space face close to mine, love)
 Повучеш прст, па још један
 Некима од њих могу да се покрећу (и) удови
 Слободне лутке
 Транформишу у неку другу играчку
 У неког другог лептира
 Јер (моја) љубав је таква
 Пустите је да полети
 Дајте јој више од једног миловања
 (Усне се мичу, али не чујем шта говориш
 Не могу вам објаснити да не бисте разумели)
 Одеће за лутку, луткине кућне љубимце
 Данас и дечаке играју луткама.

Упознавања

ЛАТИНОАМЕРИЧКИ УКЛЕТИ ПЕСНИЦИ

Мануел Акуња (1849–1873), Мексико

ЗАПИСАНО У ЛОБАЊИ

Страница којом Сфингина смрт
својим тамнилом нас пита:
како се она тумачи ако тако мало
сунчевог светла њу чита?

Романтичарски песник и драмски писац чија су готово сва дела објављена постхумно. Отровао се цијанидом због неузвратене љубави и неуспеха позоришног комада *Прошлости*. У опроштајној поруци је написао: „Могоа бих да се упустим у објашњавање узрока, али се то никога не тиче. Довољно је знати да сам само ја крив.“

Хосе Антонио Рамос Сукре (1890–1930), Венецуела

НЕСПОКОЈНА ПЕСМА

На рубовима мора помаља се замак. Он влада огромним пространством попут лава чије је лице окренуто ка двосмисленој пустињи. У подножју зидина подрхтава, таласајући се, пиратски брод.

Нагли узлет поветарца подсећа на онај сањивих птица. Појављује се луна, бледа и свечана, као измучена жртва.

Како време одмиче и видик се бистри, буди се туга за домовином заточеника и војник се рањава. Нека страна и лељујава музика призива сузе. Нека црквена песма јој се супротставља, својим оштрим тоновима и горчином раздражујуће кукњаве; она има полет раван стрели хитнутој ка орлу.

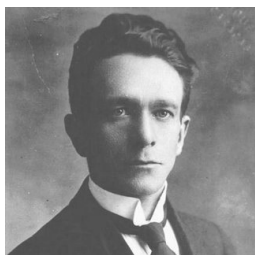
ПРЕЛУДИЈУМ

Бићу у празној тамнини јер свет ми сурово рањава осећања и живот ме жалости волећи дрско управо оно што ме огорчава.

Одбацићу тада успомене: одмах ћу побећи и наново се вратити попут ритма неуморних таласа и завијања вукова у ноћи које одјекује снежном пустињом.

Осећање, узнемирујући тај знак стварности, поштовао је моје измаштано уточиште; али уздићи ће ме руке смрти. Она је бела Беатриче и, с ногама на месецу, надгледаће море мојих болова.

Очаран њоме, одмараћу се вечито и нећу више жалити за повређеном лепотицом и немогућом љубављу.

Доктор политикологије. Меланхолик и мизантроп који се облачио искључиво у црно. Није подносио јако светло и буку. Мајстор песама у прози. Отровао се, из другог покушаја, таблетама за спавање. Предсмртна белешка му гласи: „Читава машина се расклиматала. Бојим се да ћу изгубити жељу за радом.“

Хорхе Куесџа (1903–1942), Мексико

ТВОЈА ЖИВА ОДСУТНОСТ У ПРИСУТНОСТ ТВОЈУ ПРОДИРЕ

Твоја жива одсутност у присутност твоју продире
умирући лагано када се огледаш;
јер не ближиш се више оном видљивом,
већ више празнини која је све дубља.
На прозорском окну, сликама и у огледалу,
изглед равнодушан и хладан удружује се
са твојим дахом што своју обамрлост обнавља,
неприступачан томе
свет у који не продире твој живот, твоја присутност ухваћена
у покрету
твоје смрти ишчежавајуће и споре.

Песник и есејиста. Инжењер по струци. Чест пацијент психијатријских болница због шизофреније и параноје. Инцесуозно заљубљен у сестру, неколико месеци пре смрти се самокастрирао. Када је поново смештен у болницу за душевно оболеле, обесио се.

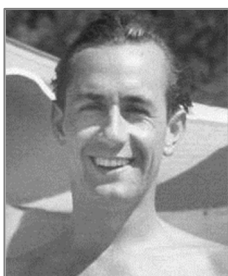
Хорхе Касерес (1923–1949), Чиле

ДРАГИ МОЈ ПРИЈАТЕЉ КОЈИ ОДБАЦУЈЕ ЦРНУ ПОЕЗИЈУ

Окрутност
Уз
Температуру
Било којег историјског датума
Ниски снежни покривач
Очи које се не уклањају виђеном
Очи
Што искрсну

Када
 Кажем
 Руке.

1938.

Песник, приповедач, сликар и плесач. Веома млад почео да пише песме. Припадник чилеанске надреалистичке групе писаца *Мандраџора*. О њему пише чувени чилеански романијер Роберто Болањо у свом роману *Удаљена звезда*. Отровао се гасом.

Екшор Алварес Мурена (1923–1975), Аргентина

ИМАМО ОЧИ...

Имамо очи
 зашто
 не знам.
 Имамо руке
 зашто
 ништа не узимамо њима.
 Имамо ноге
 зашто
 се не подупремо њима.
 Имамо уста
 да бисмо заводили.
 На коленима на земљи,
 Стиснуте руке,
 Усне
 привлаче друге
 очи:
 то начин је пролажења.

ГЛИЦИНИЈЕ

Велики песник
Ли По
никада није написао
ниједну песму

Гледам грану
глициније

Смеје се увек
понекад
плаче
такође

Гледам како се рађа

То је све

Песник, приповедач, есејиста и преводилац са немачког језика. Упознао је Аргентинце са делима Валтера Бенјамина. Тврдио је да поезија треба да буде *анахрона* тако што ће се супротставити времену. Убио се тако што је попио одједном огромну количину вина.

Карлос Обрејон (1929–1963), Колумбија

У ЈУТАРЊИ ЧАС...

У јутарњи час
Оживљавају у твом имену
Скривена задовољства
И изнова се враћам
Ономе што јеси заувек.

Увек исти јеси
И свакога дана у теби
Рађа се слика
Твоје прве жеље.

Песник који је припадао генерацији *Мишо*. Песник-мистик који је слушао у Паризу предавања Мориса Мело-Понтија. Универзитетски професор математике. Убио се пилулама.

Давид Ледесма Васкес (1934–1961), Еквадор

РАЗЛИЧИТО

Птица која има само једно крило,
четвртаста поморанца,
затегнуто дрво
чији је корен изнад земље
и коњаник који галопира унатрашке,
само они ме разумеју.
Моја браћа.
Различитости ближњих које волим.
И дан,
различит,
без парњака,
као онај копач најцрње рупе
у коју ће ме спустити са сенком на леђима.

Песник и глумац. Припадник, заправо вођа, песничке групе *Клуб 7*. Хомосексуалац, ожењен познатом еквадорском глумицом. Објавио је 1953. године ванредну збирку / поему *Кристал*. Обесио се у кући својих родитеља с којима се није слагао.

Алехандра Писарник (1936–1970), Аргентина

ДИЈАНИНО СТАБЛО

3

само жеђ
тишина
никакав сусрет

брини о мени љубави једина
чувај пустињски мир
путнице с празном чашом
и сенком властите сенке

6

нага је у рају
свога сећања
одбацује окрутну намену
својих схватања
боји се да именовати не зна
оно чега нема

7

Скочи у кошуљи у пламен
од звезде до звезде
од сенке до сенке
Умире далеком смрћу
у ветар заљубљене

11

сада
у овом невином часу
ја и она која бејаш ја селе смо
на праг мога погледа

16

саградила си своју кућу
лишила перја своје птице
истукла ветар
властитим костима

окончала си сама
оно што нико започео није

22

ноћу
огледало за смрт малену
огледало пепела

25

(изложба Гојиних слика)

пукотина
у ноћи
и одмах анђео у њу упаде

30

у бајковитој зими
тужбалица покислих крила
у сећању водених прстију магле

ТИШИНЕ

Смрт је увек поред.
Чујем њен говор.
Себе саму чујем.

Сликарка, култна песникиња, преводилац са француског језика. Поред песама и кратке прозе, чувен је и њен *Дневник*. Лечила се у психијатријским клиникама и, када је једном згодом из једне од њих била пуштена за викенд, убила се тако што је узела огромну дозу секонала.

Мио Вестирини (1938–1991), Венецуела

НЕЖНОСТ

Јесмо добовање кише
Агонија гуштера
Руке угља
Пужеви живе.
Одлажење је дечак,
тужни пас,
мртва кућа.
Људи смо
без слога
без сенке
без оловке.
Јарбол без ветра
и без сидра
који гута наш говор
наше лимунове!
Путовање алги и лептира што ништи
звиждукање разапетог човека.
Јесмо
наквашени путеви
кривудање бразди,
нежност.

Као дете је емигрирала из Француске. Писала песме, приче и сценарије. Предозирала се лековима. У једној од две предсмртне поруке записала је: „Господе, сада се више нећу мучити. Пустићу вас да будете срећни.“

Луис Ернандес (1941–1977), Перу

СЕЋАШ ЛИ СЕ

Сећаш ли се
Одсјаја вечери
И Лета
Велике асфалтне
Мрље
Грађевина кућа
И биљки
Покрај плаже
Доле у долини
Сећаш ли се
Врбе
Крај мене
Крај мене.
И крај тебе
Чудесног
Океана
Винарије
Барови
Продавнице

ПОКЛАЊАМ ТИ

Поклањам ти вотку
Коју је пио
Мусоргски
Поклањам ти мак
Који буја
Поред Темзе
За Самјуела Тејлора
Самјуела Тејлора Колрица
Поклањам ти Виски
Бурбон Виски
Едгара Поа
Рајнско вино
Бетовенове отаџбине,

Сутонско сунце
 И јутарње сунце
 Магловито време маглу
 Магловите облаке
 Лето
 Јесен
 И постепено тако
 Поклањам ти пиво
 Које ублажава бол
 Што се јавља

Анталгину
 Ти поклањам
 Океан
 Јагоде
 Дим

Лекар који је лечио сиромашне људе. Осуђивао суицид, али када је посетио Мађарску читаву ноћ је провео на гробу песника Јожефа Атиле. Лечио се код психоаналитичара. Самоубиство је извршио, копирајући Атилино бацање под воз, тако што је сачекао на шинама метро у Буенос Ајресу.

Раул Гомес Хашин (1945–1997), Колумбија

О БОЖЕ...

О Боже
 Ти који не постојиш
 срећан си
 што не мораш чувати
 сав људски род.
 У замену ја
 умирем сваки дан
 Са болом лудака
 који друге уништава
 Са просјаком умирем

Са заљубљеним патим
Патим
Са женом заточеном
у бару с музиком
Плач
и желим бити сам
да једем горак хлеб изгнанства
међу толиким људима
које сам некада волео.

ЗАВЕРА

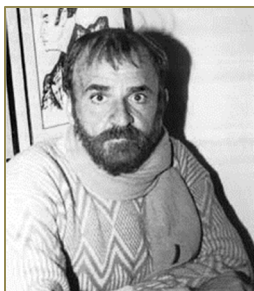
Житељи мог засеока
веле како сам човек
достојан презира и опасан
И не бива двосмислено
Достојан презира и Опасан
То ме поезији и љубави ближи
Госпођа становница
Мирних
које само мени
право зло чине

О ТОМЕ КО САМ

У овом телу
у којем је сада заноћио живот
живим ја
Осетљив стомак и ћелава глава
Мало зуба
И ја сам изнутра
попут осуђеника
Јесам унутра и јесам заљубљен
старац јесам
Одгонетам мој бол поезијом
и последица је веома болна
гласови који најављују: ту пристиже твоја мучнина
Сломљени гласови: пролазе твоји дани.

Поезија је једина пратилица

навикнута на твоје ножеве
она је јединствена

Песник и драмски писац. Хомо-сексуалац, пијанац и наркоман. Живот окончао под точковима аутобуса.

Марија Мерседес Каранца (1945–2003), Колумбија

СУВИШНЕ РЕЧИ

Подмукло, одлучила сам тог дана,
у среду 24. јуна,
да поубијам неколико речи.
Пријатељство је осуђено на спаљивање, због јереси;
вешала пашу Љубави, због нечиткости:
а прост конопац неће бити лош
за отпадништво Солидарности;
Слобода ће умрети лако и болно,
мучење њена је судбина;
Једнакост заслужује вешање
јер се курвала по озлоглашеним борделима;
Нада је већ мртва:
Вера ће се подврћи гасној комори;
Танталове муке, нељудске,
чувају се за реч Бог.
Стрељаћу без милости Цивилизацију
због варварских дела;
Срећа ће попити кукуту.
Преостаје реч „Ја“.
За њу, тако тужну, због њене ужасне усамљености,
наређујем најгору међу казнама:
живеће са мношћом до краја.

АРТО МЕЃУ РЕЧИМА

„Свој сам син, отац, мајка и сам ја“

Антонен Арто је сео
лицем у лице са најгорим својим непријатељем Антонен
Артоом.

Посматра га као непотребан приказ
нерава опијумом дрогираних

Покушава да напише песму
Биће то живот сам. Пише тада само
јецаје, псовке, крике.

Али нико не слуша Антонен Артоа

сви су мртви, он то зна,

и покушава да их рани

својом изазовном солидарношћу.

Бори се шкљоцањем зуба против невидљивих
демона који куже ваздух.

У азилу у Родезу,

спуштене главе, безуб, балав,

Антонен Арто је је насукан.

као дете од четири године, послушно,

наново учи прве речи.

Дивља бука бродолома

обасјава га наједном и ево сада

Васкрслог Артоа. Сада

враћа се у живот, али порођен самим собом

„свој сам син, отац, мајка и сам ја“.

Последњи усамљенички покрет ослобађа га најзад

– болница у Иврију, 4. март 1948 –

несреће живљења у свету.

Антонен Арто заборавља заувек Антонен Артоа.

Песникиња, приповедачица, ан-
тологичарка, новинарка. Када јој је
брат отет, убила се попивши велику
количину антидепресива.

Марија Емилија Карнехо (1949–1972), Перу

МОЈ НАРОД НИЈЕ

Мој народ није
географска карта са двадесет четири боје
волим изговорити
зелену шуму
белу обалу
и жуту планину
и кажем
мој народ није
просјак у банци препуној злата
ни изгубљени рај;
мој народ мој народ пати
и јесте
свет подељен на боје
просјака и експлоататора

ЉУБИМ ТЕ У ОЧИ

Љубим те у очи у удубљену немошћу твоју,
љубим те и читаво твоје тело претвара се у цвеће пролећне
неке песме,
љубим те и преображавам ствари у зрелост утишану
и огроман страх,
љубим те до саме смрти
љубим те.

ЛОША САМ ДЕВОЈКА У ПРИЧИ

Ја
Лоша сам девојка у причи
Она која се курва са тројицом
И мужу рогове набија.

Жена сам
Која га свакодневно вара
За бедни тањир сочива,

Она која лако свлачи огртач доброте
 Претварајући га чак у камен
 Црн и јалов
 Жена сам која га кастрира
 С безброј нежних покрета
 И лажним стењањем у кревету

Ја
 Лоша сам девојка у причи

Посебно упамћена по еротским песмама, убила се узевши велику количину медикамената.

Родриго Лира (1949–1981), Чиле

ARS POETQUE

за имагинарну галерију

Овај стих је попут лопова
 Упада и краде ноћ
 За светлосни речник
 Џепне лампе

.....глуве као

Зид

.....Зид Плача

Ламидос

.....Зидови Слуха!

.....пада Рокет... пролази Мираж

.....прозори подрхтавају

У веку смо нервоза и вештачких скраћеница

.....и вештачке скраћенице

јесу нервозе јесу нервозе
 Истинска снага борави у цепу
банковна је упутница
 Мишић се умотава у Поштанске пакете
 ревност
не одмара се поезија
јесте о
бе
ш
ен
а
 у власништву Библиотека Архива Музеја
 Раскошно опремљених, сасвим неопходних
о, песници! Не опевајте
 руже, о, допустите им да процветају и претворе
 се у шипков пекмез у песми

Аутор тражи од Читаоца да га не узнемирава (Његов
 Наклон њему је Награда)

Песник који је, следећи Никанора
 Пару, експериментисао са језиком,
 уводећи у своје стихове иронију и црни
 хумор. Болестан од шизофреније,
 убија се у кади тако што је исекао вене.

Анхел Ескобар (1957–1997), Куба

ГОДИНЕ

Алиса, Луис Керол те сада оставља. И сада
 сада биваш и она која трчи, она која тражи
 под једним каменом. Пеге имаш
 и међе се бришу. Имаш другачији лик, сасвим другачији
 и имаш другачије огледало и лице и лутка
 причу о пијанцу казује
 врапце имаш – окрет један и свећу видиш – и имаш

омнибус немаран

—

Недеља. Домине. Огртач. Бог

—

Бела, Бела Armenteros,

Алиса ме оставља.

„Део ти пилула горка“,
казује ми.

Друго лице тражих и сада
беше већ
коцка

— — — — друго лице друго лице

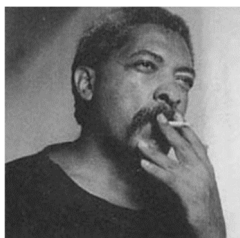
— — — — други бок други бок

— — — — друго лице друго лице друго лице

— — — — други бок други бок други бок

Бела, Бела Armenteros.

Сада Луис Керол шта ти га ја знам!

Песник, болестан од шизофреније,
који је трагично окончао свој живот.

Марџа Корнблиџ (1959–1997), Венецуела

ПРЕДСКАЗАТИ НЕСРЕЋА НИЗ...

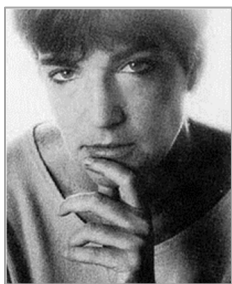
Предсказати несрећа низ
које време најављује
време променљиво
као твоје ствари
које те не изговарају

ПЕСНИК КОЈИ МЕ ПОСМАТРА

Током свих ноћи,
изашавши из разреда,
растопи један једини стих,
уплаши мухе у посудама,
бебе које срчу,
одбаци свој блуџинс.
Имање напусти, увек
тужан
језгровит.
Када
публика му запљеска,
новчић залутао у новчанику,
лица збуњена, у ложи
док мислим:
Он
је неисписана страница.

шта ме претвара у песника...

шта ме претвара у песника
што сличан је оном што се слаже
с песником самоубицом
пошто попут њега
игра и заводи у смрт
све ноћи

Песникиња која је себи револвер-ским хицем пресудила.

Карлос Екшор Трехос Рејес (1969–1999), Колумбија

БЕЗ НАСЛОВА

Лиено моја кућица с пужевима
Живи ослушкујући море
Али само чује тишину.

ЕРОТИКА

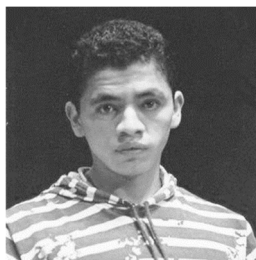
Бојим се да уђем
У твој тајни пролаз јер се губим.
Знам да излаза нема
Да никуда не води.
И ко се у њему нађе – ипак –
Слави сваки нови трен.

МОЛИТВА ЗА СВЕ НОЋИ

Анђео моје Несанице
Не да ми да спавам.
Можда звони са њом.

САВРШЕНА ПОСУДА

Волим твоју шупљу главу
Пошто у њу
Сместити могу ствари
Подједнако осетљиве
Као и љубав.

Песник који је пре него што је самоубиство извршио, отишао до зубара.

Каролина Пајић (1987–2007), Перу

МОЈА БУДУЋА ДЕЦА

Храните децу моје утробе
само антидепресивима дрогама алкохолом и пилулама за спавање
преспаваће лукаво дане и ноћи уз мој бол
Мој мазохизам пристизаће издалека
Њихов ће се губити у мом животу лагано

И ја сама
то осећам...

ПОРЦУЛАНСКА ЛУТКА

Кармен Васконес

Заспала паклена школска звона
те улазим тетурајући се и жива и мртва у исти мах.
Када сам у црвеној арени
ужасни страх од паукова почиње да ме вртложи
те онда таква бивам:
попут порцуланске лутке
којој су ишчупане очи.

РАЗНОБОЈНЕ ПИЛУЛЕ

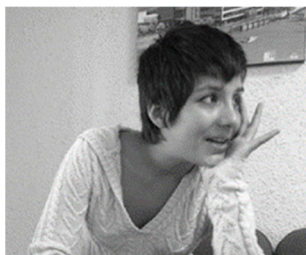
Ако ми даш 1:
Ништа се не дешава

Ако ми даш 3:
Забравам да користим своје гумене чизме
јер губим равнотежу

Ако ми даш 5:
У пижами од 10 до 12 сати
сањам ствари које одмах заборављам

Ако ми даш 17:
Скоро сам спасена

Даш ми 199 и драма се окончава...

Песникиња која има књигу песама насловљену *Самоубиство*. Убила се пилулама за спавање.

Препев са шпанског и белешке о ауторима
Душан Сшојковић

Алфонсо Сола Гонсалес (1917–1974), Аргентина

ПЕСМА

Кроз колико још крајолика морам проћи
 да бих освојио дуго жељену смрт?
 Камење других земаља не одазива ти се
 а море подиже лампу сивих птица
 да би рекло не.
 Не тражи пут даљи
 од детињства.
 У твојој кући се налази једна стара
 фотографија
 где си већ умро,
 Алфонсо.

Алфонсо Сола Гонсалес рођен је у Парани 1917. године. Живео је и стварао у Мендози. Припадао је *Генерацији 40* – аргентински књижевници који су пратили велике културне промене које су се у то време дешавале у њиховој земљи. Своју интелектуалну каријеру Алфонсо Сола Гонсалес започео је у Парани, дипломиравши на Институту за учитеље, где је објавио и своје прве песме у стилу који је одговарао ономе што се у Буенос Аиресу звало *Generacion del 40*: књижевност у којој су комбинована читања Јуана Л. Ортиза, шпанских песника из 1927. године, симбо-

листа и надреалиста и многих других имена која су се крета-
ла од Бодлера и Валерија до Рилкеа. Бавио се и изучавањем
аргентинске колонијалне књижевности.

Објавио је дела: *Мршва кућа*, *Елиџас де Сан Миџел*, *Пес-
ме за залазак божиње* и *Песме ноћу*.

Октобра 1974. године извршио је самоубиство.

Франсиско Рејналдо Пако Урондо (1930–1976), Аргентина

НЕШТО ДРУГО

Драга дечице, ваш отац мало зна о вама
и пати због овога. Жели понудити једну судбу
светлу и радосну, али то није све
и ви знате:

сенке,

сенке,

сенке,

сенке,

опседају ме и не могу их подносити.

Дечице моја, не смемо бити тужни

због сваког болног растанка:

сви су такви, познато је,

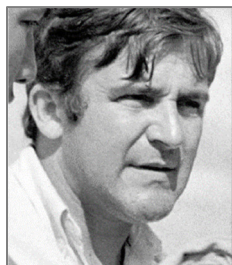
јер постоји још једна партија, нешто друго,

рецимо,

где ништа,

ништа

решено није.

Франсиско Рејналдо Пако Урондо
рођен је 1930. године у Санта Феу. Обја-
вио више збирки поезије, кратких прича,
позоришних дела и романа, критички
есеј Двадесет година аргентинске поезије,
али и чувени интервју са преживелима
масакра у Трелеву Ла патриа фусилада.
1968. је именован је за директора опште

културе за провинцију Санта Фе, а 1973. директором одсека
за књижевност Филозофског факултета Универзитета у
Буенос Аиресу. Успешно се бавио и новинарством,
сарађујући и са националним, али и иностраним медијима.
Умро је 1976. године у Мендози.

Армандо Рубио Уидобро (1955–1980), Чиле

ФОТОГРАФИЈА

Ако се живот састоји у намештању лица
ставићу једне слатке очи
и насмејана уста
тако да Бог, фотограф у облацима,
употпуни свој породични албум.
ОБЛАЦИ

Дечаче,
облаци нису од памука;
облаци су
зевање божије.

Дечаче,
облаци нису украс;
облаци су
препрека:
не допуштају нам да видимо Бога.

Армандо Рубио Уидобро рођен је 1955. године у Сантијагу. Одрастао је у породици интелектуалаца: његов отац Алберто Рубио, адвокат и судија, такође је био песник, тако да се Армандо још у раној младости почео бавити писањем поезије. Диплому друштвених наука и новинарства добио је на Универзитету у Чилеу. Своје радове публиковао је у часописима. Постхумно му је објављена само једна књига поезије *Ciudadano*. Живот је трагично завршио у 25. години живота падом са шестог спрата (због његовог меланхоличног карактера многи верују да је починио самоубиство).

Превела са шпанског
Јелена Вукановић

Тумачења

Кристијана Мишић

ПЕСНИЧКЕ ЛЕСТВИЦЕ

(Драгиша Бојовић: РАДУЈ СЕ, ЈЕР ТЕ СРПСКА УСТА ХВАЛЕ. Антологија српске теотоколошке поезије (од XI до XXI века), Међународни центар за православне студије, Ниш 2020)

Антологија српске теотоколошке поезије (од XI до XXI века) *Радуј се, јер те српска уста хвале* место је ходочашћа и може понети одлику заједничку свим местима ходочашћа – за свако од њих верује се да је то место где се неко чудо некада раније догодило, где се и даље догађа и где ће се можда баш њима поново догодити. Вешта рука и јасна мисао антологичара Бојовића ходочаснике, упућене и посвећене читаоце, сигурно води десетлећима слављења лика и дела Богомајке, до које се на крају успињу песничким, плавим лествицама, чуда ради и чуду ради.

Антологија је угледала светлост дана и дан је угледао њену светлост са благословом благопочившег патријарха српског, његове светости г. Иринеја и у издању нишког Међународног центра за православне студије. Антологију бокори Предговор осведоченог и достојног антологичара под насловом *Реч „шира од њесме“ у часи „Шире од Небеса“*, којим прави осврт на антологичарски подвиг и принос Пресветој. У миленијумском српском песничком прослављању Пресвете Богородице, Драгиша Бојовић наглашава континуитет песничког трајања и разумењем песничке топографије, сагледава песничку архитектуру, песничку иконографију и песничко право, и песнички обогородичени молебан.

Прва ходочасничка лествица стоји као олтарник измеђ' Дукље и измеђ' Травуније, писана достојном руком оног који је као и вода са Звечана, као и словенска писменост, од Драча преко Скадра кренуо даље ка северу. Потом успињање својим приносом осветљава песник светлости, созерцавајући и подвизавајући се једнако у библијском и натприродном. Најистакнутији српски писац XIV века Данило Пећки утростручује ходочаснички пролог. Монах из Богородичине баште заједно са крстоношама моли за три кише летње опомињући се вазда речи апостолских: *Шта имаш, о, човече, што ниси добио? А ако си добио, што се хвалиш као да је твоје?* Старац Јерусалимац, лирик филозоф, у епистоларној форми пише поезију, док се расцветавља велеразумије доброг изданка Кантакузиновића, који иде у походе добрим коренима, као и Венцловићеве илуминације о нашој покајници над покајницама, писане *србско њослим језиком на службу сељаком некњижевном*, Шакабентин сребрни запис увод је у златне акатисте Тројеручици, Млекопитатељници, Пећкој и Бездинској, вазда Мајци, на умиљеније. Три народне лирске песме из збирки Вукових сарадника и настављача просејане су на свилено сито. Народни култ Богородице разликује се од црквеног већом обичајношћу и укљученошћу у свакидашњи живот, исто као и поезија. Ова антологија је и појас – у народном веровању симбол, пут, прелаз преко митолошких и реалних препрека. Појас као део одеће, задобијајући облик круга, често се употребљава у својству апотропеја. Да би се ваљано протумачила семантика појаса, нужно је имати у виду друго, пренесено значење појаса, паса, означавање припадања одређеној старосној доби, односно одређеној старосној генерацији у контексту следа предака. Семантика опасивања блиска је семантици појаса – почива на веровању у магичну заштитну моћ затвореног круга. У *Гружи жену њоред њорођајем њасују канайом који је сву ноћ висео у цркви њоред иконе Богородице*. Предање о чудотворности Појаса Пресвете засновано је на библијској и митској симболици. Може се рећи да предање има упоришну тачку у библијској симболици, али га је створила и одржала врло древна митолошка представа која се у народној култури и поезији Балкана одржала све до данас. За расветљавање митолошке слике осим народних представа важан је симболички елемент: везивање на основу предања Свете Горе за Богородицу. По предању, после Христовог узнесења на небо, апостоли заједно са Богородицом, бацањем коцке делили су земље у којима ће обављати проповед. Богородица је добила Иверску, тј. Ђурђијанску земљу, али анђеоски по Божјој жељи мења њен пут и одводи је на Атос, који она, од паганског

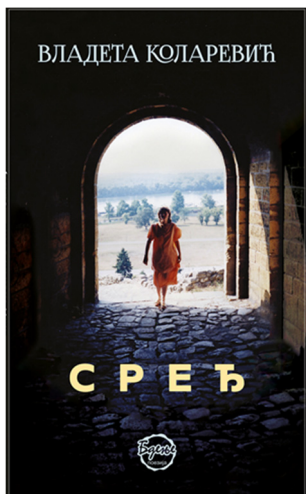
вијалишта претвара у свето хришћанско место. И после осам векова она се јавља пустињаку Светом Петру и њему објављује да је Света Гора њена. Многе народне легенде о Богородици везане су за апокрифе. Мотиви скопчани са Пресветом слични су и својствени фолклору свих словенских народа. Јужнословенска духовна и народна поезија садрже мотиве и сижее о том како Богородица помаже жени током порођаја, како чува дете, затвореника у тамници, доји остављену бебу, седи са свецима за рајском трпезом. Према српском предању Богородица је пред рођење Христа уснила сан како се Небо преломило на пола а затим опет спојило, сама Богородица се после смрти узнела на девето небо. Познати апокриф *Сан Мајке Божије* користи се код свих Словена или као амајлија или као молитва апотропеј. Вилинско зидање цркве место града украјински је мотив. Богородица старога века је вила, митолошки су мотиви у којима се старија жена поистовећује са вилом која зида град на облаку, а потом на његовим вратима приређује свадбе свог сина и своје кћерке. Виле калинарке су на ранилу од Игњатијевдана до Божића, према бележењима свештеника Дене Дебељковића на Косову и Метохији, певале различите песме које се тичу живота Пресвете Богородице, тако је било и са песмама на Ивањдан, који Божићу стоји у народном месецослову насупротив али допуњујући се, тако је и са савременом поезијом посвећеном Богомајци.

Искрен духовни живот са непрестаним покајањем и учешћем у светим тајнама цркве потребно је да продужи и одржи се током целог живота, стога што јесте јединствен начин заједнице и сједињења нас са Богом и Богородицом и у овом садашњем пролазном и у будућем непролазном веку. Чекајући васкрсење мртвих и живот будућег века антологичар Бојовић помиње и: Лазу, Николаја, Јустина, Васка, Матеју, Ивана, Брану, Љубомира, Петра, Момира, Слободана, Зорана, Новицу, Петра, Вида да се посвете, и не погорде: Љубишу, Алека, Рашу, Риста, Славка, Матију, Ранка, Рајка, Милосава, Радомира, Љиљану, Слободана, Ивана, Ђорђа, Братислава, Будимира, Рајка, Анђелка, Милицу, Ненада, Ђорђа, Драгомира, Милка, Боривоја, Верољуба, Ранка, Стефану, Милана, живе на Небу и живе на земљи: у Крушевцу, Пећи, Градишту, Нишу, Неготину, Теслићу, Ужицу, Београду, на Опленцу и у Чикагу, у Крагујевцу, Андријевици, Дубици, Бањалуци, Панчеву, Калиновику, Приштини, Пљевљима, Книну, Трстенику, Новом Саду, Ђаковици, Косовској Митровици, *троне сломљене, у земљу њободене*, али тако се размножава купина, несагорива. Ни једну лествицу не можемо прескочити, ни једнога парчета не можемо одбацити од ткања, Сан Мајке Божије над нама.

Мирослав Радовановић

ИМАГИНАРНА ПЕСНИЧКА СЛИКОВИТОСТ

(Владета Коларевић: СРЕЋ, Бдење, Центар за туризам, културу и спорти, Сврљиг 2020)

Логика Коларевићевог обликовног поступка огледа се у његовом специфичном односу предмета појавног света према замислима и асоцијацијама песничке слике и тежње. Реални детаљи, које песник уводи у свој особени и необични свет, губе у потпуности или делимично свој примарни садржај и попримају одлике иреалне песничке творевине чију збиљу моделира и усмерава језичка материја. Неки преображени свет превазилази примарну појавност и постаје средишња творевина која изазива слутње, не имитира збиљу, него изнова ствара неке чудне и невероватне

спојеве. Невиђени облици песничке имажинације стварају и оживљавају непостојеће облике и обележја изокренутог просторног и логичног поретка. Песникова имажинарна сликовитост и емоционалност преображава примарне назнаке и одређења у смеру унутрашње симболике, напетости коју сама рађа. Визуелне фигуре добијају тон тоталне метафоре која тежи новим значењима и чулним просторима:

*Бојомоља несна ваји међ
Сеобне уводећи ниши небну
Пустош одоцнелих шравки
У сну шуме обаамиру џешили
Од сенке што беху већи од
Од свирале од сна свакој*

*Христџолику џошку глана
Искушава сен џосџодња
Коју схимник на санове
Божје дели мрак свих душа
Да обзине и исцели*

(Схимник)

Ритам судара датих елемената и ствари у поезији Владе-те Коларевића отвара нова, неслућена подручја иреалних представа неког измењеног песничког тока. Његова поезија, често готово неразумљива, твори чудни метафорични склоп који је заправо резултат измене поетске оптике и смисла саставних делова. Исказани појмови пролазе кроз човекова душевна стања преображавајући се; визуелна представа не доводи до изазивања психичке подударности у лирском субјекту, већ он ствара свет слика које теже неограниченом простору човековог духовног бића. У тој имагинарној динамици трансформисаних представа и измењених појмовних назнака почиње да доминира скривени говор бића у коме се резимира песников експликативно-исповедни тон. Песникова спиритуалност постаје кључна одредница. Реални облици ишчежавају у стваралачком чину, а Коларевићева поетика претвара се у откровитељски продор у домен његове интиме:

Три дан су ме шесали

Дрводеље мајстори

Од дрвета најбољеї

Што бијаше у јори

У дну мене самоїна

Тиња слуїња живоїна

(Сређ)

Песник понире у своју интиму и тежи њеном систематском обликовању, али приметна је и тежња да се свет поезије претвори у царство безграничног сна у коме се преплићу елементи стварнога (у почетку) и имагинарне пројекције које се рађају накнадно, у песничкој свести и интуицији. Уметничко стварање претпоставља и захтева напор накнадног, маштовитог отискивања како би се дала сва ширина света, непредвидљивост сликовних и логичних веза. Читав свет је по песником схватању у неком фантазијском покрету, све се креће у његовој поетици у ритму нове слутње, имагинарном транспоновању једног поретка ствари:

Назваше ме сунцем и месецом

Крстише ме ноћном шамом

Сад се ваздан поїуцам у сенци

Гоњен шамом у ледна склониїша

(Назваше ме)

У збирци песама *Срећ* Коларевић врши процес деструкције појавне равнотеже ствари и изокретање просторних визура. Он врло вешто и упечатљиво успева да помери феномене појавног света са привиђењима и измаштаним облицима. Дескриптивни делови се преклапају са имагинарним стварајући зоне симболичког набоја; логични однос субјекта и објекта представљен је у необичној вези. Реална супстанца у Коларевићевом певању губи своја примарна својства. Дезинтеграција реалних облика и разбијање устаљених односа доводи до тога да се у потпуности нарушава једна структура, а на њено место долази безброј светлосних низова и колористичних бљесака. Светлосни пропламсаји постају симболи једног новог и преображеног света који се издиже из збирке песама *Срећ*:

*Срце моје ја сам
Тебе измислио
Ко нелитку светлости
Ушуљеној лика
Што у луво доба
Ко навестити тиња
Изнад дрвљаника*

(Искушење сажетости)

У Коларевићевом певању јавља се космичка светлост лепоте. Симболи бескраја појављују се у вртложном кретању боја и звукова у коме материја губи тежину и добија облик лирског пропламсаја; поетска реч снагом своје маштовитости и иновације продира ка неком новом космичком складу. Тако песник успева да имагинарну, светлостну пројекцију пренесе из свог измаштаног сна у простор песничког збиљског поретка. Тријумф маште и светлосних привиђења одступа од логике уобичајених ствари и појава и твори елементе поетске суштине у коју се проицира песник бежећи од зала овога света. Иреални, измаштани свет постаје човеково аутентично место боравка:

*Видарице биља
Ојасане муњом
Скривале су месец
Под небеским туњом
Ја био сам дрво
Извор у иланини
Месец који криком
Самоћу начини*

(Самоћа)

Верица Тагић

СИМБО(ЛИЧНИ) МЕАНДРИ У ТОКОВИМА ДРУШТВЕНЕ СВЕСТИ

(Владимир Кирда Болхорвес: НА ВИДИКУ ЗГАРИШТА,
Прометеј, Нови Сад 2020)

Сваки роман Владимира Кирде Болхорвеса је наставак тока реке која у своје сликове прима разноврсне жанрове. Магични извор ове реке је на мистичној звезди Хеутеранији. Ето, како је дивно место овај аутор одабрао за рађање хеутеранистичко-белетристичко-хибридног венца: низа романа, обухваћених заједничком именословном ауром, „Сневајући звезду Хеутераније”.

Континуитет рађања низа романа из једног – прворођеног, у потомство нових, жанровски и суштински разноврсних романеских сплетова, при чему је крај сваког наредног почетак следећег, симболично опонаша биолошку димензију живота.

Непрекидно смењивање почетка и краја, симболизује и прелазак из једне димензије у другу. После биолошког ишчезнућа, живот се негде наставља, кроз потомке и кроз одуховљене светове. Кроз метаморфозе се, дакле, путује до вечности.

Утопијска представа о сневаној, бољој будућности и непрекидни ток стваралачког процеса, у бити, су трагалачки путеви који стреме ка духовној вертикали. Уздизање ка узвишеним циљевима кроз оплемењена дела и праве идеје водиље, које, у сваком смислу, унапређују људски род, како појединца, тако и друштво, у целини, пут су до препознавања и остварења људске бесмртности, што је највећа опсесија свих цивилизација.

Интересантно је како о бесмртности размишљају и пишу разни аутори.

Ову линију, или боље рећи процес стваралачког континуитета Владимира Кирде Болхорвеса, у неком делу, могла бих упоредити са сличним стваралачким током промена и метаморфоза у магичном поетском телу „Мале кутије“, Васка Попе.

У студији о стваралаштву Васка Попе, „Фосили тајне на обелиску снова“ („На хридима тренутка“, Центар за културу Гуча, 2009), баш о томе сам писала: *Свака мала кутија колевка је за другу малу кутију, а свака нова – ушерус за ембрион будуће мале кутије, иако да тај процес има континуирани шок и непрекидне метаморфозе*“, а то је пут бескраја, пут вечног живота.

И у роману „На видику згаришта“, у другачијем контексту и, наравно, са другачијим, вишеслојним садржајима трамира се пут ка бесконачним сферама.

Како и сам аутор истиче, његова литература има за циљ да понуди пут спаса читавог човечанства. Путевима одуховљења и раста сваког човека изнад оквира сопственог живота могу се створити услови за превазилажење највећих катаклизми, победити свака неправда и искоренити нељудска злодела свих облика и врста.

Ако се човек у човеку узвиси, и ако су му водичи истина и љубав, онда је изабрао прави пут. О томе говори и један од најважнијих исказа у Болхорвесовим „Осветним принципима хеутеранизма“, који, обликован као строфа, гласи:

*Творац хеутеранизма предлага
развијање планетарне цивилизације,
Хеутераније. Она би требало да се
разбокори на почетку шреће миленијума.
Буде ли се доиста разбокорила, у кој ће,
иушем хеутеранисичке филозофије, идеологије
и акције, бити створени услови за узвисивање
људској бића, и васцелој људској рода,
ше за обезбеђивање његове
врло дује будућности.*

За испуњење тако великог циља потребно је, дакле, да се створи јединствена, планетарна цивилизација, у којој би се закони примењивали на много хуманији, праведнији и ефикаснији начин, зато што би се људски разум уздигао до над-

свести која нас повезује са божанским принципима, а врлина би постала језик споразумевања на вишем нивоу. Тако би се досегла и она надсфера у којој живи и дише све што се обесмртило.

Ако елементи попут злата, сребра и сличних материјалних вредности могу бити вечни, зашто и човек то не би могло бити, ако у себе, као светлосно биће, унесе довољно племените енергије и ако се његов живот емитује кроз хуманистичке акције и хумана дела. Та три градивна елемента: светлост, оплеменењена енергија и акција кроз дела за свељудску добробит, могу обезбедити дуго(вечно) трајање.

Хеутеранија је, дакле, звезда која се рађа у уметности, или тачније, коју рађа уметност, у неком утопијском погледу на свет. Она сија на књижевном небу Владимира Кирде Болхорвеса и обасјава ту утопијску територију на којој би благаостање било увод у свестране облике среће. И на којој би се створили услови за унапређење људског живота у сваком облику, а пре свега, у духовном и емотивном. Синтеза оплеменењене духовне енергије и богатство емотивних процвата у рајским вртовима душе, човечанство би могли уздићи до неслућених висина.

У најновијем роману, „На видику згаришта“, та потрага се наставља. На самом почетку, на отвореној капији за улазак у романескне дестинације, пред читаоцем се отвара простор у коме ће се проналазити одговори за бројне енигме. До одговора се долази дуготрајним путовањем кроз густе и осебујне пределе, врло импресивно утиснуте на рељефу аутобиографског глобуса. Почетак путовања најављен је у првом пасусу. Тај пасус је литерарна опсерваторија са које поглед сеже до најупечатљивијих догађаја у прошлости.

Први пасус, првог поглавља, симболичног назива: „Опљити крила на пламичку слободе“, је провид, или боље речено, одшкринути прозор са погледом у претходне томове прозе и поезије, који су интегрални делови *хеутеранистичко-белетристичко-хибридној венца* „Сневајући звезду Хеутераније“.

Ауторов поглед је усмерен ка хоризонту минулих година које дотиче кроз реминисцентни, делимично отворени, прозор. И пред њим се нижу већ виђене слике, које ће бити поновљене и у овом роману. У фокусу је временски интервал од 1991–1993. А то је тужан подсетник на „рат који пламти на појединим просторима претходне, социјалистичке, Тито-

ве Југославије". И на највећи пораз, у том рату, због губитка људскости, самилости и оне исконске доброте, која саму себе рађа у пресудним тренуцима.

Када завлада мржња у међуљудским односима, она прождире све што је лепо и добро и уништава вековне тековине народа, који су некада живели у заједничкој држави. После тог ратног канибализма зла које похлепно и незајажљиво гута све облике добра у људским животима и охоло и бездушно своје жртве, смрвљене, баца на крвави плочник историје, врховни вођа постаје „тророга беда – политичка, морална и материјална“ – на свим просторија бивше Југославије.

Тај подсетник је кост која спаја претходне Владимирове романе са садашњим.

У том, првом поглављу, писац образлаже своје тезе о улози књижевног дела кроз призму супростављених мишљења разних аутора. Основна дилема је шта књижеврно дело чини великим и колики је његов утицај на друштвени живот. Објашњава како је разрешио недоумицу о оправданости писања о сопственој приватности. Углавном су то опсервације о личном животном искуству, о сусретима са другим писцима и путевима досезања оних истина о којима треба писати.

У осталим поглављима, све до завршног, петнаестог, Владимир Кирда Болхорвес мозаички слаже инсерте о најразноврснијим темама: политици, књижевности, новинарству, историји, култури, демократским пинципима, источно-европским народима и њиховим писцима, пре свега руским. И, наравно, о Русинима, мађинској заједници у Војводини. Занимљив је и кратак осврт на мане и врлине Русина и балканских народа. У том поређењу рађа се једна лепа идеја, која би могла хуманизовати односе и једних и других. Синтеза добрих особина оба народа, била би, обострано, значајна.

Какву би благодет цео свет могао да очекује када би се тако, узајамно, оплемењивали односи свих народа!

У овом роману истичу се и три врсте говора: самоговор, дијалог и тријалог. Посебно су занимљиве теме у тријалогу које писац успоставља са блиским пријатељима и сарадницима Алеком Виславским и Борисом Хардијем. Делови романа су писани у и форми аутобиографског дневника.

Незамисливо би било да у оваквом роману нема и метапоетике и метапрозе, која се миксује са постојећом збиљом.

Сурова реалност, у којој се губи смисао за праведно, искрено, солидарно, осећајно, саосећајно и хумано, за емпатију у свему и према свим људима, просто иницира потребу за проналажење неког другог света, света у коме ће сваки човек живети боље и бити срећнији. Иницира васкрсавање кроз нову ренесансу промену, кроз препород у духовној и емотивној узвишености. Може се то назвати сном или утопијом, али тај сан би могао и постати достижан.

Блиско ми је веровање неких цивилизација да је наше родно место записано у звездама. И да се, након биолошког ишчезнућа, кроз енергетски запис душе враћамо у места рођења, што би значило да нам је обитавање на Земљи само привремена дестинација и да је наша права и трајна отаџбина звезданао сазвежђе.

Наша тела су корице књига у којима наш живот оставља тај енергетски запис душе. А записи душе су света тајна која се преноси с колена на колено и путује кроз све просторе и сва времена. Зато је тај запис неунуиштив, а кроз њега и људски живот, али онај људски живот који није, услед разних искушења остао обездушен, и тако изгубио свој свети смисао живљења и живота.

Аборицини верују да смо на ову планету допутовали из сна, па сходно томе кроз сан се и враћамо у нови круг, у неки нови живот.

Владимир Кирда Болхорвес, верује да није довољно веровати у лепшу будућност, ако је нисмо сами осмислили, тако да буде видљива, јер митске представе су веома важне и потребне, због мудрих и маштовитих поука и порука, због идентитета неког народа, али без стваралачког активизма није могуће створити ту бољу будућност.

Зато је за стварање лепше и хуманије будућности на неком замишљеном географском простору, у којој би се могло обезбедити све оно што у реалном животу недостаје или га нема у довољној мери: благостање, неизмерна људска срећа, пријатељство искрености и поштовања, развитак науке и унапређење у свим областима живота. За испуњење таквог циља, тврди писац, потребно је да „носилац хеутеранистичке акције, идеја (и) филозофије буде хеутеранистички покрет“ који би деловао у сваком делу „хеутеранистичке заједнице од локалног до врховног државног (друштвеног) нивоа“.

Сви Кирдини романи, па и овај најновији, додирују то метафизичко небо, али су чврсто везани за животну реал-

ност, за живу збиљу, из које извире непресушна река мноштва догађаја, који условљавју извесна друштвена кретања, историјске спознаје, анализе и самеравања свакодневице, праћењем токова подсвесних меандара. Ту су, наравно, пре свега, и симбо(лични) меандри аутобиорафског тока.

Најтачније би се могло рећи да роман „На видик у зграишта” обелодањује неприкосновену ИСТИНУ, која сведочи о стварним догађајима, турбулентним збивањима, о губљењу личних идентитета, али и храбрости и достојанству непоколебљивих бораца за културно просветљење и бораца за општи прогрес. Светионици у сваком народу су умни људи. Његош, Гете и други велики песници и културни ствараоци, наглашава писац, више од свих доприносе угледу сваке нације.

Све оно што је далеко од истине и врлине, све мимимикрије, хипокризије и маске, испод које се крију лажна лица, кад-тад ће пасти. Зато их треба и разобличити, ма колико то опасно и скупо може бити. Ма која се цена за то мора платити. Требало би, али људи немају увек довољно храбрости, као и што за себе каже и сам аутор, јер: боље је сачувати живу главу него пружати узалудан отпор, нарочито онда ако тај отпор не може ништа да промени. Људи о сопственим слабостима ретко када говоре и пишу отворено, а то је посебна врста храбрости, оголити себе до најтачније истине, зато и аутор овог романа, како су добро уочили тумачи његових дела, иронијом, која је понекад преоштра, детектује аномалије друштва и појединца, али аутоироничним детектором открива и своје слабости.

Различите прозне и поетске опсервације које осветљава бакља истине: фактографско и филозофско; реално и надреално; аналитично и симбиотичко; идукција и дедукција; као и инсертно освежавање згодама и незгодама кроз сериозне или хуморне постулате овај роман чине вишезначним штивом. Кроз приказе политичких и социолошких односа, посебно у бурним превирањима када подаништво улази у све сфере друштвеног живота, Владимир Кирда Болхорвес слика баш оне односе, који се могу препознати у готово свим епохама.

Нема тог времена у коме се политичари, новинари, и људи других професија и занимања нису делили на часне, неприкосновене и доследне борце за истину и оне који чак ни не

трепну када их истина зачуђено гледа док изговарају белосвесне лажи.

Треба напоменути да је роман „На видiku згаришта” и по питању форме необичан и занимљив. Уведен је и нови, модерни начин обележавања фрагмената и тема, које могу бити и укључене и искључене, а то је позиција OFF. Може бити видљиво за онога ко жели да прочита, а невидљиво, за онога ко не жели да чита књигу у целини.

Те иновације су, наравно само инсертно, налик оним формама читања текста, као што је то било присутно код Хулија Кортасара у роману „Школице”. У „Школицама” се нека поглавља могу искључити, а да целина књиге, и без њих, не губи своју суштину. А те посебно издвојене целине, могу се, по одређеној шеми, уклапати у нови облик књиге.

Највеће могућности премештања и инверзија делова текста или читавих поглавља, свакако, је исконструисао надгенијални Милорад Павић. Он је направио неку врсту покретних књига, или, како је говорио, књига скулптура, које се могу видети из сваког угла.

Код Кирде Болхорвеса то су минијатурни сегменти, који немају ту могућност читања из сваког угла: уназад, унапред или унакрсно, али се могу издвојити као посебни мини-пасуси који могу да се читају независно од главног садржаја књиге.

Код Кирде Болхорвеса то су минијатурни сегменти, који немају ту могућност читања из сваког угла: уназад, унапред или унакрсно, али се могу издвојити као посебни мини-пасуси који могу да се читају независно од главног садржаја књиге. То су неке растоке и сливови у водама романеског тока.

Како се аутор бави друштвеним односима, расправе о политици су неминовне, јер политика, као што знамо, много пута је одлучивала о људским животима. И, нажалост, била узрок многих трагедија.

Људски и књижевни императив за творца монументалне романеско-поетске хеутеранистичке будућности света, је и расветљавање узрока и последица тих трагичних збивања, кроз осврте на вековне ратове, са посебним нагласком на Први и Други светски рат.

У завршном, петнаестом поглављу, „Спаљивање прегршти траума” аутор је кроз једну врсту личне катарзе, показао како се човек може одрећи неких својих дела за која је живео

и која је мукотрпним и дуготрајним радом стварао, ако је то пут надрастања себе и сопственог живота. Писац се одриче себе кроз све оно што је стварао, у шта је унео целог себе, и зато да би се ослободио трауматичних догађаја и свега оног што га је спутавало да се, у пуној мери, оствари као књижевни стваралац.

Одриче се и због тога што жели да створи нешто боље и савршеније. И да би после тог прочишћења могао да се успне на виши ниво самосвести.

Спаљивање 500 примерака књиге „Калемегдански друмови“, је сувише болан чин, нека врста личне револуције, у којој, упркос великој жртви, врхуни светла мисао водиља, која са краја локалног пута (на коме су књиге спаљене), осветљава пут са „светском перспективом“.

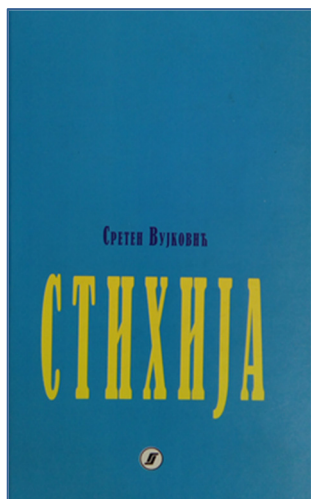
Тако је Владимир Кирда Болхорвес кроз свој лични пример, самоспаљивањем себе у књигама, зарад себе узвишењег, показао како би требало да се мења и човечанство и сваки човек појединачно, да би на сопственом пепелу, као Феникс васкрасао у новог себе, спремног да за добробит људске заједнице стално васкрсава у бољег себе.

То је и сликовит пример, како се бира пут за лични прогрес. Следећи логику дубокоумног проницања у све поре есенцијалних вредности у људским животима и тражења најперспективнијих решења, у свему, човечанство би, уз много труда, одрицања, али са великом дозом ентузијазма могло да се успне до неслућених висина. А то би омогућило и васкрсавање у нову ренесансну цивилизацију на звезди Хеутеранији.

Љиљана Лукић

НА АМПЛИТУДАМА ЖИВОТНЕ ЗБИЉЕ

(Сретен Вујковић: СТИХИЈА, Графид, Бања Лука 2019)

Поезија је рођење у дубину живота, свијета, појединца, а посебно пјесника који настоји да прошири људске, па и своје видике и дође до неких нових истина. Сваки пјесник то чини на свој особен начин, а мало је оних који у том трагању успијевају да пружи нешто ново, за нас дотле непознато.

Сретен Вујковић (1942, Марићка, Приједор) припада књижевним ствараоцима који су се опробали, углавном, у поезији, књижевној критици и есејистици. Његово јављање у књижевности, започето је 1980. збирком пјесама *Свако је у нешто постоји* а *Стихија*, објављена претходне године, је његова двадесета поетска збирка.

Посматрајући свијет као врсту хаоса, у коме се све дешава не по неким законима утврђеног реда него по законима стихије, случајног и непредвидљивог дешавања, које нас увијек изненађује својом вихорном појавом, пјесник испишује странице надахнутог поетског текста који зрачи дубином мисли и емоција.

Пјесничка збирка *Стихија* састоји се из следећих поетских кругова: *У вечности сна*, *Стихија среће*, *Стихија душе*, *Стихија пјесме*, *Стихија свјета*, *Стихија хода*, *Стихија живота* и *Стихија времена*, тј. укупно осам пјесничких цјелина тематски разноврсних и различитих. Тиме је архитектоника ове обимне збирке обухватила и значајна поетска промишљања, упућујући нас на пјесникова интересовања, али и на запитаност над свим тим сферама живота.

На почетку збирке пјесник је исписао врсту посвете истичући да су његова највећа подршка: супруга Ана, син Зоран, кћерка Весна и сестра Стојанка да би први циклус пјесама под називом *У вечности сна* посветио својој преминулој

супрузи Ани. Посебно је импресивна и умјетнички савршена пјесма *Украс сна*, у којој Вујковић истиче доброту и заслуге своје супруге за његов живот а на то указују и стихови: „Моја Драга више је од Лека / И таква је Украс Снова Мојих, / с њоме у сну лепота ме чека / Којом Урес у Себи Издвојих.“

Испјевана из дубине пјесникове душе, ова пјесма, на граници јаве и сна, (као и чувене Костићеве *Међу јавом и мед сном* па чак и *Santa Maria della salute*) допире до небеских висина и надстварне небеске хармоније. Сан о претварању Драге у Брезу, изједначавање човјека и природе, изведено је на маестралан начин сублимном способношћу врсног умјетника. Пјесниковој супрузи посвећено је још неколико пјесама из ове збирке.

У осталих двадесет пјесама овог циклуса варирају разне теме везане за Анин лик. У пјесми *Анино зорило* Вујковић пјева: „Ти си била песник од песника више“, у пјесми *Каг ти је најгоре* истакнуто је да је Ана у тешким тренуцима имала ријечи утјехе за губитнике. Посебно наглашава Анину улогу у његовом животу. Туга пјесниковог живота, након смрти вољене жене, избија из пјесме *У празнини куће* јер: „Кућа с Тобом Увек беше

Сљедећи циклус *Стихија среће* је пјесниково трагање за срећним тренуцима. Мисао о Богу даје му снагу да прихвати живот онакав какав је. Пјесник је склон хумору који му помаже у тешким тренуцима те пјева: „Тежак живот тебе стално приморава, / да надиђе Збиљу Швејк у теби хоће“ (*У смеху је твоја снага*), али пјесник се узда у Бога и свој народ (*У твојем складу*). У пјесми *Тражење себе* Вујковић види себе у свемирским предјелима, а у пјесми *Породична срећа* истиче улогу породице у животу појединца. Циклус се завршава лијепом пјесмом *Пред собом* у којој је и истакнута пјесникова жеља да допре до Висина, али живот човјеку стално поставља замке („љуте стреле“) које га ометају на путу успеха.

Циклус *Стихија душе* доноси и необичну пјесму о Марку Краљевићу. Пјесник, иако надахнут овим легендарним јунаком, не успијева да се издигне изнад неправде у животу и зато је усамљен у својој борби за идеале јер је „увек против струје / која живи од Свог Склада“.

Посебно треба истаћи пјесму *Мајци Деви*, посвећену пјесниковој мајци, у којој Вујковић истиче; „У сну моме ти си жива, / све негдашње јесте Сада / јер у моме сну пребива / и са мношћем се теби нада.“ Ту је и пјесма посвећена оцу Стојану

(Разговор са оцем), а и пјесма посвећена пјесниковој супрузи (С њом у мени). Пјесник не заборавља ни свог земљака-пјесника Бранка Ћопића, коме је, поводом стогодишњице рођења, испјевао пјесму *У дубини смеха*.

У циклусу *Стихија ђесме* лијепа је пјесма *Књиџа* у којој је почетни стих: „Речи су у Књизи и Кад ћуте Гласне“, а у пјесми *Живош цева Божју ђесму* истакнуто је да је живот „Загонатна Прича“. Потреба човјекове борбе да очува своју личност избија из пјесме *Идентичеш*, а у пјесми *Суочен са ђесмом* Вујковић даје савјете о настанку ове поетске врсте. Нису заборављене ни гусле (*Песма са ђусала*), а *У свешћу ђоезије* испјевана је ода лирици: „Поезија јесте исто Здравље Света / лековита Трава што из Слова расте / Она Сваку Бољку Цветањем Запрета / па оживи Кретње лакокриле маште.“ У *Кочијом свешћ*а, (посвећеној сину Зорану) Вујковић даје савјете сину како да се опходи у животу.

У циклусу *Стихија свешћ*а Вујковић је испјевао низ разноврсних пјесама. Интересантна је подужа пјесма *Мој берлински зид*. Пјесник носи у себи свој зид који га одваја од живота јер му се чини да је зазидан „у тврђаву“ и да други неће да га схвате. Наобична је пјесма: *Пред Ђеле кулом* у којој је истакнуто да „бездужност света намеће Односе“, а у пјесми *Нама, који смо овде* пјесник поручује да не бјеже тамо гдје их „дочекује Цвеће“ него да се боре за своју земљу и живот у њој. Као и Стефан Немања, и Вујковић савјетује да се чува свој језик („*Сћуб си у језику своме*“). Лијепа је и пјесма *У швојој збиљи*, посвећена кћерки Весни.

Вујковић реагује и на неке појаве из савременог живота као нпр. у пјесми *Ћирилица у Вуковару* која је настала лупањем ћириличких табли. Огорчен тим вандалским поступком, Вујковић пјева: Кидише на Слово Разбеснела Руља, / закидише гневно маљем и чекићем, / Мене јест Срамота, Колико Бес куља, / човекову Бруку кад у Песму мећем“.

У *Стихији хода* почетна пјесма *Када нисмо сами (српски ход у мајли)* Вујковић спомиње истакнута имена прошлости из српске историје, али замјера данашњим нараштајима да су успавани и касне „јер нас корак спори / издаје у свему“. У пјесми *Торањ Николе Тесле* дошла је до израза идеја о торњу који би у славу Николе Тесле био подигнут у Београду, а у пјесми *Терезино*, Вујковић спомиње Гаврила Принципа, о коме пјева и у циклусу *Стихија живош*а под насловом *Гаврилов ђринциј* У овом циклусу су већином песимистични

тонови (*Расшанак*), али има и ведријих као *Слово о живошћу* са поруком: „Ако можеш, немој мислити о смрти!“

У завршном циклусу *Стихија времена* понављају се многе теме раније опјеване. У пјесми *У сну историје* наилазимо на стихове: „Српска Историја Србиновој Свести / Путоказ је Који по Мраку га води / Па он зна да себе у себи ће срести / Са Србијом која снатри у Незгоди.“ Има и личних ставова као у пјесми *Грех усјећа*: „Што си већи, то те више мрзе, / Зато расти баш Кроз инат Њима“.

Поезија Сретена Вујковића је особена по тематици, лексици и визуелним ефектима. Збирка *Стихија* обухвата велики број пјесама и та бројност засметаће нам поготово код пјесама исте тематске садржине. Захвативши скоро све сфере живота, посебно културолошке, Вујковић је указао на своје мисаоне преокупације које су се оваплотиле у његовим пјесмама. Опјевајући љубав као основну човјекову тежњу за љепотом и хармонијом у животу, али и закон о трајању продужењем људске врсте, Вујковић наставља традицију српске љубавне лирике, али и мисаоне и сатиричне. Код њега има мало дескриптивних пјесама, међутим, описи су помијешани са разноврсним расположењима и дају посебан тон овој лирици.

Стилски разуђена, са честим метафорским и метонимијским изражавањем, са суптилним запажањима, уз повезивање историјске прошлости и садашњости, ова поезија дјелује као бистри поток у коме се преламају раскошне боје дуге којима је освијетљен и његов специфичан начин исписивања ријечи великим словом. Захваљујући свим тим карактеристикама ова поезија нас се дубоко доима.

Мирјана Штефанички Анђонић

ВЕЛИКЕ РАСКРСНИЦЕ И ПУТОКАЗИ КЊИЖЕВНЕ СТВАРНОСТИ

(Бошко Јованчевић, ЗАТОЧЕНИ ИЗМЕЂУ НЕБА И ЗЕМЉЕ,
Бистрица, Нови Сад 2020)

Vivere est militare

Уводећи нас у обиман приповедни текст написан у прози, односно у свој роман, који носи наслов *Заточени између неба и земље*, (Бошко Јованчевић 1951, Книн), упућује нас на латинску изреку: „Живот је борба“, која је уједно и мото ове књиге. Приповеда аутор свој живот, али и животе, њему познатих, других људи, заточених између неба и земље. Након објављене две књиге поезије: *Небеско оiledало*, 2017. и *Већар с мирисом галине*, 2018, Јованчевић се окушао као прозни писац, овим делом, које је написао као аутобиографију, од-

носно биографију, у првом лицу јединине. Аутор акценат ставља и на чињенице, и на успомене, сећања и емоције. Кроз сложену наративну форму, како у погледу обима текста, тако и у погледу опсега збивања које описује, кроз своја интимна људска искуства, „води“ нас кроз живот дечака, коме је отац, по рођењу дао своје име, Бошко, да му поживи. Бошко је свој живот започео у Лици, испод обронака Велебита, пуних ливада и шумарака, брегова и брежуљака, висоравни и врлети... до Новог Сада. Бошка је његов ћаћа, како пише сам аутор, звао Соко. Соко је веома волео и поштовао своје родитеље и сестре. Патријархално и традиционално васпитаван, у живот је понео: поштење, искреност, честитост, вредноћу, истрајност, понос младића. Дошао је у Нови Сад да студира правне науке, где је и дипломирао на Правном факултету.

„Сад кад одлазиш мораш знати куда идеш и одакле долазиш.“

Мени се чини ћаћа да је неко рекао:

Бићно је да знаш куда идеш, а не одакле долазиш!

„Може бити. А, шта ако тај у туђем свијету пропане, ће се вратити ако заборави одакле је дошао.“ Са овим речима опростио се Бошко од свог ћаће приликом одласка на студије у Нови Сад, где и данас живи, ради и пише.

Нови Сад је престоница свих завичаја: од Македоније, Косова, Старог Влаха, Црне Горе, Херцеговине, Далмације, Лике, Кордуна до свих Крајина. Зато се аутор слободно препушта сећању на завичај у ком је рођен, поштујући вредности новог завичаја у који је дошао, бирајући прави пут на свакој раскрсници, изграђујући тако путоказ успешног и садржајног живота.

... Да ли је бићније знаћи куд идеш или одакле долазиш, тешко је рећи, али да не би погрешно, човек мора распознавати знакове на путу, посебно на раскрсницама путева. Идући најтежим путем човек најлакше проналази Боја, проналази човека у себи. Ошуда и ова исјовест са мој живојној пути на коме сам ја добро видео свој Боја. — Б. Ј.

Описује Бошко своје школовање дечака у основној и средњој школи, у Грачацу, који се налази у пространој долини, одељен од Далмације високим масивом Велебита. Зиме су биле хладне и ветровите... Дечак је газио дубоке сметове од куће до школе, по седам километара до школе и исто толико назад. По неколико сати, некада и на температури ваздуха од минус двадесет пет степени, успут се склањајући од изгладнелих вукова луталица, непознатих људи, а лети би, која су била врућа и сува, јахао свога коња Ждралина, којег је однеговао од малог, риђег ждребета и којег је веома волео.

Роман садржи пет поглавља:

ПЕЧАТ СУДБИНЕ;

ДЕТИЊСТВО НА РУБУ ОНОГ СВЕТА;

БАДЊИ ДАН;

ДЕЧАШТВО И МЛАДОСТ;

ТРАГОВИ У ДУШИ

Свако поглавље има по неколико својих именованих целина, које могу да се подведу и у приче, које се могу читати и појединачно и свеукупно. У роману су описани и исприповедани разни догађаји – немили, као и догодовштине из во-

љеног завичаја, које су врло вешто премрежене детаљима, уз познавање географије и писање о историјским догађајима пре Бошковог рођења и кроз његов живот, који није увек био обасјан звездицама и звездама. Била је то борба. Одистинска борба за живот, за опстанак, свој и својих најмилијих. Запитаности нема и не може је ни бити. Борба за опстанак на планети Земљи налази се у свима нама... Догађаји су стварни, истинити. Нису измаштани и имагинативни. Неке је тешко и прочитати до краја, јер су врло потресни, тужни, судбински. Шта су нанизане мисли, забележене на хартији? Сведочанство једног врлетног живота, врлудања кроз једно време, заточеног... Али, тај живот није био заробљен, није чамео... Све је пулсирало, час лепим, час ружним, на великим раскрсницама и путоказима. Преплитало се, кроз духовну спојеност са људима, са којима се Бошко Јованчевић у своме животу сретао и сусретао...

У поглављу „Детињство на рубу оног света“, налазе се целине: „Скок са Грачачког моста“, „Срце у пушчаној цеви“, „Под лед на минус двадесет пет“, „Небески коњаник“, које читаоцу дају повода да се запита: *Да ли је уистину детињство малој Сокола било на рубу онога света, с обзиром колико га је животињских несрећа и искушења објерљивало, да би из сваке ситуације излазио као победник и остајао жив?*

„Човек је склон набрајању својих невоља, али никад не набраја своје радости. Када би их набрајао онако како то оне заслужују, увидео би да свако има довољно среће у животу.“

Фјодор Михајлович Достоевски

Проф. др Никола Страјнић је у својој рецензији, за овај роман, написао следеће: „...Јованчевић не пише о свом завичају само о оном из кога је потекао, већ, пре свега, о завичају као магичном топусу коме се и непрестано враћа – када би, којим случајем (нпр. студиј, војска) одлазио из њега. Из завичаја нема одласка. Има повратка само...“

Аутор пише питко, јасно, течно, са филозофским промишљањима постављеним пред себе и живот, без преувеличавања. Искуство, онако како је морало бити, кроз чврст став у истрајности на чувању и подизању своје породице, које се уочава у поглављу „Трагови у души“, у целини „United Kingdom“. Пише говором подручја из којег је по-

текао, што читаоцу даје посебну чар доживљаја читања, кроз уметничку стварност, која увек надахњује и радује људе.

„...Мртво је све оно о чему се не говори и што није записано...“ – из рецензије Ралета Нишавића, „Завичај – велико очовечење“

Велика је Божија милост над Бошком Јованчевићем, коме је, између осталог, подарио и изузетно књижевно умеће.

Још много тога има да запише и напише, на пољу књижевности.

Нови Сад,
8. децембар 2020.

Надежда Пурић Јовановић

ПОЈЕДИНАЧНО У ПРИРОДИ ШТО НЕСТАЈЕ У ЕЛЕМЕНТИМА

Унакрсно читање сабраних дела Растка Петровића

I

Растко је у Конгресној библиотеци у Вашингтону припремао грађу за историјски роман о ренесанси када је почела да га обузима слабост. Умро је, прећутан од своје отаџбине и сам, неколико дана после тога, 15. августа 1949. Његови остаци су са гробља Рок Крик пренесени у Београд после скоро четири деценије, године 1986.

Савременици даље сведоче да је његова рукописна заоставштина била у два сандука. Међу списима је био и роман „Дан шести“ који је објављен тек педесетих година, односно интегрално, у данашњој верзији тек 1961. године, у редакцији Марка Ристића и Милана Дединца. Из сабраних дела објављиваних седамдесетих година изостали су поједини текстови са, тада се сматрало, неповољном идеолошком садржином. „Сицилија и други путописи“ појавили су се тек 1988. Неки радови, као што је на пример песма „Исцелење“ пронађени су у заоставштини Марка Ристића 2015. Постоји могућност да делови његовог стваралаштва, односно преписке, ни су доступни јавности.

Објављивао је поетска, прозна и критичка дела почев од двадесетих година па до касних тридесетих у свим виђенијим часописима и листовима у земљи. За живота су му изашле књиге „Откровење“, „Бурлеска господина Перуна бога грома“, „Африка“, „Људи говоре“. „Осам недеља“, потоњи „Дан шести“ није штампан у Београду тридесетих година када је настао јер су описи прелаза преко Албаније 1915. могли лоше утицати на национални дух. Пре тога давао је изјаву у новинама да није богохулитељ у „Споменику путевима“. А

када је изгубио службу у дипломатском представништву 1945. објашњавао је да није шовиниста како га оптужују. Писао је писма у отаџбину на која никада није добио одговор. Ни у једну идеологију није се уклопио до краја – цензурисали су Растка у различитим раздобљима његовог стваралаштва, из различитих разлога.

У Америци је био од 1935. Када је изгубио службу у дипломатији, издржавали су га пријатељи. Посао је добио 1949. године – од јесени требало је да предаје француску књижевност на Универзитету Џорџтаун. До тада је преко посредника нудио издавачима роман „Осам недеља“ у преводу слависте Алберта Лорда, затим приповетке и путописе, драму „Сабињанке“, али није наишао на одазив – уз универзално објашњење написано на више начина – да његова дела нису комерцијална за америчко тржиште. Једино су објављена два његова есеја (на енглеском језику) о ренесансним уметницима у париско-њујоршком „*Gazette des Beaux-Arts*“ 1945. до 1947. године.

Када је нечија биобиблиографија испрекидана и дисконтинуирана као Расткова, онда приређивачи сабраних дела имају веома тежак задатак који се тиче пре свега одабира начина представљања. Растков опус прошао је кроз књижевнокритичку и књижевноисторијску проверу² током деценија бављења стваралаштвом овог значајног аутора. Текстови су поређани по врстама јер је жанровски принцип најупутнији. Из Сабраних дела Растка Петровића³ објављених 2019. у две књиге изостали су дипломатски списи, преписка је дата у изводима, ликовна критика чији је значајан представник дата је у избору. Унесено је укупно једанаест текстова у односу на сада већ класично издање из седамдесетих. Једно од питања било је и како распоредити широку есејистику овог писца. Када је реч о књижевној критици објављиваној у књижевним часописима и листовима, ту нема дилеме – додати су текстови који су изостали седамдесетих – о Станиславу Кракову и Драгиши Васићу, аутобиографски чланак о Тину Ујевићу. Када је у питању аутопоетика или поезика поезије, или научни и публицистички преглед народног стваралаштва, и ту је ствар по себи јасна. Али када су у питању његови

² Расткологија је метафорично названа грана изучавања свеукупног дела Растка Петровића.

³ Сабрана дела Растка Петровића, Библиотека Опус, Пресинг, 2019.

путописи, објављени у новинама и часописима или остали у рукопису, начин поделе се компликује, и може се извести бар неколико унакрсних повезивања – по тематском принципу, или по географском. Многи текстови одликују се специфично мешавином наратије и експликације, затим мешањем приповедних елемената са есејистичким, путописним, аутобиографским казивањем. Негде се морала ставити граница, и некако се морало преломити. Један део текстова које смо за ову прилику назвали *медишеранским*, у најширем смислу, морао је отићи у есејистику, а већи део је под ознаком путописа.

Покушаћемо да представимо поједине сегменте Растковог опуса с обзиром на тематско-мотивску повезаност која упућује на могући облик надређене целине коју никада није довршио.

II

Путописни текстови преплављени су непосредно проживљеним лирским пасажима, одушевљењем виђеним, историјским подацима па сходно томе и фрагментима фабуле која задира у прадавну прошлост, подацима чулних и нарочито визуелних утисака. Ова прожетост са пејзажем толика је да формира сопствени универзум, свој земљописно-душевни вишедимензионални хронотоп.

У листу „Време“ Растко Петровић године 1924. објављује путописни чланак „Чудни и дивљи пејзаж Далмације“ у коме износи сусрет са Корчулом. Говори о Далмацији и рибарском народу чији је живот зависио од „жетви које нису сејали“ и о условима за рођење и настанак значајних научничких и уметничких имена. „Далмација која је дала толике дивне песнике и невероватне морепловце; отаџбина Руђера Бошковића и Марка Пола“. Двадесет година касније ће у Америци објавити есеј под називом „Questi Sciaconi“ о Словенима које је изнедрио овај простор а који су оплеменили уметност ренесансе.

Посебно је надахнут када описује дивљи затон Корчуле звани Трипорти:

Ветар нас је лагано гонио Трипортима, крај шумовитих обала. Велике сенке и светли теписи простираху се као бескрајни застирачи по води. Затим уђосмо у тај дубоки мрачни и уски залив, којим се море као пламени језик увлачио дубоко у неку огромну борову гору. Циновска стабла, падајући од

памтивека рађаху безбројне мостове преко смирене воде. Дрва беху исткана дивљим шипражјем и оно што би се одломало трулило би ту и распадало се невероватно као безмерна лешина. Некакве чудне и тамне птице летеле су изнад борових као између живих стубова и зачуђавале су својим контрастом према оним блиставим и белим галебима који се преврћу недалеко над пучином. Али сасвим уз обалу увале ређале су се малене коцкасте зграде, назидане од нетесаног камена, тако да се кроз њих провидео пејзаж. Рибари у њима, оваквих дана ловова, држе своје ствари, кувају јуху, пију вино из језине, и убијају равнодушно гује и тамане скорпионе сваки час. До близу зоре ипак проведу ноћи у баркама ловевћи неуморно, крећући своја млада мрачна тела испред звезданог неба, а остатак спавајући на дну лађе, заривши као уморна деца подбрадак у оковратнике. За време дана и ја такође лутах кроз шуму и збијајући сваки час на бескрајне морске језике, модре или плаве као око, разливане каткад као у језерца. Сиромашни старчићи у минијатурним чамцима пловљаху по њима, ловевћи скромно хоботнице, капајући зејтин по таласима да их смире и разбистре; околу их свуда опкољаваше горостасна шума, те море изгледаше ту као какво малено плаво огледало, и није се видело куда отиче.

Овакав непосредан догађај откривања мора, само још бујније и смарагдније, понавља се у сицилијанским списима, који су објављени тек осамдесетих година у часописима, а интегрално као „Сицилија и други путописи“ тек 1988.

Сишао сам најзад на море које није много удаљено од нас. Једва километар или нешто више. Нисам узео никакав пут, већ сам ишао право између маслињака и газећи потом шумску траву. У првом додиру са морем има стварно узбуђења; као у првом додиру тела на плажи. Шапутао сам. Вода, свилена и смарагдна (емерод = Еме Род = емер од!) долазила је до мојих ногу, са мазношћу, наглошћу и љубављу животиња; истежући се и одскачући, а не прекидајући нигде своју јединствену глаткост.

Песак и шљунак код мојих ногу жаморио је, шапутао, такође, говорио. Све је било живо. Ја сам погледом миловало море а море је миловало, преливало, ућуткивало песак. Као жена која размажена превлачи руком преко уста дерану, ометајући га да каже.

Не мислећи на своју слабост, на деду, на поветарац, збацио сам све са себе и ушао у ту младост и тишину воде. Пра-

вио сам велике покрете да бих расцепио њено јединство, бацио се по њој као да ми припада, пливао напред, још напред, ронио и отворених очију гледао кроз њу мутну, зелену а ипак блештаву светлост. Или сам непомичан лежао по њој, затворених очију, откривајући читаве спратове сјаја између мојих зеница и небеске куполе. Све је тако блештало кроз затворене капке да када бих их отворио, учинило би ми се да је природа одједном потамнела. Али ме је море миловало иза ушију, прислањало ми се уз образ.

Ја бих [се] обрнуо у мору и наднесен над његово зеленило као над девојачке очи говорио му не речима, већ погледом: једну једину реч, огромну, јасну. Ова је значила: „Знаш ли да умирем? Ако икога ти имаш да љубиш, ти које си зелена бескрајност, (ЕмеРод!), који си вечита младост, то је мене који сам овако ефемерно младићство. Знаш ли да умирем?“

Зелена жена

Барки Вилкинсон, познаник са којим се дописивао и преко кога је нудио издавачима своје рукописе каже да се његова „сицилијанска прича одликује изврсношћу“ и да би управо због тога тешко прошла на тржишту. Ваљда је био свестан ниске комерцијалности унакрсних просторно-временских повезивања којима обилује Растково стваралаштво.

Ево још једног одломка из „Сицилије“, приређеног под насловом „Таормина“:

Видиш, ја сам путовао са дедом по Грчкој, и мислио сам да је Бајрон морао грдно патити у својој љубави за њу, када је био у њој. Једини пут само, на путу између Атине и Делфија, ми смо прошли једну шумицу и бреговите маслинаке, тако бистре, плаховите и чаробне, да сам ја скоро у опсесији, без даха, очекивао да видим кентауре у галопу за нимфама.

Али овакву Грчку, каква мора да је била до последњег часа, пасторалну, зелену Грчку где се све рађа из таласа и из бршљана, и где млеко коза тако исто опија као и вино, видео сам овде на Сицилији. Није ли овде, у близини Таормине, Грк испевао прву буколику. Ту на тој коси која иде од мора ка Етни, од врелог плавила мора до залеђенога врха огњенога вулкана. Сећам се Дионизовог цвета у латонији, како је свака изговорена реч грмљавина у њему. Грк је знао шта значи Реч и он је знао како да је изговори пред природом па да је ова, понављајући је, начини огромном и славном.

III

Непрекидно одушевљење Словенима, нарочито јужним, протеже се кроз цео живот а посебно је истакнуто у двадесетим годинама када је на ову тему писао песме, приповетке, „Бурлеску...“, научне и публицистичке чланке о народном словенском генију.

Када се обрео у Африци неколико година потом, или у Либији, у Шпанији, после деценију и у Америци, нарочито су га интересовали етнографски слојеви. Поред детаљних описа обичаја и историје места у коме се нађе, често је говорио и о осталим путописним елементима – о људима које је сретао, о устројству друштва, о државном уређењу, о свакодневном животу, о исхрани, о свему ономе што чини одлике неког краја. Тај енциклопедијски приступ представљен је кроз снажан лични ангажман. Стопио би се сваки пут са људима и пределима, до краја и што је сложеније и интензивније могао, пружио је лични доживљај дела света у коме се нашао.

Интересовања Расткова била су археолошко-етнографска и свуда је проналазио трагове прошлости. Тако ће у чланку „Одакле се простире Далмација – стари и острвски Словени пред римским зидинама“ у „Времену“ 1926. пронаћи потврде за своја предзнања о сплитском пејзажу:

Брод којим сам допловио у Сплит био је један велики модерни брод који је сав мирисао на кифле и белу кафу; мали ниски острвски бродови на једра и јарболе, који су лагано упловљавали крај нас, били су као богати вртњаци пуни патлицана, смокава и лимуна. Ако сам икада желео да дођем у овај град, то сам желео да дођем оваквим бродовима чији је трбух пун љубичастог острвског вина. Доћи подбочен као ови дивни младићи тамних прсију и огромних мишица, између магарета везаног за катарку и чупавога пса засталог под флоком. Доћи тако као што долазе млади острвљани остајући пред својим плодоносним лађама дуж кеја, а под зидинама императоровог дворца, и не тражећи да допру у његову унутрашњост. Они износе на своје лађе све што се може продати: дрво са Брача, вино са Виса, и воће са Корчуле; увече изађе цео град на шетњу између тих шарених вртова и високих јарбола, с једне стране, и зидова императорског дворца са друге. Очарани лепотом витких девојака, гордошћу младића што пролазе мелодрамском свирком војне музике, острвљани остају занесени, широко отворених зелених очију, изван града на самој ивици мора.

Слика садашњости пројектује се у давну прошлост, понавља се и варира: као што је он садашњи (Стари) Словен одушевљен зидинама Сплита, тако мора да је некадашњи стварни Стари Словен био задивљен архитектуром непознате му и чудне намене из кога се касније „подигао данашњи фантастични Сплит, читав град у једној јединој палати, што као да је била дизана за самога цина, који би заспавши могао покрити својим телом читаве квартове нових нараштаја“:

У ствари ући у унутрашњост града Сплита, који је још увек једно хришћанско насеље међу самим паганским зидовима Диоклецијановог двора, јесте и дан-данас једно од најфантастичнијих доживљаја. У моменту када су млада барбарска племена Авара и Словена силазила са далеког севера, преко жутога далматинскога крша, богатство огромне палате морало је бити величанствено. Треба замислити невероватну задивљеност риђега зеленоокога Словена у плавој рубини који са својим киповима Свантовида и Велеса, са својим дивкама и јатима деце која пију глогову бузу, угледа одједном са кршева величанствене зидове; грађене од наранџастог камена са Брача, високе куле на угловима и над капијама, портике и колонаде и једно бескрајно љубичасто море чији таласи ударају до самога високога царскога трема. Антички град Солин Авари су већ били опљачкали и Солињани су се били разбегли по острвима. Словенски номад, који је дотле радо давао најбољу стоку за парче пурпурне или брокатне материје, јер је за њега представљала раскош Рима и Оријента, избио је одједном кроз златну капију палате, кроз величанствене аркаде Перистила, испод царскога Вестибула покривеног мозаиком, испред Протирона и Таблинума, императорске дворане, над само море које је за њега било још тајна. Зграде за послугу, коњушнице, зграде за гарду, ткачнице у којима су израђивана војничка одела, царски маузолеј, храм Ескулапов, гостинске собе, библиотека, одаје царева – Марцелинуса који се ту прогласио краљем Далмације, прогнаног Глицерија, Јулија Непоса, кога су његови дворани, Овид и Виадор, ту уморили – кухиње, собе за оставу, апартмани за царске жене, за Диоклецијанову жену Пруску кћер Валерију које никада ту нису дошле, и за прогнану Теодосијеву кћер Галу Плацидију, све је сад залуђени Словен нашао опустело.

Уредник магазина „*Gazette des Beaux-Arts*“ у напомени поводом наслова троделног чланка „*Questi Schiavoni*“ из 1946. и 1947. каже да есеј достиже „високе поетске вредно-

сти“ којима се оживљавају „најупечатљивије странице историје“. Каже да господин Петровић пише о Јужним Словенима који су дали велики допринос уметности ренесансе, а да тај допринос још није наишао на пажњу какву заслужује. Чланак је настао на основу темељног истраживања литературе о овим уметницима, али и на основу властитог истраживачког рада и познавања уметности које је понео још од најранијег детињства – из своје породице.

Имамо разлога да верујемо да се роман „Ренесанса“, у преписци назван историјским (можда је то био радни наслов, као што је „Осам недеља“ претходио „Дану шестом“) бавио управо овом тематиком, барем у једном слоју.

Вероватно није пуки случај што су пред сам освит ренесансе стварала готово истовремено четири словенска вајара: Ђорђо да Себенико, Николо дел Арка, Франческо Лаурана и Ђовани Далмата. Чињеница да су они унели у своје стваралаштво неочекивану снагу и моћ концепције, интензивност осећања и пластичност, и врелину живота уопште, била би сама по себи довољна да бар једном од њих омогући остварење дела која би се по свом замахају могла мерити са ремек-делима једног Донатела, или можда чак и Микеланђела.

Неспособност да се прилагоде друштвеној средини у којој су се нашли и која их није могла прихватити онако срдачно као да су јој припадали по рођењу, ограничила је њихове могућности. Она је без сумње спутавала борбени дух којим је надахнут уметник према средини, која за њега представља велик подстицај чак и када је не сматра дораслом својој личности и својим тежњама.

У то време, подстрек који је уметник налазио међу људима у маси био је још већи од онога који су му могле давати велике мецене.

За Лучана и Франческа Лауране, можда рођаке, каже да су „рођени негде у средњој Далмацији, највероватније у Аурани (словенски Врана, што би лако могло значити „црна“), поносни на своје словенско порекло, тако да су своја дела потписивали словенском азбуком“. Вели да историчари уметности обично сматрају да су они дошли из Далмације, пренебрегавајући још једну од историјских чињеница које су у чланку презентоване на занимљив начин: „У јужној Италији и на Сицилији било је толико Словена да је Папа Иноћентије VIII 1487. бацио анатему на њих“.

Необично су привлачне Лучанове архитектонске скице, слике које су, може бити, замишљене као позоришне декорације. Има нарочито слуха за „чудновату усамљеност“ ових архитектонских концепција. На њима влада нечовечна и нема непокретност која припада *грутом свешћу*.

Такав свет срећемо на снимцима предела са Месеца или кад стојимо над Великим кањоном, над долином дивова у Аризони, над кратерима угашених вулкана, или, у модерном сликарству, пред пејзажима Кирика, или његовом Отуђе-ношћу, или уопште гдегод човеку није дато да заснује свој дом или одакле је прогнан. Кад посматрамо Лучанове слике, у нама је све снажнији утисак да је познавао неки од тих светова и носио га у души попут неискорењивог осећања. Лучано је провео рану младост – а ко зна колико је то потрајало – у областима Далмације које су римски цареви населили колонистима и прекрили својим палатама и споменицима. Пре разних најезди, а посебно пре коначног налета Словена, ти последњи представници старог доба напустили су своја дела, или су ишчезли без трага, утапајући се у мору новог човечанства. Палате непрегледних размера, са колонадама чије се перспективе губе у даљини, огромне куполе прекривене мозаицима, маузолеји са ротундама, опасани стубовима, остали су самотни и опустели. Такву су судбину доживели Диоклецијанова палата у Сплиту, тргови, портици и позоришта у Салони, Арена у Пули. (...) Да, то је било оно што је видео Лучано, ти класични облици, линије и склад – без иједног људског бића – усамљени под небом, облацима и сунцем. Ако је посматрамо под тим углом, загонетка његове визије, особености и чудесности решава се наједном сама од себе. Тако на слици у Балтимору видимо Тријумфалну капију између позоришта у Салони или Пули и сплитског маузолеја. Вредно је напоменути овде да је капела трогирске катедрале, близу Сплита, у Далмацији, украшена крилатим генијима у рељефу, са запаљеним буктињама у рукама, за које се претпоставља да их је Франческо Лаурана начинио по угледу на рељефе сплитских саркофага пре него што је напустио родни крај и отишао у Италију.

О Дел Арки, познатом још и као Николо да Бари, Николо Далмата, творцу „Гробнице Св. Себастијана“ и „Пијете“, говори као о могућем Микеланђеловом учитељу и претходнику. Диваљ као и пејзаж његове прапостојбине, затворен и неречит, створио је монументална дела:

Николо дел Арка успео је, међутим, да прикаже сваки од ликова који су се окупили око мртвог Христа као исконски образац нарочитог бола. Мада је то постигнуто само уобичајеним средствима пластичног изражавања, то чудесно понирање у душу људског створења – то чудо психологије, могло би се рећи – остварено је зато што је бол за вајара први пут представљао не само сиже и анегдоту него и само надахнуће његовог дела – разлог да га начини. У извесном погледу, бол је био једини психолошки материјал из кога је дело саздано. У музици, то би одговарало разлици између вокалног подражавања плача и музичког израза узбуђења које је проузроковало плач. Чак су и техника и стил уметнику и његовој уметности били мање важни од осећајног и духовног доживљаја. (...) Због тога у том делу није пресудан ни готски, ни бургундски, нити тоскански стил, него је то само његова личност, која се сва наједном издвојила од њега да би се ослободила и оваплотила у његовим ликовима. Ту се крије тајна самониклости (...) Књижевни еквивалент духовног процеса који је претходио стварању Пијете можемо наћи само у творевинама Достојевског: у његовом периоду тешко је наћи место чији изборне би пореметио логичну целину књижевности тога доба.

У сваком случају, занимљиво је читати романескне пасаже у илустрованом часопису у коме су преовладавали теоријски чланци из историје уметности:

Још једна ноћ спуштала се на Молизу; градиће разасуте по обронцима брегова застирала је чипком светлост дана на измаку. Поцрнели торњеви и звоници губили су се у голубасто плавим облацима. Путник није више видео мале тарнице натоварене вином, ни људе што пролазе друмовима. Било је позно вече кад су ушли у Аквавиву, варошицу која се дизала на по пута до врха брега. Иза пијаце видела се црква са затупастим торњем. Била је пуна света. Путници су били окружени обавијеним полутама. Неко је говорио детету које се крило иза родитеља: „Немој да их се плашиш кад ти ништа не чине.“ Да би се нашалио с дететом, родитељ га гурну пред путнике, говорећи му сигуран да нико од њих неће разумети:

– Брате, з га понит с тобом та дит?

– Хоћемо ако нас пустите – одврати најмлађи путник на истом језику, а мештани око њих изненађено заћуташе на неколико тренутака.

– Гле, па он је прави Скјавон. Брат наш рођени, такорећи. Били су узбуђени и пришли су му ближе. – Како то да говориш исто као и ми? Јеси ли чуо како говоре ови људи? Здраво! Кад си дошао и откуда? И како ти је име?

Младић се напола окренуо, лицем према њима. Обасјао га је пламен свеће из једне од суседних кућа. Нити се смешио, нити је гледао у домороце.

– Николо је моје име. Одрастао сам у Барију. По занату сам каменорезац, кад бих успео да стигнем до Напуља, тамо би се можда нашао неко да ме упосли.

Путници кренуше за мештанима тесним стрмим улицама које су биле засвођене мостовима и оптрачене балконима обраслим у винову лозу. Жене су излазиле на камене прагове и посматрале их из мрака. Старије жене довикнуле би из таме звонко, на словенском:

– Сињоре, како се зовете?

– Зове се Николо. Он је један од оних Словена из Барија – одговарали би пратиоци уместо њега.

Уђоше у уску крчму пуну великих столова од храстовине, ћупова са уљем и вином, сува пршута и воштаних свећњака који су висили са греда под кровом. Крчмарица је била у црној хаљини широких рукава, са белим посувраћеним оковратником испод јелека. Говорила је тихим шапатом:

– Иии, каквог дивног сира имам! Допада ли вам се? Да није сувише жесток?

Сви су говорили мекано у свом узбуђењу. Николо је седео на клупи са рукама међу коленима. Посматрао је безбројне, како му се чинило, људе около. Осећао је неки туп очај. Нико никад није био несрећнији од њега, нико безнадежнији. Имао је свега двадесет једну годину. Осећао се као да је изронио из једне таме да би још више потонуо у другу, још црњу. Ти људи, који су говорили истим језиком као и он, само су га подсећали на сиромаштво, беду и беспомоћност рођеног дома близу пристаништа у Барију, где је цео свет говорио тако, по словенски, као и ти људи око њега, лутајући кроз мирисе мора и рибе и не успевајући да се прилагоди туђем окружењу, ни после два века. Његова породица спустила се у Бари из Васта, када су Турци десет година пре тога (1450) освојили тај мали град у Абруцима, спалили његове куће и одвели становништво у ропство. Тада је краљ Арагоније Алфонзо V послао око триста бродова по свеже далма-

тинске породице којима би населили опустошене крајеве Италије.

IV

Многе Расткове текстове одликује жанровска непрецизност која историчару књижевности може бити јасна сама по себи јер је аутор поникао из авангардног раздобља у коме је стапање родова и врста и била једна од основних поетичких претпоставки. Теоретичару књижевности или критичару такође може представљати плононосан изазов. Поред овога, Растко Петровић изричито није хтео да припада никоме – донео је из Париза надреалистичке клице, али није хтео да буде део надреалистичког покрета. Његова библиографија умногоме је утицала и на његову биографију, и обрнуто. Заиста необична судбина заиста необичног и оригиналног талента и необична повезаност појединих његових књижевних дела. Између два романа – „Са силама немерљивим“ и „Дан шести“ истраживачи уочавају низ веза које се успостављају по хронологији, тематици, ликовима као у огледалском одразу. Расткова поезија одјекује у прози, и фикција у нефикционалним текстовима. Тако се и између кратког авангардног романа „Људи говоре“ и путописне приповетке „Једна породица на Мљету“ могу успоставити одређене паралеле и меридијани.

Путописац и приповедач описује Мљет као ексклузивно острво, нарочито и због грађе и распореда копна и воде, а још више зато што је ту породица Војвода од три генерације које живе у свом микрокосмосу.

Ликови чисти и јасни; очи насмешене. Скуп људи заиста изванредан по простоти свога карактера, по отворености духа и по сили живота која је у њима. Било је лепо што су породица. Једино што су тим, један удружен организам, удружен и шири од јединке. И било је тужно што су породица јер су тиме били окамењени у човечанству. Ипак оно, чиме су они представљали породицу било је исто тако широко, пространо и моћно, као и да је цело човечанство. Толико близу изнад Језера, воде, црне у ноћи, близу шуме, поља, пожњетог жита, да су и сами само део пејзажа; или да је и цео пејзаж само део њине човечности.

У делима често посебну пажњу усмерава на доласке и одласке, и ови мотиви потом, као у бајкама, одређују ток приповедања. Када се растаје од својих домаћина, чланова

породице Војвода, они остају у „тамној маси која је на хоризонту значила острво Мљет. Толико све оно што је појединачно у природи лагано нестаје у њеним елементима.“

Ако се сада осврнемо на ауторову аполитичност, односно идеолошку неопредељеност, можемо увидети да је он своју биографију и доживео због своје библиографије – његова дела одликују се суштинским митопоетским погледом на свет, он је писац космичких и онтолошких истина које тражи у појединачним егзистенцијалним манифестацијама. Сматрао је и себе и људе које сусреће честицама свечовечанског удеса, па је у складу са тиме и писао, проналазећи у појединачном опште, имајући увек у првом плану припадност човечанству. Ова реч, човечанство, често се појављује у његовим делима, и када мисли на човечанство једног предела, једне земље али и на све људе у васиони.

Следећи пасуси говоре о узајамној повезаности човека и природе на Мљету:

Место на коме је насеље ове породице зове се Бабине Куће и налази се на обали која кружно затвара море у комплекс водене површине, зване тамо Језеро. Уопште када је реч о острву Мљету све представља чудо и изузетак, тако да је тешко описати га у неколико речи. Обично се за Мљет каже: острво на коме се налази језеро на коме је острво и опет језеро и манастир сасвим сам насред језера. Споменули смо такође имена породице Војвода и њиховог насеља Бабине Куће, оба имена међутим означавају нешто што више није стварност...

Саобраћај са Мљетом је одувек био приметан за путнике који тамо први пут одлазе. Бродови га дотичу једанпут недељно...

Све ове луке Мљета које сам споменуо, Поме, Собра, Порто Палацо, а такве су и остале, у ствари су рибарске насеобине од по неколико зграда. У њима зими не живи нико, а лети силазе у њих ради риболова поједини чланови породица из села која су у унутрашњости острва...

Насред Језера, на острву, налази се бенедиктински манастир Свете Марије већ од XI века. Читава опустела тврђава са великим засвођеним ходницима, подрумима и тамницама...

На другом крају Језера, пола сата пловљења од станишта Војвода, налази се сличан уски пролаз за такозвано Мало језеро. Кроз њега барке не могу пролазити. Мало језеро, доста

мање од Великог, опкољено истом онаквом шумом, али вода скоро сасвим без соли и сасвим отворено зелене боје. На његовим обалама нема ниједне куће. Само птице лете над њим. Ретко где на свету толика је осамљеност и тишина.

Ове слике као да су исечене а затим поново спојене на кубистички начин у описима предела прозе „Људи говоре“. После уводне напомене смењују се дијалашке партије и наративне и дескриптивне целине. Саму организацију аутор објашњава у потенцијалу, као нешто што би тек требало учинити – пресликати рад пчела, и све утиске прерадити у „једну јединствену хомогеност.“

Радња и призори нижу се сукцесивно, у хронолошком следу. Прво поглавље обухвата призоре који су се збили у два дана током путникове посете језеру. Друго и треће говоре о дану и ноћи „много месеци касније.“

Приповедач је радознали путник што се сусреће са људима који живе око једног језера. Избегава да именује себе, осим што каже „Ја сам странац.“ На питање да ли је новинар или песник одговара са „можда“. Његов изглед пренесен је речима других „Колико је велик“, или „Млади господине“. Такође дознајемо да је вероватно из Београда јер се на Палилули играо дечјих игара. Чита „Живот Челинија“ и неко је ко би желео да ствара. Одрекао се апстракција и препушта се доживљавању.

Језеро није именовано, али јесу села Хуента, Ескалона; помиње се Сарагоса и Кастиља. Имамо омеђен простор, имамо омеђено време, и у складу са тиме можемо рећи да се у књизи „Људи говоре“ ради о доживљају једног путника који у два наврата посећује неко језеро у –Шпанији. Међутим – у њеном прологу аутор истиче да „не говори ни о једној земљи“. У том случају, у питању је јединствена хомогеност настала од властитих слика пејзажа забележених у обиласцима различитих предела и јединствена географија настала у сарадњи спољашњих и унутрашњих творачких сила.

Посредством људи које сусреће стиче се комплетна слика о амбијенту, о природи и социјалном кружењу: Хуента је мало насеље на обали језера. Становништво се бави риболовом. Жене су везиље. Човек је ту роб природе јер кад се језеро заледи, нема посла и хране. На језеру су два острва – Веће и Мање. Мање је ловиште маркиза а на Већем се налази његов замак. Стари маркиз је умро а његова жена је главна добротворка у крају: она упошљава жене као везиље, помаже

људима када немају новца, она ће спровести електрику на Веће острво на коме је само замак осветљен.

Из овог супрстрата израстају личности на које је наратор усмерио своју пажњу. То су Ивона и Пипо, који, свако за себе, причају наратору своју животну причу. Када се вратио из марине, Пипа су родитељи насилно оженили и везали за село у коме живи, а Ивона је само Пипа волела, што ни он ни било ко други није знао. Осим овога, у причи суделују и Пипови отац, брат, мајка; сусрео се са његовим ћеркама и женом. Живот на језеру где нема доктора ризичан је. Рибари јесу помирени са животом, али ипак прижељкују да оду одатле.

На плану укупног смисла књиге проналазимо изразиту лиричност: субјективност, јединство живота и смрти, јединство човека и природе. Ако се томе дода и митски и симболички слој, нема сумње у Поезију: вода као обнова и прочишћење, језеро као прозор кроз који мртви гледају у свет живих, на језеру острво – духовно средиште, на острву замак – уточиште. Гостионицу на острву држи Марија, „силна жена, права матрона“, заштитница, мајка, велика и лепа полубогиња на којој спавају две њене нећаке. Уз Марију која се појављује ту је Маркиза која се не појављује, али је присутна у говору људи.

Несумњиво је да смо концентрично, преко језера, острва и замка одведени у самогинецентрично средиште света.

V

Док је боравио у Италији као службеник амбасаде, Растко је време проводио испитујући све трагове прошлости, римске, грчке али и словенске. Своју приповетку „Поласци у Абруце“, такође први пут унесу у Сабрана дела 2019. а објављену у „Политици“ 1931. обogaћује освртима на трагове уметности који су у његовом приповедању путописни елементи виђеног. Одмах до Абруца налази се покрајина Молизе у којој се дешавају словенске фабуле есеја; то су оне области у које су Расткови Словени стизали правим и најкраћим путем прелазећи Јадранско море.

Ја успут погледах она два трошна камена човека, што спутавају коње. Под једним пише Дело Фидијаса, и под другим Дело Праксителеса. Апсолутно истоветни, над фонтаном, и наспрам ријега дворца, тако великог да су се његове ивице косо сужавале у перспективи.

„Апсолутно истоветни!“, рекох у себи, без узбуђења, као да гледам две капе или две чаше за које ме питају која је боља.

Сишао сам низ оне широке степенице што силазе са Пијаце Квиринала. Провукао сам се низ улицице где је на сваком углу по једна икона испод почађалога стакла. И избивши на уску пијацу на коју је замршена Фонтана Треви, застао сам само један тренутак да бих гледао, као обично. Као да би то могло имати икакве везе са оним што је преда мном, понових још једном: „Апсолутно истоветни!“ затим све до пијаце Светих Апостола, одакле је полазио аутобус, мишљах шта је узрок толикој расејаности.

На путовање за Абруце⁴ полази неодговарајуће обучен. Долази до Терама улазећи у „ту гомилу звезда, и не као да силазимо са брда међ њих, већ као да смо аероплан, који откинувши се од теже, пада право у свод“.

Кажу ми да је Јадранско море сасвим близу; један сат једва возом до Ђулианове. Прешао сам тако целу Италију попреко; и пре него што бих волео да видим оно што је у Тераму, желео бих да видим осветљено море Абруце. Станица је километар ван вароши; идем сам друмом кроз сунце, између сеоских кола што једнако надолазе.

Станица Ђулианове изгледала је као да је сасвим близу морске обале; међутим варош је била подаље, с друге стране и високо на брегу; то је био један средњевековни бург као толики други у Италији; кола су се пела серпентином а пешаци стрмом козјом стазом. Жене које сам сретао биле су доста примамљиве, носиле велике канарисе на главама и говориле наречјем које нисам разумевао. Тамо преко пруге под нама укосо било је море отворено, зелено, набрано поветарцем. Једрилице су пловиле риђих једара.

А две године раније, 1929. пише у „Српском књижевном гласнику“ обимни есеј „Позориште, позориште...“. У одељку „Античко позориште у Остију“ тематизује своје посете из Рима мору које је на супротној страни од – Абруца.

На правој линији између Рима и мора налазе се остаци негдашњег римског пристаништа Остије. Море се повукло до сада од њених рушевина за читава три километра. Тако су се неравно калдрмисане улице, купатила покривена мозаицима, камене степенице разнихвила, јавне куће, гробља и по-

⁴ Данас Абруцо

зоришта нашла усред равнице, доскора страховито баровите, у подножју једне црвене средњовековне куле.

Скоро најлошије сачувано од свега било је мало грчко позориште, са живописним стубовима некога храма у позадини негдашње сцене. Иза ових се још може видети плава линија мора и неколико дивних кедрова. Како је један познати талијански режисер организовао редовна летња приказивања старих грчких писаца у сличним позориштима, у Таормини, Помпеји и Фиезоли, то су кружне степенице остијскога позоришта дограђене армираним бетоном, а на сцени начињена једна провизорно стилизована декорација која може служити исто тако за Жабе Аристофанове као и за Едипа Софокловог.

Овај есеј са девет подналова уједињује Расткове културне и природне преокупације; односи се на право позориште, али и на позориште света. У њему се још једном огледа богато културно искуство, али и властита доживљај. Описује присуство „Мистеријама“ од Гренаде до Корчуле, нижући пасусе асоцијативним путем.

Идућег јутра допловили смо у Корчулу. Какав јединствен, сав пожуteo као ћилибар градић, у који воде степенице као у један једини двор. И ту, између градских зидова и мора, уз те степенице, и главном улицом крај стоне цркве, ишле су процесије: бескрајне процесије деце обучене у бело; и сва звона звоњаху са свих црквица, и сви старци и жене стављаху на себе брзо крстове. Заставе, небо и море лепрпаху се са истом лакоћом на сваки поветарац и свако срце беше управљено јутарњем сунцу. Беше Тјелово. Када се лађа опет одмакла, жене више није било на њој; ја са бескрајном тугом посматрах прозирно зеленило таласа. Да ли ћу је икад још срести? Могли смо се узети за руке, поћи заједно у свет.

Затим сам упознао рибаре Веле Луке и пио са Матом Јурковићем из земљаних крчага, туцао орахе у његовој једрењачи и купао се са тим дивним друговима ноћу на мору под месечином. Наша тела фосфорисаху као фантастична акватична чудовишта, и наше руке у покрету при пливању остављаху дуги златни траг у води. Девојка међ нама изгледала је као сирена натопљена страшћу и звездама. И будио сам се на уској постељи рибарског брода са дрвеним кровом одмах над лицем.

У његовим есејима и путописима непрекидно се одвија комуникација садашњости виђеног и прошлости сањаног,

непрекидно је присутан човек који посматра, чује, осећа, али ту су и успомене на личну и колективну прошлост, као и архајске ископине човечанства.

Када једнога дана будем далеко од Италије, када ме живот заувек одведе на друге крајеве света, оно због чега ће ми свакога сунчаног поподна задрхтати срце, као да је довољно само да сиђем па да се у то помешам, биће успомена на бучне, сунчане ибахичне светковине у руменим кастелима. Оно што сам сањао као дечак гледајући репродукције холандских сликара, на којима се види захуктали карневал на ливадама испред села, гледајући гоњење нагих тела, паганско гоњење на облинама грчких ваза, и нарочито што сам сањао читајући Војислављеву Хетеру: чуо сам у пиштању и вици сеоске римске гомиле; видео у њеној разиграности; осетио у мирису и пари вина која се диже из ћупова и чаша које нагиње над грлима. Какво се чудно, и јединствено паганско – ибахичко позориште одигравало преда мнош. Ја имам још у очима топлоту, а у устима укус весела са тих представа.

Тако се у Растку прерађује све доживљено у једну јединствену хомогеност која доставља доказе да смо истовремено увек и свуда:

Иако сам имао већ осамнаест година када сам први пут видео Сицилију, онда као да сам је опет нашао у високој трави Старога гробља на домаку Дунава. Стара дечачка сањања окружавала су је као азурна мора. Ја сам се искрцао са дедом у Палермо и обишао с њим Ђирђенте, Сиракузу, Таормину... Поново ја сам проживео тако цело детињство, улазио међутим истовремено у младићство преко љубави. На Сицилији, на њој, мени се, у једном часу, учинило да ћу умрети: младић на раскошном пољу детињства. Сицилија је била Дедино поље, као што би Старо гробље било Дедино поље, или свако друго тле по ком би текла крв.

Увод у Дедино поље

VI

У „Магазину за ликовне уметности“ објављен је 1945. чланак о Коређу и Микеланђелу „На раскршћу двеју судбина“. Поводом једног недовршеног цртежа са спорнима ауторством написан је есеј који кроз рукопис и скицу као печат ствараоца даје нов поглед на однос два уметника ренесансе. Као и у осталим списима, и овде долази до изражаја спој оригиналног талента и широке ерудиције, прецизан осећај за

деталј и психологију, велико познавање књижевности и сликарства, богато лично и професионално искуство. Осим што је био велики иноватор на књижевном пољу, Растко је био један од наших најзначајнијих ликовних критичара и историчара уметности. Многи његови радови нису сачувани, многи су уметнички предмети из породичне куће Петровића страдали у ратним годинама. Сакупљао је ритуалне предмете по Африци и Америци, снимао филмове и фотографисао, цртао каталоге уметнина који се налазе у његовом поседу.

Што је писање за писца, то је цртање за вајаре и сликаре. Ова два процеса – писање и цртање – представљају јединствену вештину којом се стварају уметничка дела. Линије које уметник руком повлачи толико су својствене човеку да у потпуности откривају његову природу и његов најличнији израз. Велики број писаца као, на пример, Достојевски, Верлен или Верленов пријатељ Ернест Делеи, а и многи други, цртали су скице по маргинама или преко целе странице листа док су размишљали како најбоље да изразе своје идеје речима. Несвесно су скицирали профиле веома сличне карикатурама Леонарда да Винчија. Често је и сам Леонардо своје цртеже или скице допуњавао различитим примедбама; чинио је то и Микеланђело, прекривајући своја дела мноштвом порука и недовршених фраза исповести; чинили су то и Сезан и Делакроа а и многи други уметници, укључујући и наше савременике. Обе врсте „рукописа“ – цртање и писање – омогућавају нам двоструко откривање најличнијих особина уметникове природе.

Био је музеј и енциклопедија који су евакуисани до неких бољих времена. Зато недовршеност његовог стваралаштва можемо посматрати и као вечиту отвореност – позив на читање и склапање вишедимензионалне 'интерактивне' слике у непрекидном настајању.

Гордана Влаховић

ЕНКЛАВИНИ МЛАДИ ПЕСНИЦИ

У Клаићевом речнику једно од тумачења речи енклава означава језичну или какву другу скупину одвојену од своје главнине. Шест књига које су ми пристигле од издавача именом Енклава примерене су називу свога издавача. Сви аутори отиснули су се у књижевне воде (релативно) млади, већини је штампана прва књига, мимо су тзв. књижевног естаблишмента, имају заједнички поглед на свет, и свако од њих настоји да пронађе сопствени поетичко естетски исказ. Пажљиво бирани од уредника Звонка Карановића својим првим књигама чине скупину која тражи пажњу пажљивог читаоца.

Првим књигама песама оглашавају се:

- Маша Живковић (*Кроз високу траву*)
- Мартина Кузмановић (*Ово тело је хоћел*)
- Владан Кречковић (*Париз, Тексас*)
- Радмила Петровић (*Моја мама зна шта се дешава у траговима*)

Код **Маше Живковић** све доживљено почетак је, а оно што се очекује неизвесност је. Истовремено отвореност и интровертност једно другом опонирају, с једном ногом на земљи, другом увученом у перје као пламенац. Уочава детаље. Мотив привремености (присутан у песмама других аутора) обузима лирски субјект. Живковић Маша користи античку причу (а оне су сјајна подлога за метафорично симболички исказ) о Електри, као симбол поремећених односа. Ствари и појаве понављају се (бака – мати – кћи). Не може се лако кроз високу траву али и до мудрости када се не жали ни за чим мора путовати дуго, лагодно (ретко) и мање лагодно (најчешће).

Мартина Кузмановић, једна од „скупине одвојене од своје главнине“, отворено и реско пева о телесности, губицима, искуству емиграције, неприлагођености.

Пролазност се мери доласцима и одласцима, виђањима и остављањем, усамљеношћу и трагањем за помиреношћу са собом. Суочавање са губицима сваколико је (смрт очева, неостварена љубав, одсуство дома, тело као прикупљање бола). Вирцинија Вулф са својом госпођом Даловеј сенка је која

прати ону која зна да „сви долазе да би отишли јер сви одлазе“. А уз неми корак Вулфове неусахла је, ипак, жеља за љубављу:

*Седам година
сама себи кућујем цвеће
и правим вечере за једну особу и чекам
а желим кућицу на мору
и мој човека који ћеца...*

Искуство емиграције обухвата муку пресељења, осаму, физичке контакте али не и праву емоцију, привид равнодушности на свет око себе. Символика тела – хотела, простор је у коме стаје живот; уточиште сећања, неважни изгубљени сусрети, белег времена.

Уза сву тамнину постоји и мисао *la vita e bella* (Живот је леп), којим се ублажава бриткост и иронија, горчина и вавраво жадање због младалачких искустава.

У причи о првој песничкој књизи нађе се млади песник **Владан Кречковић**, књигом *Париз, Тексас*. Ни у овој књизи нема читања без асоцијативног погледа. Овај пут то су филмови Вима Вендерса (Париз, Тексас) и Вонг Кар Ваја (Чанкинг Експрес). Мотиви виђени, но другачијим поетским говором казани. Ожиљци живота лични су и универзални (Хирошима нпр.), усамљеност, замрачене хотелске собе, несанице. Старе фотографије склоне су деменцији. Сећања су меци без барута. Љубави као прасак и њихово нестајање у „црну рупу слушалице“. Усамљеност, нажалост, води кроз коментаре на Јутјубу. Трага се за новим начином да живот постане другачији, макар се оно што зовемо љубав мерило у миљама.

Трагом службених путовања, док чека возове проверава:
*Пасош, карта, роман, „Сашори“
звук затварања кофера
био је знак за полазак.*

Свет Владана Кречковића јесте једноставан али и дискретно осећајан, без вишка патетике.

Написала је **Радмила Петровић**, као победник једног од многобројних конкурса 2015. године, песме које су првенци и за које читаоци баш и не знају. Али је Петровићка написала књигу песама *Моја мама зна шта се дешава у траговима* којом је заинтригирала (чак) и веллеградску књижевну чар-

шију, па чак и (богом дану) телевизију. Зашто? Зато што отворено, без устезања и заобилажења, чак дрско и изазивачки, пригушеном емотивношћу али и иронијом пише о темама дубоко присутним, а заобиђеним. И то пише тако да књигу мораш прочитати у даху, па се навратити још који пут. Разбија ауторка митове и традицију о томе шта је жени намењено а шта је чини ван света. (Не) равноправност полова носи се из породичне хијерархије у којој се рађање мушког детета слави а женско стално мора да доказује своја умећа.

*И ви сће хтели само синове
који су вам после разбијали главе
ништа из муке нисте научиле, бабе
све је било узалуд.*

Традиција, магија, породичне тајне, приче жена предака и њихове муке и страдања, кад је жена послушна или мртва, испевани су горко, иронично, уз приврженост мајци, али и самосвесно, помало инатно, настало из посматрања и личног искуства.

Друга тема поезије Радмиле Петровић упорно је трагање за могућношћу успостављања хармоније на релацији село – град (посебно село – Београд). Не види утеху. Из недостатка утехе произилази неподударност љубави и блискости. Уме и да саблазни, али има довољно храбрости да искаже: „Српкиња сам, ал' ми Косово није у срцу, него ти“.

Обавезно се враћати песми: *Само желим некој да расклопимо праћор моја оца у шишини*. Много шта речено и неречено у њој је. Стихови Радмиле Петровић читаће се, понеки и запамтити; изазвати осмех, неслагање, несклоност, уважавање, беспоговорну приклоњеност песникињи. Неће бити равнодушних.

У ову фину Енклавину скупину уврстићу још два аутора којима су друге књиге, вредне пажње.

Немања Станишић књигом *Доручак се служи читавој дана* покушава да тумачи стварност, као и други аутори. Код њега је то тумачење неуједначено и без коначног одговора на многа питања. Мотиви његове поезије, сажето речено, су:

- тамнина унутарњег бића (несигурност, неслагање, нестајање, смрт)
- мушки и женски принцип (дијалог и разлике)

- релативизација свега; и најобичнијих профаних стања и делања; те и наслов није случајан
- немоћ сналажења у времену и простору
- дисхармонија жеља (нећу да живим – хоћу, хоћу)

Тумачење стихова Немање Станишића остаје читаоцу. То тумачење не мора (и није) бити исто. Лични доживљај за модерно, урбано написане стихове пресудан је за живот књи-ге.

Капшарина Мишровић означила је своју књигу *Немају све куће двориште* романом у стиху. Може да се чита и као добра поетска проза. Не умањује јој вредност.

Пред читаоцем је исповест девојке од двадесет и три године. У уводном делу *Сшаклене очи* варком се почиње. За оне који хоће кратку фабулу, без да читају стотину педесет страница. Кад се урони у текст, у ову експерименталну форму, разазнаје се интровертни свет девојке која трага за „кућом и двориштем“, односно за својим страховима, стрепњама, лутањима по реалном и ирационалном. Користи иронију и самоиронију, избегавајући патетику (која каткад не мора бити лоша). Уочава слабости и мане других, од баналног (облачење, покрети, ситни детаљи), не штедећи ни своју вишеструку муку: анксиозност, несналажење, потуцање са разним типовима, умор и беспомоћност.

Посете психијатру (жени) не помажу јер се опире њеним питањима. Живот је расточен а дружења сваке врсте су покушаји да се побегне од себе (јунакиња ауторкина дружи се са пропалима, проблематичнима, несхваћенима, пијанцима, дрогерима; секс је успутан и баш ништа не решава). Изједају је мисли о самоубиству, зазирање од старости („бићу најодвратнија матора жена...“), очева дементност (кад су речи убиле смисао и постајале ветар), очева смрт који је неостварен музичар. Мучни су јој обичаји на гробљу:

*била је то одбојна томила
хране која лежи на некоме
ко више не може да једе.*

Уз сву променљивост расположења, јунакињу ове приче изједа пуста туга, која је основна емоција за све друге радње. У последњим стиховима, клаустрофобична и растресена, у авиону, даје животу наду:

*...а кроз мали авионски прозор
види се свешло небо*

*и пролеће
и ваљда се нећемо срушити
јер има толико бољих ствари
које моћу да се десе.*

Има их. Једна од њих је и књига о којој се говори. Треба је читати. Сто тридесет страница није много. (Уосталом, кад је књига добра ни двотомни романи нису напор).

Скоро сам читала колико се Андрић ужасавао словних грешака у својој првој књизи (прво је увек нешто посебно). Пре неки дан, по други пут, читам Михизову *Аутобиографију о друћима* и налазим:

„Прва књига је парадоксалан чин: бесрамно излаже себе и једновременно лако бледи и црвени од првога стида. А њен писац, суочен са похвалама и покудама, баш као и јунак Чапекове позоришне хумореске, никада не сазна да ли је успео или промашио“.

Време је немилосрдни сведок. Мирољубу Тодоровићу говорила је мати: *Пиши, неко ће и прочитати*. Дакле, пишите.

Зорица Бранковић Басарић

ДВЕ ТАЧКЕ

Кажем ѿлѿл, а мислим и: алине: ѿако смо на рубовима рајским звали веѿар врѿложни: одједном ускружи ѿо земљи, усисава све ѿѿо му се на ѿуѿу нађе.

Тако записа Злата Коцић у одељку „ЧУЛА ЛЈУБАВИ”, АЛИНЕ, ГАЛГАЛИНЕ (алине⁵ – веѿар врѿложни у сврљишком крају). У једној реченици постави две тачке три пута, као три љубопитљива, знања жедна човека (три пута по два радознала ока). Да ли су све оне потребне тој реченици? Размишљам, двоумим се (два ума – две тачке) на мојој умној ваги, па вагам: на једном тасу три пута по две тачке (: : :), а на другом само (:)? И онда:

Кажем ѿлѿл, а мислим и: алине

Две тачке = два ока, симбол сазнања, спознаје себе и света око нас. Египћани су га наглашавали цртајући лик из профила, око из анфаса, јер се тако види цео круг, зеница; само тако насликано око је могло, кружно покрећући се, колутајући (звучно би било: гал-гал, гал-гал...), усмеравати поглед горе-доле и лево-десно. А кад уперени поглед крене право ка уоченом предмету или живом бићу подсећа на једносмерно вртложно кретање енергије према објекту или субјекту. Такав поглед могао је бити и убојит као и разорно дејство метка под дејством центрипеталне силе, као и рушилачка снага алина (разлика је само у правцу кретања).

Изговорим ли слоговито али не, алине, имам утисак да негација не има функцију да упозори – када с опрезом започети радњу и у ком тренутку се зауставити! Пре него ли за-

⁵ У неким селима сврљишког краја и *вириѿѿе*

корачимо у други, непознати свет, недовољно спознат, морамо застати, припремити се за нови почетак, ново кретање из праволинијског у кружно, из кружног у спирално, из спиралног у вртложно, увис, од земље ка небу, једна тачка приљубљена за тло (земаљска), друга залепљена као кружни обљачић за небеско плаветнило (небеска).

Две равноправне тачке постављене једна наспрам друге (једна од њих никако не може бити одраз друге). И наравно, опрез у мимоилажењу кроз њихов простор, уз помно размишљање, уз стрепњу од изненадног вртложења које за тили час може да нас подигне увис, градећи вириште или алине – усправну дуж (од тачке А до тачке Б). То једносмерно летење је остваривање Икаровог сна, полетети попут жутокљуне птице, с надом, зебњом, али и неизбежним страхом од приземљења. Без детаљног опипавања текстуре доње (земаљске) тачке, премеравања видокруга оне горње (небеске), као и успостављања њиховог склада, не додиривати тло. Пре тога добро размислити о свом положају, месту где смо се тренутно затекли. Да ли на врховима прстију стати у једну тачку или кренути даље, ка другој дестинацији?

Две тачке: једна горе и друга доле с пролазом у средини, као једносмерна улица без могућности враћања, кретања уназад; између тачака: латентно постављен смер кретања у циљу разјашњавања онога што је иза њих. Истовремено, простор између тачака подразумева струјање, кретање ка, према, у циљу допуњавања, појашњавања недовољно разумљивог, необјашњеног појма, појаве, стања... Тежња и пут долажења и прихватања информација, знања, непрекидни је котрљајући процес, који често наилази и на препреке у нашем уму.

Не заборавити да су точак, ковитлац, откровење исто што и алине – врсте кретања са којима се сусрећемо од рођења; чим угледамо свет, прате нас кроз живот, свакодневно, толико присутне да без много размишљања можемо рећи и: срасле с нашим телом и умом. Ми тако колутамо очима, заврти нам се у глави, мисли нам се усковитлају, разгалимо се, у вртлогу смо емоција, вихору страсти...

Чини ми се да увек после замора од једноличног клопања тачкова живота, након бура и алине, изроне саме од себе две тачке – као два унутрашња интуитивна ока одреде нам благотворно време за паузу од силних дешавања: одбацујемо оклопе умора, туге, страха, једноличности, брига и кад нам

се учини да смо се спознали, настављамо започето путешествије.

Читајући у потрази за неопходним информацијама, догоди нам се да налетимо на две тачке, као на неку препреку на путу сазнавања. Оне тада ангажују своју функцију знака, зауставе нас, захтевајући да спустимо тон, смиримо и утишамо глас, направимо драмску паузу, и тек онда наставимо с набрајањем, објашњавањем и слично. Не чини ли се и вама да две тачке извршавају задатак припреме, усмеравања и праћења готово свих сегмената сазнавања?

алине: иако смо на рубовима рајским звали вештар вртложни

И моје асоцијације иду даље надовезујући се на прозни запис Злате Коцић, имајући у обзир њено помињање горњег и доњег непца... У тој релацији горе-доле и између, чини ми се да је пронашла битност, сушаственост, однос њој неопходан да би уживала промишљајући и проналазећи своје ејдетске слике за разумевање живота и света, да би их непрекидно саопштавала онима који их хоће, намерно или случајно. Ако горње и доње непце графички прикажемо као две тачке, глас који пустимо из грла прострујаће између тачака, излетевши вртложно, проломивши се у в(етар), објавиће, упозориће, изазваће реакцију, нови покрет, ново дешавање. Акцентује се битност успостављања комуникације и повратност информације, намера да се пробуди радозналост и да се речи промишљањем заковитлају, а између њих заврте и те две тачке. Клопарање точка, *īал īал, ī ал ī ал, ī али не ī али не, ī алине ī алине, īалине*, па опет укруг, звуком скреће пажњу на успостављено кретање, брзину, убрзање и његову временску присутност, постојање процеса.

вештар вртложни: одједном ускружи ђо земљи, усисава све шћо му се на ђушу нађе.

Објава Бранка Миљковића у прошлом веку, *уби ме прејак реч*, чини ми се да подразумева заковитлану, вртложну реч која се преобразила у опасност, убојитост. Ковитлац, хитровито вртење укруг; убрзавањем кругови се више не виде; наше очи – две тачке које нам осликавају душу, губе способност њиховог појединачног сагледавања, већ уочавају усковитлану скупност; осећа се сила, усисна снага ковитла,

бруј ветра. И тада кад реч између две тачке проструји, добије убрзање, заковитла се, њена снага постаје опасност (*прејака реч*), за једног човека, више њих или масу људи. А једна реч је сасвим довољна да тако усковитлана заковитла, подигне галаму, прашину и све што јој се нађе на путу, баш као и алине.

Разложим ли опет алине, на али не, негација се противи стављајући али у стање тренутног мировања, искључује га из процеса, дешавања: не постоји никакво али, никаква друга могућност осим негације. Али? Када се али избори за свој идентитет, прикључује се сумња која негирање доводи у питање. Тада се круг лагано покреће даље, точак убрзава *ī ал, ī али не, ī алине...* један се удвоји, умножи... и опет две тачке, увек у истом смеру, напред.

Колико пута две тачке могу оптеретити или не једну реченицу, зависи и од естетског принципа, ако је у питању графичко сагледавање. У којој количини она може да их понесе, то је већ нешто друго: реч је о садржају и начину његовог пропуштања кроз тај малени простор између тачака (као да цури између горње и доње стране пешчаног сата), а свака од њих је и круг. Само једна тачка зауставља процес, исто као што и последње зрнце песка кад падне из горње стаклене посуде у доњу означава крај. Две тачке, као два котура, два точка убрзавају и покрећу напред, и само у једном смеру ка, према некоме, нечему. Ако је Злата у само једној реченици три пута укуцала по две тачке, два котура, два точка, имала је намеру да акцентира убрзање, активира дејство и значај процеса, круга, точка, да што верније прикаже и усмери пажњу на вихор, вртложење, алине, али и галгалине, потенцирајући њихов значај за човека, његов опстанак и постојање многих појава у свету, како природних тако и друштвених. Нашу пажњу, Злата је и двема тачкама у једној реченици, усмерила на процес, кретање, убрзање, показујући нам све њихове чари, особине, животну снагу, енергију која је основ свега, битисања и опстајања у времену и простору.

Намеће ми се закључак да свако од нас у себи носи и алине и галгалине, да сваког дана галгалећи додирујемо алине, час овлаш, некад целом шаком, некад се неприметно радознало примачемо алинама погледом упијајући их, док нам очи (две тачке на лицу) одају душу, њене трептаје, светлости, тамне кутке, али и оно што смо у њима задржали из спољњег света.

Није ли у *шим* очима сабрано све – сав *јорњи* и *доњи* *виг*, баш као и у овом знаку интерпункције? Да, то и јесте знак који види двојако (*јорњи* и *доњи* *виг*), а још и упућује, усмерава одређујући потребан смер. Две тачке, два ока свевидећа која трасирају пут ка сазнавању стварности, објашњавају необјашњено, побројавају неизбројано, уочавају досад невиђено, непримећено, разјашњавају неразјашњено, разграничавају безгранично, све у циљу свеобухватне слике о доживљеном. И то је тај прећутни *јовор о јосебној мојућности ук-ришћања, здруживања погледа, праваца, знања, осећања, енергија...* Када се двема тачкама придружи заграда (која је и део круга), онда видимо осмех, радост, усхићеност :) или тугу, разочарање, потиснути бес ☹, добијемо слику о томе како наше унутрашње реагује на спољашње: да ли су наша осећања ускомешана, завитлана, да ли се као алине вију ка небу, или у бесу бришу са тла све на шта наиђу, и ковитлају ка висинама.

ДВЕ ТАЧКЕ: ДВА КРУГА

Свака тачка је један круг. Круг нема почетак, нема крај, не ограничава иако даје форму, у њему и изван њега је све у покрету. Две тачке, два круга, два пута умножено кретање. Замислимо ли сваку од тачака као алине, добићемо два вртложна кружића, снажне енергетске витлаје један наспрам другог који покрећу, носе, држе, окрећу, подижу, бацају, разбацују, стављају, остављају, постављају, и све то пред нашим очима: да видимо, погледамо, сагледамо, размислимо, дохватимо, померимо, окренемо, покренемо, да помно размислимо, промислимо, двоумимо се, спознамо...

Бранко Горџиев

КЉУЧ

Пре неколико дана кренуо сам до видиковца изнад Нишке Бање и села Коритник. Омиљена ми је стаза, јер се за приближно пола сата савладава висинска разлика од готово тристотине метара. Пре пар година стигао сам до стотог пењања, а затим престао и да бројим. Постоји тренутак када свако бројање нечег, било лепог или ружног, свеједно, постаје бесмислено. Мало је рећи да су ми овде познати: сваки камен, дрво, травчица, цвет, маховина, баш као и све могуће и немогуће алтернативне путање којима се, уз мало већи напор, скраћује и савладава пут до врха. Није ни чудно што се овде осећам као свој на своме. Неко би рекао да је то дефиниција слободе. Можда је и тако. Старија словенска реч „слобода“ не потиче случајно од ПИЕ корена *sv, присутан не само у лат. –su (su-us = sv-oj), већ и у етнониму старогерманског племена Suev(b)i, данас познатији под пејоративним именом „Швабе“, дословно, „слободњаци“, они који су „своји на своме“. Мало је рећи да са таквима нема шале – у чему се и сам Г. Ј. Каесар уверио кад је ратовао против њих, наравно, безуспешно! Победити људе који бране своју слободу, који знају шта значи бити свој на своме, тешко је.

Мада је слобода чисто субјективни доживљај сопствене воље, њена објективна основа се сигурно налази у осећању познања, блискости са неким или нечим. За Адама се у *Старом Завету* не каже случајно да је „познао жену своју“. Настрану то што је Ева била једина жена у Едену, што значи да није имао прилику, а можда и неприлику, да упозна било коју другу осим Прве и Једине – ипак је то био рај! За многе, постоји само један – чулни! За неке, ређе, постоје бар два раја: један – чулни, други – етички. Како каже оснивач егзистенцијализма, Серен Кјеркегор, човек пролази кроз три фазе: естетску, етичку и религиозну. У естетској трага за чулним задовољствима, не уме да се скраси на једном месту и са једном особом, па безбрижно лети „са цвета на цвет“, док у етичкој фази задовољство проналази у понављању, са једном особом, а не у промени. До религиозне фазе, која је изнад концепта промене и понављања, а која се очитује у успостављеној присности са Богом, ретко ко и стигне. Па ипак, изг-

леда да је немогуће прескочити обе фазе. Нарочито ону другу – етичку. Јер уколико неко жели да стекне слободу комуникације, да оствари уопште некакав однос са неким или нечим, он мора нужно да се „ороди“ са конкретним, а не са апстрактним човеком, са одређеним простором, па и датим временом. Ако је тако са човеком, његовим простором и временом, што не би било и са самим Богом? Мада, морам да признам да је мало теже „ородити се“ са Богом, па још и конкретним, а не апстрактним, тј. филозофским. Зато и нема много људи испред „улаза“ у ову животну фазу. За разлику од прве, чулне, где је невиђена гужва. Једино за ону другу, етичку, влада неко, рекао бих, умерено интересовање. Умерено, јер на улазу стоји натпис: „У понављању је лепота!“ Признајем, није баш неки привлачан слоган. Али је свакако нужан, ако желимо да дођемо до праве слободе, рекао би Кјеркегор. Понављање је кључна реч у овој фази, а њена примена универзална. Мада је овде више реч о простору, тачније пределу, него о личности.

Када је пак настао тај тренутак „особења“ овог предела – да ли је то било 356., 423., или 555. пењање? – тешко је рећи! Уосталом, када мушкарац започне да доживљава своју жену као своју (за туђу је лако), или обрнуто, жена мушкарца? Од првог тренутка? Кад је угледа? Или је то ипак некакав процес, који захтева, као и свако велико пријатељство, време, енергију, памет, страст, неизмерну количину добре воље и љубави, нарочито оне „која се не надима“, једно непрестано послушивање другог, и, свакако, небројена заједнички проживљена искушења, налик мачу који је подвргнут жестоцим ударцима и пламеним језицима ватре не би ли постао јачи, бољи? Ко зна? Па ипак, наша унутрашња евиденција увек и непогрешиво зна шта је наше, а шта није – савест не можеш преварити! Зато и кажем: ова стаза је извесно моја – јер је познајем, а како се чини, и она мене! Можда и боље него ја њу. Имам поверења, а изгледа и она у мене. Како и не би када је у знаку Кјеркегорове етичке фазе. То би и могло бити њено друго име. Зато, сигурним кораком кренем, по не знам који пут, да је изнова обиђем.

Волим снег, па чак и лед на стази, баш као што се маглуштина и блата ужасавам. Врло брзо ми је постало јасно да испод лишћа има глиба, да је прилично клизаво и не баш безбедно, нарочито ако хоћу да пустим корак. У тренутку одлучим да је најбоље да идем регуларном, а не скраћеном

стазом. Кратко је трајала та одлука. Чим сам дошао до места одвајања, ни сам не знам зашто, променио сам план и кренуо да се пењем скраћеном путањом. Нисам се поштено ни ознојио ни задихао кад испод лишћа угледах неко светлуцање. Видим кључ од аута. Исти мој! Опипам џеп да проверим да ми није испао – није! А и како би кад сам кључ спазио испред, а не иза мене. Размишљам: неко је изгубио кључ, узећу га, ставићу слику на друштвеним мрежама, па ће власник вероватно јавити... Но, шта ако не види мој оглас? А да га ипак оставим ту? Веће су шансе да га пронађе на стази којом је ишао, него да види моју објаву. Само што сам направио неколико корака навише, предомислим се (по не знам који пут тог дана), вратим се и узмем кључ. Кажем себи – ваљда се нашао на мом путу са некаквим разлогом!? Којим? Не знам! Свеједно, преузећу одговорност и вратићу га власнику!

До Коритника сам брзо стигао. Дувао је јак, хладан ветар. Није било сунца па сам одлучио да се вратим назад, без икакве паузе. А онај кључ не да ми мира. Боде ме у џепу, мозак пробија – толико јако, да ми одједанпут сине невероватна идеја: а шта ако је то ипак мој кључ? Чиста бесмислица, кажем себи, па ваљда бих знао да сам га изгубио!? А да није то мој резервни кључ? Хм! Позовем сина и питам да ли је на уобичајеном месту? Каже – да! Значи, умислио сам! Ајде провери још једном, велим сину, сачекам на тренутак, а он одговара: овај као да је мало изломљен! У реду, хвала, поздрав! Не преостаје ми ништа друго него да проверим сопствену, и даље тврдим, бесмислену претпоставку, да се спустим до паркинга, издалека притиснем дугме и видим који ће ауто да засветли и да се откључа! Тако и учиним, кад оно – зажмига мој ауто! Затим се огласи звук: клик – клак! Откључа се! Изгубљено – нађено!

Ех када би сва наша изгубљена пријатељства, све драге особе, људе који су нам живот значили и заувек нестали, могли поново да нађемо на некој неприступачној стази живота. Још када бисмо могли тако и нашу залуталу душу да пронађемо као да је некакав давно изгубљени кључ? Која ли би то радост била?! Где би нам био крај?! Мада, када боље размислим, нешто се ту ипак не слаже. Јер ако до последњег

тренутка нисам знао да сам нешто изгубио, баш као што нисам имао појма да сам нешто своје пронашао, да ли уопште стоји формулација „изгубљено – нађено“, или је то све квази? Није ни чудно што ме није погодила ни туга губитка, ни радост добитка. Заправо, и туга и радост су дошли, само накнадно, са закашњењем. Као кад човек открије неку поруку у боци на пучини океана која му је давно, давно послата. А можда је то била и порука овог догађаја: да најважније ствари у нашим животима никада не нестају, већ да их само привремено губимо из вида. И да нас на некој стрмој, неприступачној, само нама знаној стази, чекају да их поново нађемо!

** У знак сећања на Зорана Гавриловића, Гаџија, као и на све моје драге пријатеље, по духу или по крви, свеједно, који ширењу нису више са нама!*

Онлајн галерија

Оливер Милијић

МИЛОВАН ПЕНКОВ ПЕНКАСО: ЈЕДНА МОГУЋА (АУТО)БИОГРАФИЈА

Први бол, светлост рођења: 24.
август 1963.

Аушойорџирет (1986)

„Рођен сам на Старој планини, у општини Димитровград. Био сам тек рођена беба, од свега неколико недеља, када се породица сели у Призрен.“

Прве слике са Шадрвана
„Крштен сам у Цркви Светог Ђорђа на Шадрвану. Крстио ме је епископ Павле, потоњи патријарх. Павле је светац. Много година касније, срео сам га у Жичи и насликао. На његовој сахрани у манастиру Раковица имао сам част да држим једно уже које је брод свеца спуштало у дубине небеса.

У Призрену остајем неколико година, започињем основну школу, када се породица сели у Ниш.“

Нишко клесање

„Одрастао сам у атељеу мог тече Душана Донкова, који је живео у комшилуку. Он је од мене створао вајара, открио ми прве тајне и лепоту вајања. У атеље су долазили Оља Ивањицки, Данило Киш и многи други уметници.

У Нишу завршавам основну школу и уписујем Уметничку школу *Ђорђе Крсћић*. По мом мишљењу, била је то најјача средња уметничка школа у тадашњој Југославији. У то сам се уверио касније, када сам уписао Академију ликовних уметности у Приштини.“

Приштина, друго рођење

„Уметничку школу завршавам 1982. године. Повратак на Космет. Уписујем вајарство на Академији у Приштини. Част ми је што сам био у класи, касније академика, Светомира Арсића Басаре. Доводим просјакe са приштинских улица као моделе на Академију, правим серију портрета просјака, посветио сам им више од 200 дела. Завршио сам Академију 1987. и још неколико година остајем у Приштини. Предајем у школама. Вајам.“

Ливење, крв

„Лио сам бронзу, пропљувао крв. Године тешког рада, код Душана Донкова, Новице Јоцића, Душана Николића, вајање је физичка дисциплина. Али, то крварење је од мене направило вајара. Радим на монументалним споменицима Нандора Глида, *Менора* у Београду, *Корићка јама* у Билећи, *Трубач у Гучи*, *Бранко Ђојић* у Босанској Крупи.“

Тотална уметност

„Али, све ми је било мало. Хтео сам да будем комплетан уметник. Желео сам да овладам не само вајањем, него и цртањем, сликарством, графичким дизајном, коначно, био сам у средњој школи на одсеку за индустријски дизајн.

У последњој деценији прошлог века посвећујем се сликању и дизајну. Осликао сам 724 аутобуса у Нишу. То је слика дугачка 21 километар, када би се аутобуси поређали у колону. Дизајнирао сам модел аутобуса *Нибус* и етикету за *Ајел живо* (прва награда на конкурс).

Сликам непрестано. Експресионизам ме ослобађа.“

Нови век

„Бавим се одређено време поново професуром, предајем вајање и сликање студентима, бивам декан на једном приватном факултету уметности.

И сликам. И живим. Сликам и живим у атељеу у центру Ниша, ту имам све што ми треба. Више не вајам, немам коме, државу и град то не интересује.

Коњи и пси су моја опсесија, њима верујем и зато их сликам. И петлове. Узбуђују ме тешки, експресионистички наноси боја, води ме шпахтла, која прати форму. Експресионизам, то је пут ка апстракцији, то многи не разумеју.“

У Пенковој богатој галерији налазе се и живописни пејзажи, слике градова, наших цркава и манастира, портрети.

Математика боја

Пенкасо је приредио једанаест самосталних, више од четрдесет колективних изложби у земљи и иностранству. Био је учесник на више од сто ликовних колонија. Насликао је преко четири хиљаде уља на платну и радио на око сто двадесет скулптура. Његове слике налазе се у многобројним приватним колекцијама и у институцијама, на више континента, укључујући и многа поклоњена дела на *континенту* Космет.

Добитник је награде за сликарство *Свети Лука*, Бањска, 2014.

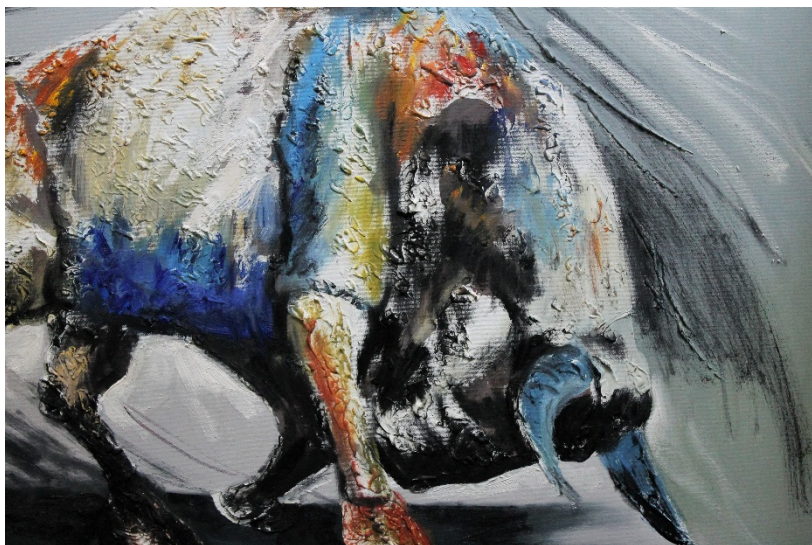
**ИЗ ОПУСА МИЛОВАНА ПЕНКОВА ПЕНКАСА
(РАНИ И НОВИЈИ РАДОВИ)**

Драган Жунић

ЕСТЕТСКА ДИМЕНЗИЈА ЛИЧНИХ ИМЕНА

Естетско у именима пописа становништва Сврљига из 1863.

0. Желим најпре да изразим задовољство због чињенице да сам био дугогодишњи сарадник Етно-културолошке радионице Сврљиг, јединствене научне, културолошке институције у нашој земљи, чији се значај мери томовима публикација, а домети и не наслуђују из наше, вазда уске, перспективе савременика.

Желим да изразим и дивљење уреднику, приређивачу, сарадницима, издавачима, и свима онима који су на овај или онај начин наслутили смисао и помогли појаву још једнога капиталног издања – пописа становништва сврљишкога среза 1863. године (Богдановић 2017), извора научних података непроцењиве вредности за све оне који желе, а умеју, и који ће желети и умети да читају. Како је то једном приликом, на некоме од научних скупова Радионице рекла већ легендарна баба (а наш колега Ненад Поповић сведочи да је то била баба Летица из Сливја): „Све се види, кој знаје!“. Мислим да би се овај паремииодни изрицај могао узети као најпрегнантнија, начелна похвала свакој научној методологији.

1. Пре скоро четири године, 22. августа 2014, поводом свечаног обележавања двадесет година плодног деловања Радионице, говорио сам о маломе научном и културном чуду, духовно-научној знаменитости која се зове Етно-културолошка радионица Сврљиг, о сарадњи радионице са Центром за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу и са Филозофским факултетом Универзитета у Нишу; најавио сарадњу са тада управо заснованом Галеријом Универзитета у Нишу (што је још увек само жеља и, помало, план); препоручио сам дигитализацију свих дотадашњих и будућих издања Радионице, дакле, виртуално издаваштво, онлајн-конференције и мрежно повезивање и представљање Радионице. Пожелио сам још много година успешног рада управи и сарадницима Радионице, у садејству сениора и нових, младих снага – „у корист науке и културе, и духовног опстанка овога краја, са свима његовим особеностима, у овој истој али срећнијој земљи и у лепшим временима“ (што се данас баш и не би могло потврдити). Но, Радионица се формално-административно угасила.

Ипак, да ове моје речи не буду преплављене само сетом, постарали су се сами „Сврљижани“, оснивачи и заточници Радионице, па се, ево, не прекида низ вредних издања, а, хвала богу, ни низ благородних живих сусрета и непосредне сарадње.

Је ли то неугасива страст, нераздужени дуг својој вароши и њеним селима и људима, пореклу, самима себи, сазнајни ерос и ерос остављања и бележења духовнога трага...? – не знам, али знам да опет имам прилику да под сећањем на институционални кров Радионице опет нешто кажем о овоме колективном прегнућу истакнутих појединаца.

2. У уводним текстовима издања око којег смо се окупили наведени су могући видови социолошке, економске, културолошке добити од анализа и тумачења података из *Појмиса Сврљића 1863*: демографска кретања, порекло и састав, структура становништва, економски живот, административно-територијалне промене, облици породичнога живота, државне и црквене институције и чиновници, генеалошко-родословни подаци...

Осим тога, уз позив за симпозијум посвећен *Појмису* прослеђен је и папир „Могуће теме за истраживање на основу *Појмиса Сврљића 1863*“, где је у назначенх петнаест тема скоро исцрпљен оквир научно-истраживачке имагинације у дешифровању различитих проблема, омеђавању предмета и формулисању теме истраживања. Но, имагинација не би била имагинација, кад се не би отимала оквирима.

3. Ја сам ову публикацију читао као својеврсни ИМЕНОСЛОВ. У Радионици је, међу осталима, и дугогодишњи угледни научни истраживач, писац и приређивач књига са именословом у наслову, лингвиста, дијалектолог, ономастичар, професор Недељко Богдановић. Он ће, пажљиво и смотрено, кориговати моја нестручна и несмотрена означавања ученога, па ја могу мирно да наставим у смеру којим сам се запутио. Дакле, ја сам *Појмис* прелиставао и читао као својеврсни именослов, па и претраживао, бројао имена најпре „пешице“, а потом, када сам љубазношћу господина Гавриловића из Центра за туризам, културу и спорт Сврљиг, добио дигиталну верзију публикације, наставио да се по њој комотно шетам и трагам за грађом, тј. за занимљивим и индикативним личним именима, итд. Но, већ и оно што сам одмах уочио учврстило ме је у уверењу да би *Појмис* могао бити извор за проучавања која су на први поглед неизводљива на оваквој грађи. На пример, за етичка или чак естетичка истраживања.⁶

⁶ У непосредним контактима са различитим људима „из народа“ често наилазимо на изразе недвосмислене естетске мотивисаности понашања и делања, а покаткад се и преваримо у приписивању прагматичних и лукративних мотива „неочекиваној“ естетској настројености. Са својих планинарских шетњи носим више таквих примера. Једном приликом је мој ме-

3.1. Јер, у именима се може прочитати штошта и од онога што би могло бити изазовно поменути философским дисциплинама.

Нисам стручњак у области ономастике, па, дакле, ни антропонимије, нисам квалификован за структурне (тематске и формалне, творбене) одлике ономастикона, не могу да говорим о лингвистичким проблемима именовања (избор, творба и давање имена), али чини ми се да имам неку врсту интуиције у погледу значења и значењскости, посебно конотативности личних имена: осим што је именовање показатељ социјално-културалних процеса, система обичајности, система морала, може бити и индикатор једнога „система традиционалне естетске културе“.

Додуше, не заборављам горњу методолошку напомену и опомену: „Све се види, кој знаје!“, па имам у виду да нам *Попис* даје само крштена или права имена, а знамо да би имена од миља и надимци могли бити веома важан извор овде наумљених, или бар наслућених, сазнања. Знам и да не бисмо смели сметнути с ума значајну улогу кума на крштењу, који може бити оваквога или онаквога културално-образовног порекла и профила, друштвеног статуса и друштвене улоге, оваквих или онаквих идејних и идеолошких опредељења, па отуда може имати и своје антропонимијске преференције (каткада и „не-завичајне“), а можда чак и извесне „прохибиције“. Не бисмо, надаље, смели занемарити ни улогу свештеника, који често, како је већ приметио проф. Богдановић, одбијају да упишу имена од миља за децу коју уводе у црквене књиге, на пример: Јовица, Ђокица и слично (Богдановић 2009: 9). Имам и изворни случај своје мајке Стане, коју су сви који су је познавали звали Цана, а чији је хипокористик Станица такође одбијен у цркви, уз трезвено објашњење тамошњег попа егзалтираноме и вероватно припитоме „пријављивачу“ новорођеног детета да је „станица место где воз стаје, и да ће се дете звати Стана“ (иначе, била је пето дете у кући, па је ваљда ту требало да се „стане“).

Не бих да класификујем имена, мада је то не само веома занимљиво већ и индикативно, на библијска (хебрејска и грчка), па потом исламска. Даље, не мислим да је сасвим тачна изрека *Nomen atque omen*, то јест да је име уједно и знамење, премда знамо да неко име може постати знамење у личној и групној идентификацији (или дискриминацији) носиоца са значењем имена, а посебно надимка. Знам и да необична и неочекивана имена, поготову она којих данас више скоро да и нема у пракси именовања и

тодолошки строги и захтевни пријатељ „испитивао“ жену са села која је носила букет цвећа о мотивима прављења букета, очекујући одговор о практичној потреби (на пример, за изношење на гробље), али, добио је једноставан одговор: „Па, лепо је...“. Други пут сам ја приупитао локалнога Рома зашто чува магарца (коме је наденуо име једнога певача народне музике), ако му – како сам сазнао из његових одговора на низ мојих питања – не служи за различите „товарне“ послове, и добио језгровит, и сасвим неочекиван одговор: „Леп је“. Не потцењујмо естетску димензију наших живота у свакодневљу – она нас битно обележава као људска бића.

крштавања, могу бити у најмању руку путоказ за постављање изазовних хипотеза.

3.2. Имена могу сведочити о много чему: традицији, култури, вери, савремености... На пример, могу нам нешто говорити о апотропејској, па онда етичкој и програмској интенцији при давању имена (имена са основом од „добар“, или касније са основом од „слобода“...). И тако даље.

Али, имена могу сведочити и о „тврдоћи“ патријархалног емоционалног забрана, односно о мање уобичајеној „топлини“ средине у односу према новорођенима, према потомству.

3.3. Моја је теза, дакле, да имена из овога Пописа сведоче и о једној димензији естетске културе предака данашњих Сврљижана. Занима ме традиционална естетска култура, и око ње се трудим годинама, па зато у овоме Попису, као именослову, гледам лична имена, најпре женска, и покушавам да прочитам и ову димензију, која није само питање укуса, већ питање естетског етоса, па и својеврсне „етике и политике потомства“. Можда је значајније открити откудa толико Мага (182 имена), и Магдалена (121), затим, толико особа са личним именом Недеља (50) у сврлишким селима у оно доба? Сигурно би било бар занимљиво видети какав је однос између антропонима и фитонима односно зоонима, тј. њихово извођење из потоњих. Није без значаја ни испитивање консонантности и вокализације у именима. Посебан би одељак могао бити говор о директним „естетским именима“, изведеним од категорија естетског као што су „лепо“, „красно“, „дивно“, „убаво“. Има у Попису и Лепосава (11) и Убавки (13), не премного, али зато има пуно индиректних, асоцијативних имена из групе фитонима, да кажемо флоронима, дакле – „цветних“ имена. Разуме се, и „цветна имена“ могу бити мотивисана митолошки, могу бити ствар локалне обичајности, и својеврсне текуће „моде“, али је вероватно да у мотивацији носе и неку естетску привлачност, односно естетску асоцијацију: визуалну и олфакторну (мирисну) представу одређеног цвета, или аудитивну, милозвучну представу његовог имена. Могло се и претпоставити да су ту: Цвета (97), али и понеки Цветан (5), Ружа (19), Ружица (9) и Була (2) и Булка (1), Смиљана (26) и Смиљка (11), Босиљка (31) и једна Босана, Трандафила (8, и једна Трандавила), Каравилка (3); и Грозда (9, и једна Гроздана) и Јагода (11) и Малина (29) су ту (има их и данас), па Дуња (3), само једна Вишња; ту је и Јабuka (7), што већ има дубљу и ширу митолошку, али и естетску мотивацију, поготову када знамо да данас нема Јабукe међу женским именима. Сеновита Крушка, наравно, не постоји у именослову (а, наравно, постоје микротопоними попут Криве крушке и Крушја). Ово су, наравно, само напомене о могућим стазама једне мале именословне естетике.

3.4. Али, када један народ крсти толико *Кошута* (вероватно је акценат био на претпоследњем слогу), онда то заиста на један нарочити начин побуђује истраживачку пажњу.

3.4.1. Јер, оно естетско дубоко је уграђено у реч „кошута“, и у лично име из зоонима, и лексиколошки је канонизовано. У Шес-

тотомнику Матице српске стоји да је „кошута“, иначе „женка јелена“ – „животиња из пор. јелена која се одликује складношћу тела и брзином“.⁷ „Кошуте“ има и у топонимији, и у фитонимији, а, етимолошки, ова словенска реч, која је имала и маскулин „кошут“, па ушла и у мађарско презиме, а пре свега је женско име, долази од балканскога, вероватно словенскога придева *šūt* – без рогова, а само код Словена има префикс *ko-* (Скок 1972).

Ено нам „кошуте“ и у *Пјесми над ђесмама*, три пута: „Заклињем вас, кћери Јерусалимске, срнама и кошутама пољским, не будите љубави моје, не будите је док јој не буде воља“ (*Пјес.* 2, 7; 3, 5; 8, 4).

3.4.2. О симболици „кошуте“ много је писано. Она је пре свега женски симбол, симболизује женственост и женскост, девичанство, али и сексуалност, плахост, мудрост, оштроумност и осетљивост, тражење и „ловљење“ мудрости која измиче, затим, као и јагње, „душевну особину супротну заповедничкој агресивности“ (што се може закључити и из поменуте основе *šūt*); у грчкој митологији посвећена је Хери, богињи љубави и брака; у симболици турских и монголских народа „кошута“ је у хијерогамској спрези „земља-небо“, наравно као земља, жена; у европској културној традицији памти се Артемиди посвећена „кошута златних рогова и тучаних ногу“, коју је Херакле гонио годину дана, тражећи, заправо, мудрост. Лепота кошуте, кажу још Шевалије и Гербран, аутори познатог, овде коришћеног *Речника симбола*, „потиче од изузетног сјаја очију; зато се њен поглед упоређује са погледом девојке. У бајкама се краљице често претварају у кошуте“ (Шевалије 2004).

3.4.3. У сврљишком срезу било је 1863. много Кошута (61), женских имена, наравно, а вероватно и подоста кошута у шумама. Ја у таквоме народу, народу са толико Кошута, видим нешто дубоко „кошутје“/„кошуће“, „кошутно“ (наравно, ту је и комплементарно мушко „јелење“ и „јеленско“, но у само 18 личних имена), а то не треба превидети и затурити у савременој посвудашној заведености сцијентистичком „егзактношћу“ и у „тврдим“ научним жанровима.⁸

3.4.4. У причи великог бугарског књижевника Јордана Јовкова (1880–1937) *Кошута* обрађује се „епифанијски“ мотив кошуте која се појавила у гори, па се приказује готово острвљеноме младом ловцу и, стога, прогонитељу Стефану, чија грешна ловачка намера наилази на општу осуду (јер се, кажу жене, Света Богородица

⁷ Додуше, помиње се и биљка „кошута“, из породице јаглика (*Cyclamen*). *Речник* 1990. Али, у *Бошаничком речнику* Драгутина Симоновића (Симоновић 1959) налазимо и: кошута (1. *Cyclamen*, 2. *Narcissus pseudonarcissus*), кошутац (*Erythronium dens canis*), кошутина брада (*Gentiana lutea*), кошутица (1. *Coronilla*, 2. *Fritillaria meleagris*), кошутица дивја (*Cyclamen*), кошут-калац, кошутколовац, кошутовина (*Erythronium dens canis*), кошуће ухо (*Gentiana cruciata*, *G. lutea*).

⁸ Овде се не ради о чињеницама из индивидуално-психолошке и колективно-психолошке карактерологије, већ о својеврсној идеологији, етици и естетици антропонимијске обичајности.

некоме појављује као жена а некоме као кошута, а, уосталом, кошути се жене радују, и грех је гонити је, јер нити боде, нити уједа нити чини неко зло). Но, испод ловачкога порива је, заправо, скривен онај најважнији – љубавни занос, па ловити кошту значи заслужити и љубав и освојити жену. И та кошута Стефану стално измиче, и појављује се час као кошута час као жена, док му се коначно – у време Сиропусне недеље, време праштања, грђења, љубљења – не јави као жена, и то плавокоса Доина, која га и примамљује подражавајући кошту, те је он поведе својој воденици (Јовков 2018).

4. Не верујем да тамо где више нема Кошута, „шутих“, нужно остају само рогати – они што боду, уједају и чине зло. Али се помамо прибојавам да нам, са истребљивањем кошута и ишчезавањем Кошута, не изгледе не само складност и сјај у очима, елеганција и лепота, већ и женственост, плахост, благост, мудрост – љубав... Или ће се, можда, оглашавати у неким другим личним именима?

Извори и литература

- Богдановић 2009: Богдановић, Н. Име и надимена у југоисточној Србији. У: *Именослови српских ђисаца*. Приређивачи: Ана Савић-Грујић, Недељко Богдановић. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу.
- Богдановић 2017: Богдановић, Н. (ед.) *Сврљи 1863: ђођис сђановнишђва Среза сврљишкођ и добара ђодлежуђих ђђорезивању*. Приредио: Недељко Богдановић. Сврљиг: Етно-културолошка радионица Сврљиг, Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг.
- Јовков 2018: Јовков, Ђ. *Кошуђа*. <https://chitanka.info/text/7886>, 21.06.2018.
- Речник 1990: *Речник срђскохрватскођа књижевнођ језика*, Нови Сад/Загреб 1969, Друго фототипско издање, Нови Сад: Издавачко предузеће Матице српске.
- Симоновић 1959: Симоновић, Д.. *Бођанички речник*. Београд: Научно дело, Издавачка установа Српске академије наука.
- Скок 1972: Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Шевалије 2004: Ševalije, Ž, Gerbran, A. *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad: Stylos.

Преузето из књиге *Сђугије о ђођису Сврљиа из 1863. ђодине*, уредник Сретен Петровић, Ниш 2020.

Живојин Р. Андрејић

НОВОПРОНАЂЕНИ ПЕЧАТ ИЗ СВРЉИГА МОРАВСКОГ ЕПИСКОПА НИКОЛЕ

Абстракт: Прочишћавање двојезичног натписа са реверса на новооткривеном печату из средњовековног подграђа Сврљига, Николе епископа Мораве, и анализе његовог садржаја и представе Св. Николе на аверсу у раду резултира извођењем нових и важних чињеничних дана о српској Кнежевини Морава и њеној поменутој епископији која је, од 1020. године, преименована. Византијско освајање је довело до формирања теме Морави, преименовање епископије и премештање трона из града Мораве у град Браничево. Из тих разлога је у раду констатировано да је овај печат био на писму епископа Николе његовом сабраћу у Сврљигу у другој половини X или на самом почетку XI века.

Кључне речи: Епископија Морава, Кнежевина Морава, епископија Браничево, Бугарска, Византија, епископ Никола, Сврљиг

У подграђу средњовековног града Сврљига,⁹ око ушћа Белице у Сврљишки Тимок, на простору села Варош и Палилула, пронађена је висећа оловна пломба са којом је печатено писмо.¹⁰ У Завичајну музејску збирку у Сврљигу пломбу је евидентирао Славиша Миливојевић, али она је остала непоз-

⁹ Историја тврђаве, подграђа и његове околине може се пратити од праисторије, трибалског градинског утврђења, римског Тимакум мајуса, грчког Тиматохиума и словенског Сврљига. Сврљиг је био седиште истоимене српске жупе, а после 1459. године истоимене нахије. (Андрејић, 2019 б, стр. 149–150) Уз ову тврђаву је од најранијег времена постојало знатно црквено средиште (1020) а једно време и седиште Нишевске епископије. Овде је Константин чтец (Војсил Граматик) писао чувено *Сврљичко јеванђеље* за свештеника Георгија (попа Радослава), за време нишког епископа Никодима и бугарског цара Иваница, 1279. године. (Петровић, Филиповић, Миливојевић, 2012)

¹⁰ Печатна оловна пломба је током средњег века била саставни део писма или повеље. Печат је формиран уз помоћ двоструког металног типара на коме су угравирани жељени лик и текст којим се потврђивала аутентичност пошиљача или издавача повеље. Према начину причвршћивања за врпцу били су висећи или отиснути. Метални печати су били само висећи. (Синдик, 1999, стр. 5105–11)

ната научној јавности. Захваљујући њему овај врло важан артефакт нам је стављен на располагање за обраду и објављивање.

Печатна плomba из Сврљига врло добро је очувана, са мањим траговима оксидације на површинама. Округлог је облика, пречника 24 милиметра, дебљина 4 милиметра, а тежи 13,5 грама.¹¹ И реверс, са четвороредним хоризонталним текстом, и аверс, са фигуром свеца и његовим именом које је исписано раздeљено, у два вертикална реда, релативно мало су оштећени. На реверсу се налази следећи добро читљив натпис:

† KE VÊ
NĪKOLA
EPĪSKOP
MORA-
VOĪ

Почетни део натписа упућује да је писан грчким језиком, са скраћењима. Крсни знак није само знак хришћанске провинијенције печата већ се он мора у потпуности „читати“. Натпис без скраћења може се реконструисати, читати и транскрибовати¹² на следећи начин:

† K(ĪRĪ)E V(ON)Ê(EÌ)
NĪKOLA(OS)
EPĪSKOP(OS)
MORA-
VOĪ
= † (У ИМЕ ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА, АМИН)
ГОСПОДЕ ПОМОЗИ,
НИКОЛА
ЕПИСКОП
МОРА-
ВСКИ

¹¹ Сврљишки печат је идентичне величине и тежине са византијским печатом извесног Стефана, пронађеног у Београду, из прве половине XII века. (Калић, 1982, стр. 35)

¹² Овом приликом се захваљујемо за сугестије у читању и презентирању натписа на грчком језику господину Дејану Целебџићу (Византолошки институт САНУ).

Међутим, натпис на реверсу печата из Сврљига може се приказати и на други начин, при чему се да константовати да је само први ред преузет из грчког као нека врста обрасца, а да су три остала реда на старословенском:

† K(ÌRÌ)E V(ON)Ê(EÌ)
NÌKOLA
EPISKOP
MORA-
VOÌ

Овакав случај исписивања натписа на грчком и старословенском познат је на типару српског кнеза Стројимира. На простору данашње Србије, некадашње Кнежевине Мораве, Бугар Мораве и византијске теме Мораве пронађен је златни типар кнеза Строимира са двојезичким натписом:

† KE VOÌÊ. STROIMÌR

Типар кнеза Строимира је датован у крај IX века. (Андрејић, 2019, стр. 35) Натпис је презентиран и читан на следећи начин:

= † K(IRÌ)E VOÌÊ(EÌ) STROIMÌR
= † (У ИМЕ ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА, АМИН)
ГОСПОДЕ ПОМОЗИ СТРОИМИРУ

*Реверс печата епископа Николе из Сврљига
(фото: Славиша Миливојевић)
и калк реверса са натписом према Ж. Андрејићу*

На основу натписа реверса пломбе из Сврљига, дознајемо да је у питању епископ Мораве чије је седиште било у истоименом граду који се налазио на ушћу Велике Мораве у Дунав. У подграђу Сврљига налазило се неколико цркава, а у недалеком селу Нишевцу једно време била је и катедра Нишевске епископије. Поред цркве Св. Стефана у Нишевцу је постојало још неколико цркава. Налаз описаног печата упућује да је епископ Мораве из града Мораве упутио своједобно писмо епископу Нишевском или неком од сврљишких свештеника. Ако је у питању пломба на грчком језику може се тврдити да је епископ Мораве био у јурисдикцији Охридске архиепископије или Васељенског патријарха у Цариграду, као и црквено средиште у Сврљигу. Али, ако је у питању натпис на старословенском може се тврдити да је епископ Мораве био у јурисдикцији Бугарске патријаршије првог бугарског царства или Охридске патријаршије из доба цара Самуила.

На аверсу се налази дворедни вертикални натпис који почиње са дугом кукастом лигатуром. Натпис је читљив, подељен на два дела око представе свеца и представља његово име:

NÌ
KOLA

Као натпис на грчком се без скраћења може реконструисати, читати и транскрибовати на следећи начин:

(AGÌOS) NÌ
KOLA(OS)
= СВЕТИ НИ-
КОЛАЈ

Ако је и натпис на аверсу овог печата на старословенском, он се може презентирати без скраћења:

(SVÄTÝÌ) NÌ
KOLA

*Аверс печата из Сврљица (фото: Славиша Миливојевић)
и калк аверса са Св. Николом и напписом према Ж. Андрејићу*

На основу овог натписа јасно је да рељефна фигура представља Св. Николу, епископа Мире. Лице Св. Николе је оштећено а око главе се назире нимб. И поред оштећења лица наслућује се његов лик: старац, ћелав, висока чела, седе косе и кратке браде. Одевен је у стихар с епитрахилом, фелон и омофор. Овај иконолошки „образац“ представљања Св. Николе настао је у X веку. Десну савијену руку држи испред паса, а у левој уздигнутој руци Јеванђеље. (Ševčenko, 1983, стр. 21) Присуство Св. Николе на аверсу плombe епископа Морава упућује да је у питању патроним епископије Морава или патроним моравског епископа Николе.¹³

Међу пронађеним византијским печатним оловним плombaма налази се и једна Адралеста Диогена, протоспатара и стратега теме Морава. На аверсу је представа Св. Димитрија. Диоген је припадао познатој византијској породици.

¹³ На аверсу печата Охридске архиепископије све време присутна је представа Богородице или Благовести. Позивање на Богородицу је присутно и у оквиру натписа на печату: „Мати-дјев, штити“. У Браничеву је пронађен печат охридског архиепископа Јована Каматира (1183–1215). У питању је печат писма које је архиепископ Јован упутио свом епископу у Браничеву. (Душанић, 1975, стр. 315–325) И печат београдског епископа Димитрија пронађен је у Браничеву и сматра се да је настао између 1079. и 1090. године. На аверсу његовог печата налази се Богородица са Христом. (Калић, 2006, стр. 76) Богородица је била заштитница Београда али и Београдске епархије. Занимљиво је да се пре 1168. године епископу Браничева обратио и жупан Стефан Немања, јер је у Браничеву пронађен његов оловни печат са натписом на грчком. (Петровић, 1935, стр. 27–28) На аверсу Немањиног печата приказан је његов заштитник Св. Стефан архиђакон.

Био је нећак Варде Фоке, синовца цара Нићифора II Фоке (963–969). Диоген се после смрти цара Нићифора ставио на страну новог цара Јована Цимискија, 970. године, и добио титулу протоспатора. Претпостављено је да је учествовао у освајањима на Балкану, после 971. године, да је заузео утврђење Мораву, поставши стратег теме Морава. (Пириватрић, 1997, стр. 173–174)

Из Мораве (Маргума) потиче и печат „магистра и логотета дрома“, вероватно, Симеона Метафраста, с краја X века. И овај оловни печат доводи се у везу са освајањима Јована Цимискија и стратега Мораве, Адралеста Диогена. (Ivančević, Krsmanović, 2018, 112–114)

Словенски град Морава, на ушћу Мораве у Дунав, некадашњи је антички град Маргум. По свему судећи, Маргум је осим са рекама Дунавом и Моравом био окружен и великим ровом са западне и јужне стране. Био је то добро утврђен град, са свих страна окружен водом, готово неосвојив. Као седиште неименованог епископа, град Маргум помиње Приск у вези преговора, 434. године, и напада Хуна, 441. године. Цар Теодосије II послао је посланство да преговарају са хунским вођом Атилом. Приск каже да два византијска посланика „крнуше у посланство и стигоше у Маргум. Град лежи у мижанској Илирији, на реци Дунаву, сучелице тврђави Констанцији¹⁴ која лежи на супротној обали (Мораве). Тамо (у Маргуму) су били стигли и краљевски Скити. Састанак одржаше изван града (Маргума), јашући на коњима...” (Византијски извори I, 1955/2007, стр. 9). Хуни су прекршили уговор из 434. године, напали и заузели неке тврђаве на Дунаву. Разлог је био у томе што је, наводно, епископ града Маргума прешао на њихово земљиште (тј. на леву обалу Дунава), пронашао краљеву ризницу и покрао благо. Зато је Атила затражио да им се епископ Маргума преда. Пошто захтев није прихваћен, Хуни су „прешавши Дунав опусто-

¹⁴ И много касније, у повељи Јанка Хуњадија помиње се варош Константиново, један од градова у Поморављу који је дат Ђурђу Мрњавчевићу, 28. 12. 1448. године. (Fejer, 1844, стр. 134–136; Thalloczy, Aldasy, 1907, стр. 153) У турском попису из 1467. године се у Нахији Лучица, некадашњој жупи Браничево, бележи село и трг Суботица која има и друго име Костадин. (Stojaković, 1987, стр. 73–74) Костадин са тргом Суботица (одржаван суботом) налазио се на десној страни Мораве, на њеном ушћу у Дунав. Изгледа да је тврђава Костадин разорена од Турака 1458. године. (Андрејић, 2012, стр. 117)

шили градове и многе тврђаве дуж реке. Међу њима заузеше и Виминацијум... Кад се то десило и кад се почело говоркати да би маргумског епископа требало изручити... онда се онај човек (епископ) побоја да ће га предати, те неопазике од грађана (Маргума) пребегне непријатељима и обећа им предају града ако скитски краљеви предложе повољан услов... Пошто су дали деснице и заклетву... поврати се на ромејско земљиште водећи много варварске војске... ноћу даде уговорени знак и преда град непријатељима у руке. Пошто је на тај начин опустошен Маргум, повећа се снага варвара". (Исто, стр. 10–11)

Приликом истраживања Маргума нису пронађени трагови цркве из тог времена, при којој је могла бити епископска столица, али ни из каснијих. Постоји тврдња да су остаци средњовековне цркве, која је заснована на налазима бронзаних крстова и бронзане позлаћене оплате на локалитету Црквине–Орашје,¹⁵ који се налази на простору око некадашњег града. (Миленковић, 1996, стр. 169–172; Јасановић, Spasić-Đurić, 2003, стр. 39)

Од 880. до 971. године Моравска Србија припада Бугарској цркви. Митрополија Морава је била под Цариградом а потом под патријархом Бугарске. Ивана Коматина сматра неодређено да је митрополија Морава обухватала области Моравске долине (Коматина, 2016, стр. 72–76) што по свему није тачно.

Каже се да је касније, сасвим сигурно у „главном граду Браничеваца – Морави (Маргуму) постојала епископија од краја IX века, бар од 879. године.“ Митрополит Мораве вршио је дипломатску мисију за византијског цара на франачком двору, 873. године. Он учествује и на црквеном сабору у Цариграду, 879–880. године. Међу епископима се налази и име Агатона епископа Мораве који се помиње и као претендент на столицу моравског архиепископа. Претпоставља се да Агатон столује у граду Морава за који се сматра да је на месту некадашњег римског муниципиума Маргум. Агатонов суфраган је и епископ београдски Сергије, родом Словен. Сергије се помиње у писму папе Јована VIII бу-

¹⁵ Словенски топоним Орашје потиче од „ораш“ влаха Македоније и Епира и још старијег грчког „вароси“ у значењу „мање градско насеље“ – варош. Међутим, први помен речи варош у изворима на српским просторима тек је из 1446. године и то на простору Босне: „град Кључ и варош Подкључ“. (Новаковић, 2002, стр. 3843–86)

гарском кнезу Борису, 878. године. Моравски епископ се помиње на једанестом месту у списку балканских епископа у XI веку. (Јиречек, 1978, стр. 103) По свему судећи, сви епископи Бугарске цркве су Словени а то значи и моравски митрополит Агатон.

*

Епископија Браничево и град Браничево помињу се од 1020. године. Реч је о устројству Охридске архиепископије цара Василија II после уништења Самуиловог царства и овладавања територијама од стране Византије све до Дунава и Саве. Када је Василије II успоставио Охридску архиепископију насеље Морависк – Морава се помиње у Браничевској епископији из чега се изводи закључак да је епископска столица из Мораве пресељена у Браничево. (Новаковић, 1908, стр. 37) Међутим, Теофилакт Охридски у једном писму, нешто пре 1107. године, помиње епископа Мораве што доводи до тврдњи да је ова епископија обновљена али и, до супротних, да податак из овог писма представља архаизам (Византијски извори III, 1966, стр. 353) и да се и даље и тако, неформално, ословљавао браничевски епископ.

Рана историја Браничева релативно је и донекле позната. На путу за Свету земљу, кроз Браничево прошао је Хенрик Лав, 1072. године. (Matković, 1878, стр. 1121–14) Угари су у рату против Византије, 1127. године успели да заузму Београд чије бедеме су разорили, а камен пренели у Земун и Браничево. Том приликом је и Браничево рушено. Разлог за овај рат, наводно, лежи у разбојничком нападу становника Браничева на угарске трговце. (Византијски извори IV, 1971, стр. 7–8, 1171–18) Своје бродове у Браничеву оставили су учесници II крсташког рата, 1147. године. (Поповић, Иванишевић, 1988, стр. 127) Браничево је поново у жижи догађаја при походу цара Манојла I Комнина против Угарске, 1151. године, који се са војском улогорио крај града. Манојло је поново код Браничева, 1154. године, због напада Угара коме је претходило издајство Андроника Комнина, његовог рођака. (Византијски извори IV, 1971, стр. 118, 130–131) Град је обнављан и 1165. године, а нове борбе са Угарима су вођене око Београда и Браничева тако да је околина града била опустошена, 11821–183. године. (Исто, стр. 137) У пољу крај Браничева је недељу дана боравила и крсташка

војска Фридриха III Барбаросе, 1189. године. (Поповић, Иванишевић, 1988, стр. 127) После пропасти Византије градом владају Угари, а из повеље Дубровчана, из 1230. године, види се да Београд и Браничевом припадају Бугарској. (Стојановић, 1924, стр. 205) Коначно је Браничевска земља ушла у састав Србије, крајем XIII века. (Динић, 1978, стр. 95)

И у граду Браничеву и ближој околини нађени су и неколики оловни печати. На локалитету Мали град у Браничеву пронађена су три оловна печата византијских званичника: протоспатара Лава Хагиохристофорита (друга половина XI века), Јована севаста, пореклом из Рима (XII век), и Јована епископа Атрамитиона (XII век). Са шире териоторије Браничева потиче пет печата. Два су Андроника Дуке, из XII века. По један припадају Константину Кападоку (XII век), Михајлу логотету дрома (XII век) и Георгију Палелогу Дуки Комнину (XII век) који је најзначајнија личност са двора цара Манојла Комнена. Георгије Палеолог био је предводник делегације која је преговарала у Угарској о удаји Марије Комнине, ћерке цара Манојла Комнина за једног од синова краља Гезе, 1164. године. Склопљен је уговор о Маријиној удаји за Белу који је у исто време признат за престолонаследника Угарске. Бела је потом упућен у Константинопол где је примио ново име Алексије и титулу деспот. Георгије је поново у Угарској, 1167. године, поводом заузимања Сирмијума од стране Византије. (Ivanišević, Krsmanović, 2018, 114–119)

У Браничеву је пронађен и печат београдског епископа Димитрија, из времена између 1070. и 1090. године. Печат се налазио на писму које је београдски епископ упутио браничевском епископу. (Калић, 2006, стр. 75–76)

За разлику од епископа Мораве, од којих је познат по имену само Агатон, с краја IX века, нешто више су познати епископи Браничевске епархије. У време бугарске власти, у првој половини XIII века, помињу се Власије (1202), Блаж (1203), (Јиречек, 1933, стр. 147, 345) Јаков, Порфирије и Јоаникије. (Пурковић, 2016, стр. 162) Бугарски владар Каложан је послао код папе Иноћентија III браничевског епископа Власија у вези добијања краљевске круне при чему је прихватио унију са Римом. Риму су се заједно са Власијем потчинили и митрополити Преслава и Велбужда, Сава и Анастасије, епископи Скопља Мартин, Призрена Аврам, Ниша Кирик и Видина Климент. Политика браничевског Власија,

нишког Кирика и видинског Климента није оставила трајније последице у њиховим епископијама. (Антоновић, 2006, стр. 14–15)

Стари српски родослови тврде да је већ Св. Сава поставио епископа „десетог у Браничеву у храму Св. Николе“, „десетог епископа постави у храму светог чудотворца Христова Николе у Браничеву“. (Стојановић, 1927, стр. 26–27) Динић сматра да то није било могуће јер област Браничева тада није била у српској власти, а слаже се са тим да је храм Св. Николе био седиште епископије Браничево, иако његов положај није познат. (Динић, 1978, стр. 103, нап. 55) И по премештању епископске столице из Браничева код града Ждрела она је смештена, такође, у манастир са црквом Св. Николе.

Први познат српски епископ Браничева је Мојсије, из 1318. године. (Пурковић, 2016, стр. 163) Мојсије се помиње у повељи краља Милутина манастиру Св. Стефана у Бањској. (Мошин, Ђирковић, Синдик, 2011, стр. 474) Архиепископ Венијамин је држао „престол браничевске епархије“, 1416. године, а Саватије је био браничевски митрополит, 1434. године, али столује у Смедереву. (Стојановић, 1902, стр. 70, 86)

* * *

О времену настанка али и нестанка и гашења српске Кнежевине Мораве и епископије Морава, данас се зна много више. Њена историја се на основу тих сазнања може сагледати укратко (Андрејић, 2016, стр. 9–58, 236–242) да би се приступило решењу разних питања која проистичу из сагледавања новорегистрованог печата моравског епископа Николе.

Од Византије независна словенска племена која насељавају читаву Далмацију набрајао је Константин Порфирогенит: Хрвати, Срби, Морављани, Захумљани, Травуњани, Конављани, Дукљани и Неретљани – Пагани. За сва набројана племена, осим Хрвата, Дукљана и Морављана каже да су Срби. На основу других података које износи о Дукљанима и Морављанима дознајемо да су и они Срби. Наводи се и да су ова племена имала своје архонтије – кнежевине. Српске „приморске земље“ јесу: Дукља, Далмација (Паганија), Травунија и Хум, а континенталне: Босна, Рашка и Морава. То су најстарије српске земље.

Дукљанин помиње још једну Србију, у сливу река које теку на север а уливају се у Дунав, а то је територија Морављана и њиховог племенског савеза. Најстарији помен балканских Мораваца и архонтије Мораве сачуван је у анонимном спису Баварског Географа, 817. године. И Арапски писац Ал Масуди, 940–950. године каже да за Србима иде племе Морава. Морављани су око себе окупили Бодриће, Браничевце, Кучане и Тимочане и формирали своју кнежевину. Они су сматрани Србима ако се има у виду да је тема Морава преименована у тему Србија. Порфирогенит за Мораву не наводи, као и за Србију, које су њене жупе. Из неког разлога нема ни описа обима кнежевине Мораве.

Према Масудију Морава има од свих највише градова, чак 30. Кнежевини Морави у њеном највећем обиму припадали су градови: Морава, Сирмиј, Београд, Колубара, Моравица, Кучево, Браничево, Пек, Млава, Идин, Бродар – Равно, Петрус, Сталаћ, Градац, Рабика, Достиник, Топлица, Ниш, Мокро, Сврљиг, Тимок, Бараница, Гамзиград, Бидин, Средац, Звечан, Липљан, Призрен, а једно време и Рас.

Прве податке о племенима и земљи јужно од Саве и Дунава, у сливу Велике Мораве, добијамо од франачког хроничара Ајнхарда. Он каже да су на сабору у Хересталу били представници племена: Абодрита, Гудускана и Тимочана. У Франкфурту су били представници: Абодрита, Срба, Љутића, Чеха, Мораваца, Преденцената и Авара. Слична ситуација је била и на сабору у Ахену с том разликом што нас Ајнхард обавештава да су Абодрити – Бодрићи, заправо, Предецени. Преовладава и мишљење да су полабско-прибалтички Словени дошли на југ после Хрвата и Срба, који су им у ранијој постојбини били јужни суседи. Морављани и Тимочани су дошли после Срба а пре Бодрића, Кучана и Браничеваца. Морављани и Тимочани су овде већ били насељени тако да су их дочекали, у другој половини VII века. Бодрићи се насељавају на просторе: Мачве, Кучева, Баната и Бачке; Гудускани источно од Велике Мораве (Браничево), Тимочане око Тимока и Нишаве а Моравци око Јужне и Западне Мораве и средњег тока Велике Мораве.

Постојање племена Морављана и архонта Моравије јужно од Дунава јасно наговештава да је у питању једна „држава“. Ту земљу насељава једно племе, или савез више племена која имају и једно обједињавајуће име према коме се и земља назива.

После катастрофалног пораза великоморавско-баварске војске, 906. године, од стране војске угарског кана Арпада (896–907), масе словенских избеглица из Моравске и Паноније су кренуле на југ склањајући се код Хрвата, Бугара, Срба и других народа. Под ударом Угара дошло је до сеобе у којој се један део Мораваца са севера населио у Морави на Балкану.

Балканска Морава је самоуправна и самостална већ почетком IX века, од осамдесетих година IX века је у саставу Бугарске, епископија Морава је у саставу засебне византијске архиепископије и да је кнежевина Морава, око средине X века, поново самоуправна. У периоду X–XI века постојало је полунезависно моравско-српско кнежевство на Балкану а „у суседству српских земаља“. Заправо, после претварања теме Мораве у тему Србију на јужнословенском простору постоје две Србије, једна западна а друга источна, која је кратко време била слободна. Источна Србија је била наизменично у власти Бугарске и Византије. Први покушај уједињења ове две Србије извршен је 1072–1075. године а коначан, у време великог жупана Стефана Немање и његових потомака, у првој половини XIV века.

Кнежевина Морава – Моравија је убицирана у југоисточној Европи, у областима где су реке Драва, Сава, Тиса, Дрина, Велика Морава и Дунав. Источна граница тзв. Континенталне Србије је, заправо, западна граница Мораве. На истоку се тема Морава граничила са темама Перистрион и Бугарска. На југу су биле теме Македонија и Драч. Срем је улазио у састав кнежевине Мораве тако да северну границу представља река Дунав. Порфиригенит каже да се иза славног града Сирмиума простире некрштена Велика Морава којом је владао Сватоплук. Земље српске архонтије Мораве, односно византијске теме Мораве и потоње теме Србије, јесу: Срем, Мачва, Кучево, Браничево, Тимок, Моравица, Источна земља – Топлица, Нишевска са Враном, Липљан – Косово и Призрен са Хвосном.

За простор српске Мораве у грчким и другим изворима настајалих према њиховој терминологији говори се као о Бугарској. Међутим, у многим изворима за овај простор користи се термин „доња Србија названа Бугарска“ – „*inferior Servia dicta Bulgaria*“ и „Србија звана Бугарска“ – „*Servia ditta Bulgaria*“. О „српској Морави“ и „Моравској Србији“ говори низ извора од прве половине IX до средине XV века.

Своју кнежевину на Балкану Моравци су назвали Морава, земљу у склопу сликова реке Велике, Јужне и Западне Мораве. На свим тим рекама Моравама, Моравицама, као и осталима (Ибар, Лепеница, Гужа, Лугомир, Ресава, Топлица, Крушилница, Расина, Лужница, Нишава...) постојале су мање истоимене управне јединице – жупе и истоимена седишта у оквиру кнежевине Мораве. Тако постоје жупе Морава (око Западне Мораве), Морава друга (око Јужне Мораве), Поморавље (око Велике Мораве) и Моравице (око реке Моравице, јужне притоке Западне Мораве). Једна област Морава, иако наизглед удаљена од матице, помиње се од 1020. године у епископији Костур. Град Корча саграђен је крај реке Морава која извире из области планине Морава. Исто тако, до данас су се одржали топоними Морава у Срему. Део некадашње земље Мораве, који је враћен под утицај српске средњовековне државе у првој половини XII века, називан је Источна земља. (Андрејић, 2019, стр. 156–158)

*

Прво крштење Хрвата и Срба догодило се у време цара Ираклија (610–641). Цар Ираклије је довео свештенике из Рима и једног од њих учинио архиепископом и епископом и покрстио Хрвате и Србе. Срби су од 628. године до времена византијског цара Василија I, 867. године, били под духовним утицајем Римске цркве. У време цара Василија I (867–886) дошло је до другог крштења Срба, Хрвата, Захумљана, Травуњана, Конављана, Диоклићана, Пагана и Морављана при чему су се потчинили Византији. Према Дукљанину, покрштавање Словена – Срба догодило се у време легендарног краља Светопелека, заправо Светоплука, чије време владања ставља у доба мисонарског рада Константина и Методија у време римског папе Стефана VI (855–891) и цара Михајла III (856–867). Срби Морављани крштени су, највероватније 866. године, а житељи континенталне Србије у време цара Василија I, 870–880. године. У то време Св. Методије постављен је на архиепископство, на престо светог Андроника Апостола у Сирмију. У сферу „словенске мисије“ ушле су Морављани, северозападна Србија и североисточна Босна.

Орбин каже да на Светопелеков – Светоплуков позив кардинали дођоше у Илирик и у његову престоницу у равницама Далме, где окупи читаво краљевство. Сирмијум је

несумњиво био и за хришћане средиште Илирика – „Глава Илирика“. Овај сабор на великом пољу Далми могао је бити само у близини престоног места Светоплука и његове Мораве. Светоплуково престоно место био је Сирмијум на Сави, где је била и Методијева катедрала у којој је и сахрањен.

Моравска Србија припада Бугарској цркви од 880. до 971. године. У Морави (Маргуму) постојала је епископија од краја IX века, бар од 879. године. Митрополија Морава је била под Цариградом, а потом под патријархом Бугарске. У Морави, пре угарске инвазије, постојале су четири од седам епископија на подручју Паноније и Мезије које су биле под архиепископијом у Сирмијуму. Рашка епископија је била саставни део Моравске митрополије од 873. до око 950. године. Рашка је ушла у састав Бугарске у време српског кнеза Мутимира. На овај начин могу се идентификовати четири епископије митрополије Мораве: Морава, Срем, Београд и Рас. Имајући у виду претпостављени простор српске кнежевине Мораве, у састав њене митрополије су улазиле и епископије: Видин, Ниш, Липљан, Хвосно и Призрен.

На простору некадашње архонтије Мораве, некадашње теме Морава, а у време Василија II теме Србије јесу епископије: Морава – Браничево, Београд, Сирмиј, Ниш, Призрен и Липљан. После Василија II укида се Моравска митрополија а епископије: Сирмијум, Београд, Морава – Браничево, Видин, Ниш, Рас, Липљан, Призрен и Скопље улазе у састав Охридске архиепископије. При томе, једино се епископија Рас налазила у саставу Србије.

*

Бугари су избили на Мораву, Саву и Дунав, преотевши од Франака српске „Словиње“ и племена: Моравце, Тимочане, Браничевце, Кучане, Бодриће, Сремце и Славонце. Бугари су разорили франачки Срем, 829. године, бродовима из Дунава прешли у Драву и опљачкали Славинију – Славонију. То је било време власти српског кнеза Просигоја и његовог сина Властимира.

Синови кнеза Властимира: Мутимир, Стројимир и Гојник победили су Бугаре али су се после тога завадили. У том сукобу је победио Мутимир, који је Стројимира и Гојника, после 880. године предао кану Борису. Стројимиров син Клонимир био је већ у Бугарској. Тамо се оженио Бугарком са

којом је имао сина Часлава. По свему судећи, прогнани српски принчеви су имали области у суседству Србије кнеза Мутимира а потом кнеза Петра. То је била Морава, тада називана Бугар Морава. Строимир, Гојник, Клонимир и његов син Часлав су на Србију нападали са Истока, а то су области Поморавља и Подримља.

Мутимир је владао све до 891–892. године. Имајући у виду да су прва хришћанска светачка имена, поуздани знак прихватања хришћанске вере, види се да их имају представници српског владарског рода из генерације унука кнеза Властимира. Носе их најмлађи Мутимиров син Стефан и најстарији Гојников син Петар, који су по свој прилици, рођени приближно у исто време, између 870. и 874. године. Очеви ових кнежевића постали су хришћани у првим годинама владавине цара Василија I.

Строимиров син Клонимир напао је кнеза Петра и успео да заузме град Достиник. Достиник тако важан Клонимиру за преузимање власти, био је исто тако кључан и за Петров противнапад. И Клонимир се бранио из Достиника и при томе је у њему могао и страдати. Са Клонимиром су били његов таст и отац Строимир тако да су они страдали у Достинику а потом покопани у њиховим престоним местима у „Бугарској“, где је касније могао бити пронађен Строимиров златни печатњак. Постоје тврдње да је Достиник престоница и да се налазио близу манастира Жиче где се близу престолнице и подигла архиепископија. У сваком случају, Достиник треба тражити око ушћа Ибра у Западну Мораву. Строимир је могао бити сахрањен у Достинику и да одатле потиче Строимиров златни печатњак са једним од најстаријих ћириличних натписа на простору кнежевине Мораве (Србије).

Строимир је постао црквени великодостојник у Бугар Морави, а сличну судбину је имао и млађи брат Гојник. Гојник је замонашен, потом је имао значајан положај у бугарској цркви, а при томе је његов син Петар уз помоћ бугарског цара постао владар Србије и Рашке, од 892/893. до 917. године. Гојник је добио монашко име Георгије и постао синкел – синђел Бугарске. Први архиепископ бугарске аутокефалне православне цркве био је Јосиф (Стефан), око 870. године, а наследио га је протосинђел Георгије кога папа Јован VIII назива епископом самозванцем.

Пошто је Петар стао на страну Византије у њеном рату против Симеона, 913–917. године, који се у међувремену крунисао за цара, Бугари су послали војску на челу са Павлом Брановим и на превару заробили Петра кога су одвели у Бугарску и тамо је у заточеништву и умро. Часлав, син Клонимиров, унук Строимиров је после смрти цара Симеона, 927. године, са четворицом жупана успео да побегне из Бугарске у Србију и успостави власт. Код Часлава је из Бугар Мораве дошао и Техомил а који је служио моравског кнеза Будислава.

После пропасти кнеза Часлава у сукобу са Угарима, 950. године, помиње се бугарски архонт – кнез Десимир моравски. Десимир би био наследник кнеза Будислава.

Када је дефинитивно уништена Самуилова царевина, 1020. године, Василије II је основао најмање три теме на ново освојеним подручјима: Морава, Сирмиј и Бугарска. Тема Морава је од 1075. године преименована у тему Србија и стављена под заповедништво стратега Константина Диогена. Постоји неколико печата у којима се помиње тема Србија: Константина Диогена, стратега Србије; Константина Диогена, патрикија и стратега Србије; Николе, протоспатера и стратега Србије и Константина, антипата, патрикија и дукe Солуна, Бугарске и Србије. (Максимовић, 1997, стр. 39)

На простору теме Србије, одмах по завршетку другог устанка кнеза Стефана Војислава у „континенталној“ Србији, на простору Сирмија, Београда, Кучева, Браничева и Мораве дошло је до устанка Петра Одељана за кога се каже да је син Гаврила Радомира и унук цара Самуила. Он је прво дошао у градове Београд и Мораву, 1040–1041. године, и подигао устанак који се ширио ка југу. У граду Морави, у епископији, Петар Победник је био проглашен за цара. Овај податак упућује на то да је у граду Морави, на ушћу Мораве у Дунав, и даље постојала епископија која је могла бити и у статусу митрополије. Долазак Петра Одељана – Победника у Мораву мора се довести у везу са моравским кнезом који је са својим народом имао војни потенцијал да се подигне устанак као и са српским кнезом Војиславом и настојањима да се и цела „српска Морава“ ослободи. Постоје претпоставке да је Петар Одељан – Победник био син кнеза Мораве. За њега се тврди и да је „син Гаврила Радомира, унук цара Самуила“.

На простору Мораве је подигнут и устанак Ђорђа Војтеха. Овај устанак је прерастао у српско-византијски рат који

У најновије време је постало јасно да је овај устанак прерастао у српско-византијски рат који је трајао од 1072. до 1075. године. (Живковић, 2000, стр. 35–579) Живковић јасно упозорава на Попа Дукљанина који каже да је српски краљ Михајло послао синове Бодина и Владимира да заузму Рашку а пошто су то учинили предали су је на управу брату Петриславу. То се догодило између 1067. и 1071. године, за време власти цара Романа IV Диогена. „Бугари“ су од Михајла тражили да им пошаље сина Бодина за владара. Дошло је до велике битке код Призрена а потом су устаници заузели град. Бодин и Петрило са српским ратницима и устаницима и Ђорђе Војтех са својим су се срели у Призрену. Ту је Бодин извикан за цара са титуларним именом Петар. Војска је подељена на три дела. Први део са Петрилом се упутила ка Охрид, Бодин ка Нишу, а Војтех ка Скопљу. Петрило је после заузимања Охрида напао Касторију али је био поражен. Када је нападнут, Војтех је без борбе предао Скопље. Бодин је освојио Ниш а потом је „уништавао све што је стигао, пљачкао и злостављао све оне који га нису примали или му се нису покоравали“. Очигледно да је један део становника остао веран царству. Бодин се упутио ка Скопљу али је упао у заседу на Паун пољу код Урошевца. Његова војска је поражена а он заробљен. (Исто)

Тема Морава – има више епископија: Београд, Морава – Браничево, Ниш, Рас и Улпијана. После овог рата су подунавске епископије подвргнуте директно Цариграду, а тема Морава преименована је у тему Србија.

* * *

На основу претходног прегледа историјских дата у вези епископије Морава на првом месту треба имати у виду да је она као таква преименована. Од 1012. године столица епископије је премештена у град Браничево и од тада њено званично име је Браничевска епископија. Нема сумње да је од тада и на њеном званичном печату морало бити тако.

Произилази да је епископија Морава била у јурисдикцији Бугарске патријаршије, 880–971. године, потом Охридске патријаршије цара Самуила, 972–1014. године, а од 1018. године византијске Охридске архиепископије. Дакле, печат моравског епископа Николе се може датовати у X век, односно, крај X века. Имајући у виду на аверсу представу Св. Николе да се претпоставити да је он заштитник епископије Мораве као и да је епископална црква у граду Морава била посвећена Св. Николи. Тим више, јер се као епископални храм Браничевске епархије помиње храм Св. Николе. Као наследник епископије Мораве и катедра епархије Браничево у граду Браничеву је била при цркви Св. Николе. Почетно посвећивање епархијске цркве Св. Николи у Маргуму мора се тумачити чињеноцом да је у питању логичан след имајући у виду да је у питању град на рекама опкољен водом и који је имао и своје пристаниште. Св. Никола је био господар вода, заштитник морнара и трговаца. Његов култ настао је после његове смрти, 6. / 19. децембра 343. године, тачније у првој половини V века. Имајући у виду појаву епископије у Маргуму у догађајима које описује Приск, 437–441. године, можемо претпоставити да је у овом граду тада постојала црква Св. Николе и да је он његов заштитник.

Очигледно је да се не помиње ни један епископ Никола, ни Мораве а ни Браничева.¹⁶ У сваком случају печатна плом-

¹⁶ Познат је епископ Никола, који је постао наследник епископа моравичког са седиштем у Моравици /Ариље/, око 1317. године. (Сава, 1996, стр. 371) По свему судећи, Никола је наследио „моравичког“ епископа Кирила. Пре кирила су били епископи Дионисије, Меркурије, Герасим и Јевсе-

ба епископа Николе епархије Морава не може бити млађа од 1020. године, односно од 1075. године, када је епископска столица Мораве укинута и на истој територији формирана епископија Браничево, односно по преименовању теме Морава у тему Србија. Епископија Морава је могла формално постојати и после византијских освајања теророрија до Дунава и Саве, 971. године, као и у време Самуилове државе, до 1018. године, али после повеље цара Василија II свакако не.

Најзад, из поменутих разлога, натпис на аверсу и реверсу печата моравског епископа Николе није могао бити на грчком. Може се допустити да је само устаљена почетна формула „Господе помози“ на грчком. У складу са тим комплетан натпис печата гласи:

(SVÄTÝÌ) NÌ
KOLA

† K(ÌRÌ)E V(ON)Ê(EÌ)
NÌKOLA
EPISKOP
MORA-
VOÌ
= СВЕТИ НИ-
КОЛА

† (У ИМЕ ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА, АМИН)
ГОСПОДЕ ПОМОЗИ,
НИКОЛА
ЕПИСКОП
МОРА-
ВСКИ

Коначно, без обзира на језичку природу натписа, печат из Сврљига се може датовати једино у другу половину X или на сам почетак XI века, пре византијских освајања Василија II Бугароубице и пре преименовања епископије Мораве.

Датовање печата епископа Николе пронађеног у Срљигу упућује и на померање постојања града Сврљига пре првог помена цркве у Сврљигу у повељи цара Василија II, 1018–

1020. године, која је у саставу Нишке епископије. Постојање града Сврљига и његове цркве мора се зато померити у другу половину X века.

Резиме

Епископија Морава са седиштем у граду Морава, на ушћу Мораве у Дунав, била је у јурисдикцији Бугарске патријаршије, 880–971. године, потом Охридске патријаршије цара Самуила, 972–1014. године, а од 1018. године византијске Охридске архиепископије. Дакле, печат моравског епископа Николе се може датовати у X век, односно, крај X или сам почетак XI века. Ово је сада, после епископа Агатона, други по имену познат моравски епископ. Имајући у виду на аверсу представу Св. Николе да се претпоставити да је он заштитник епископије Мораве као и да је епископална црква у граду Морава била посвећена Св. Николи. И у каснијем периоду, епископална црква Браничева била је посвећена Св. Николи. Овај печат помера и постојање града Сврљига у крај X века.

Извори и литература:

*** *Византијски извори за историју народа Јуџославије I*, Београд 1955/2007.

*** *Византијски извори за историју народа Јуџославије III*, Београд 1966.

*** *Византијски извори за историју народа Јуџославије IV*, Београд 1971.

Андрејић Ж. (2012): Српске средњовековне жупе у сливу Млаве. У: *Митолошки зборник 26*, Рача.

Андрејић Ж. (2016): *Средњовековна кнежевина Морава – земље и жупе VIII-XII век*, Рача.

Андрејић Ж. (2019): *Миленијум српскословенској језика и писма*, Рача.

Андрејић Ж. (2019 б): *Средњовековна кнежевина Морава, земље и жупе VIII-XV век*, Рача.

Антоновић М. (2006): Црквене прилике у источној Србији у средњем веку. У: *Браничевски гласник 3/4*, Пожаревац.

Динић М. (1978): *Српске земље у средњем веку*, Београд.

Душанић С. (1975): Прилог сфрагистици Охридске архиепископије. У: *Зборник Народној музеја VIII*, Београд.

Живковић Б. (1970): *Ариље*, Београд.

- Живковић Т. (2000): Дукљанско-византијски рат 1072-1075. У: *Историјски часопис* XLVII, Београд.
- Ivanišević V., Krsmanović B. (2018): New byzantine seals from Morava (Margum) and Braničevo. У: *Сџаринар* LXVIII, Београд.
- Jacanović D., Spasić-Đurić D. (2003): *Margum*, Požarevac.
- Јиречек К. (1978): *Историја Срба* I, Београд.
- Калић Ј. (1982): Византијски печат из Београда. У: *Зборник радова Византолошког института* XXI, Београд.
- Максимовић Љ. (1997): Организација византијске власти у новоосвојеним областима после 1018. године. У: *Зборник радова Византолошког института* 36, Београд.
- Matković P. (1878): Putovanja po Balkanskom poluotoku za srednjega veka. У: *Rad JAZU* 42, Zagreb.
- Миленковић М. (1996): Позлаћена апликација са локалитета Орашје - Црквина. У: *Гласник САД* 11, Београд.
- Мошин В., Ђирковић С., Синдик Д. (2011): *Зборник средњовековних ћириличних повеља и писама Србије, Босне и Дубровника*, Београд.
- Новаковић С. (1908): Охридска архиепископија у почетку XI века. У: *Глас СКА* LXXVI, Београд.
- Новаковић С. (2002): *Народ и земља у старој српској држави*, Београд.
- Павлов П. (2000): *Бунџари и аванџуриосћи в средновековна Балџарија*, Велико Тарново.
- Петровић В., Филиповић В., Миливојевић С. (2012): *Сврљиска област у праисторији, антици и средњем веку*, Београд.
- Петровић Ј. (1935): Печат Стефана Немање. У: *Нумизматичар* 2, Београд.
- Пириватрић С. (1997): Византијска тема Морава и „Моравије“ Константина VII Порфирогенита. У: *Зборник радова Византолошког института* XXXVI, Београд.
- Поповић М., Иванишевић В. (1988): Град Браничево у средњем веку. У: *Сџаринар* XXXIX, Београд.
- Пурковић М. (2016): *Из српске средњовековне историје*, Београд.
- Сава, епископ шумадијски. (1996): *Српски јерарси*, Београд, Подгорица, Крагујевац.
- Синдик Д. (1999): Печат. У: *Лексикон српског средњег века*, Београд.
- Stojaković M. (1987): *Braničevski tefter*, Beograd.
- Стојановић Љ. (1902): *Сџари српски записи и написи* I, Београд.
- Стојановић Љ. (1924): *Сџаре српске повеље и писма* I/2, Београд.
- Стојановић Љ. (1927): *Сџари српски родослови и летописи*, Београд.
- Thaloczy L., Aldasy A. (1907): *Magyarország melltektartományainak okleveltar*, II, Budapest.
- Fejer G. (1844): *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad*, Bude.
- Ševčenko N. (1983): *The life of saint Nicholas in byzantine art*, Torino.

Милинка Јовановић

ПОДСЕЋАЊА

Прошле су две године од како у Сврљигу не ради *Етно-културолошка радионица*. Њен оснивач је професор др Сретен Петровић, значајни научни радник и локал патриота, чија је љубав према суграђанима и родном граду изнедрила значајно и обимно дело *Културна историја Сврљића*. Из тог се пројекта и родила идеја о оснивању ове регионалне истраживачке институције. Захваљујући разумевању еминентних научних институција: Етнографског института САНУ из Београда, Балканолошког института САНУ, Етнологске катедре Филозофског факултета у Београду, Катедре за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу и подршци СО Сврљиг и њених привредника, јула 1994. званично је регистрована *Етно-културолошка радионица Сврљић*.

Један од првих озбиљних подухвата била је припрема и објављивање *Сврљичких одломака јеванђеља* из 1279, пронађених у цркви Св. Петке у селу Извору – општина Сврљиг.

Радионица је била институционалног карактера. Окупљала је признате стручњаке, научнике из области етнологије, музике, говора и језика, социологије, историје и митологије. Поред научних радника из Србије у раду су учествовали и научници из Бугарске, Румуније, Русије, Италије, Македоније, представници музеја, библиотека, архива и школа. Проучавала се традиционална, духовна и материјална култура Сврљига и Источне Србије. Обилазећи цркве, манастире, записе крајпуташе, воденице, гробља, изворе и друга места која су имала своје приче, истраживачи су на терену, свако из своје области, прикупљали материјал од локалног становништва. Касније, на симпозијумима Радионице расветљавали су све те приче, анализирајући их са становишта науке.

Учесници из Сврљига, сарадници Сретена Петровића, образовани људи из различитих области наука и струка: Раде Милојковић, Недељко Богдановић, Љубинко Радосављевић, Бранислав Миладиновић, Милинка Јовановић, Душан Васић, Драган Ракић, Зоран Вучић, Драги Петковић и Зоран Радовановић, ревносно су извршавали своја задужења у складу са постављеним роковима за њихову реализацију. Састајали

смо се често и анализирали урађено, решавајући текуће проблеме.

Мој задатак, једине жене сарадника на пројекту, подразумевао је послове *домаћице* Радионице.

Десетак дана пре рада Радионице, обишли бисмо са Сре-тенем сва села у околини, њихова знаменита места и обе-лежја. Посећујући старије житеље чија су сећања богата ус-поменама, сазнавали смо битне информације о нашим на-родним обичајима, догађајима везаним за воденице, изворе, сахране, крстове и записе на њима, о столетним храстовима, прелима, славама, свадбама, крштењима, бајањима... Два да-на пре одржавања Радионице, добијала сам кључеве од свих хотелских соба, како бих направила одговарајући распоред спавања гостију и бринула о уредности и реду.

Једне године, сећам се, било је више гостију но соба. Заб-ринута за настану ситуацију, пожурила сам да благовремено о томе обавестим Сретена. Погледао ме је некако зачуђено, и готово без размишљања рекао: *Нема друје, изабери једној и води ја код шебе на конак.*

Изненађена неочекиваним одговором, насмешила сам си и упитала: *Јел' ви то озбиљно?*

А што не би било, одговорио је, већину њих познајеш тоди-нама, а неке ћеш тек упознати. Знам да у њвом дому има мес-та, разуме се, само за ноћење... Храна је у хоћелу и на шерену. Хоћел ти је у комшилуку.

Помислила сам: *ја тошово је изводљиво.* Пажљиво сам прочитала списак гостију, њихова имена и презимена, сећа-јући се познатих школа, њихових делатности и интересова-ња. Из тог подужега списка апстраховала сам два имена: Са-ваљева Нина Михајловна и Паун Ес Дурлић. Нина је била до-цент музике и фолклора на конзерваторијуму П. И. Чајков-ски у Москви, а Паун – директор музеја у Рудној Глави код Бора, и обоје су први пут учесници симпозијума Радионице.

Размотрила сам: Нина Михајловна долази из Русије. То је прилика коју не треба пропустити: са рођеном Русињом разговараћу на руском, приповедаће ми о њеној далекој, пространој земљи, животу Руса, добићу пријатеља из Руси-је... Пристала сам, а од тада па надаље постала је пракса да сваког Симпозијума Радионице, водим неког од *вишка* гос-тију код мене на преноћиште.

Нина је била крхка, нежна и омала плавуша. У наше мес-то допутовала је са дванаестогодишњим сином, бистрим ду-

ховитим и радозналим дечаком, који се брзо спријатељио са мојим супругом. И док смо учествовале у раду Радионице, они су шетали и обилазили знаменитости нашег градића и околине. Истражујући у Радионици, упоређујући елементе фолклора, Нина је желела открити сличности и разлике у области етно музике нашег краја са руским. Причала ми је тако лепо и сликовито о себи, о животу њених родитеља лекара, Руса сељака и интелектуалаца, да сам имала утисак да их већ одавно добро познајем. Док смо са уживањем пиле чај, објашњавала ми је руски церемонијал конзумирања тог лековитог напитка, а моја прича о ситуацијама и ритуалном испијању ракије код Срба, упућивала је на све чари и моћи здравица које су неодвојиви део тог чина, а са којим ће се касније сусрести на терену.

Друго име са списка које ми је привукло пажњу и асоцирало на шепурење у лепоти, било је Паун Ес Дурлић. Познајемо се још из средње школе. Учествовали смо заједно у драмској секцији у којој је, наравно, увек добијао главне улоге у представама. Забављао се са мојом цимерком. Свирао је трубу у школском оркестру и боравио у интернату преко пута куће у којој смо ми становале. Увече, на тераси, свирао је повечерје и трубио посмртни марш сунцу на заласку. Сунце је од тога постајало веће, препуно црвене боје која је, преливајући се по небеском плаветнилу, бојила беле паперјасте облаке у ружичасто. Пратећи звуке трубе и играјући по њиховој мелодији, зраци сунца укосом су стремили ка земљи, стапајући се са њом. Сумрак је нежно спуштао свој прозирни вео, наранџасте нијансе неба претапале су се у црвене, па опет у наранџасте. Небо је полако бледило клизећи у жуто, а потом само у одсјају... Сећање је чудо, слике ми надлазе необичном брзином као на филмској траци: видим Пауна, стоји и занесено свира оду вечери *Ogavde do вечности*. Труба јечи, цвили, затрепери, па опет извије дугачак и тежак тон који се чује дуго, дуго, дубоко, и тихо спушта као црвено сунце коме Паун труби, као уздах за свеопштом лепотом живота. Цимерка и ја још седимо на тераси. Она гледа у њега пуна љубави, а ја у величанствени приказ вечери испуњеним чежњом за нечијим топлим рукама и лицем нагнутим... О, Боже, какво је то богатство, благодет кад сећање оживи!

Паун први пут долази да учествује у раду Радионице. Пријавио је рад *Покладни иривеї – обредна ваїра из кулїта мртвих код Влаха североїсточне Србије*.

А на терену...

На терену се одвијала најлепша *научна* драма у којој сам учествовала са својим гостима, осталим учесницима, али и нашим мештанима који су нам несебично даривали све потребне информације, вадећи их са поносом из својих сећања и заборава.

Присећам се најупечатљивијег догађаја из села Нишевац. Изабран за домаћина, правник Света Љубеновић припремао је традиционални обичај, али и ангазовао старије мештане за активности у Радионици. За место дешавања изабрао је стару воденицу на Тимоку, коју је са неколицином сељана покренуо у рад и делимично довео у ред. Да би се приче повезале, у једном углу намерно је оставио решеткасто исткане, растегљиве нити паучине. Вребајући свице и друге бубице, паучина се њихала тамо-вамо, док су, омађијани светлошћу, ноћни лептири облетали око фењера покушавајући да га угасе брзим махањем крила. Једну врсту тих лептира у сврљишком крају називају *вештице*.

Острвце настало у непрекидној игри таласа Тимока и јаке воде из воденичних бука, наметнуло се као идеално место за ручак. У том живописном амбијенту, Нина и остали присутни, имали су прилику да употпуне доживљај, уживајући у мирисима и укусима старих српских јела. Тихи жамор воде пратио је речи здравице старијег мештана који је у руци држао буклију окићену мирисним пољским цвећем. Чим је пао мрак, свежина воде одшкринула нам је врата воденице. Пажљиво смо прескакали њен праг, а онда осетили пријатну топлоту из угла из којег је жарило огњиште. Плешући у ритму окретања каменог точка и чекетала, пламен је лизао дно бакрача у којем се кувао млади кукуруз. Пара се као измаглица подизала из котла, ширећи ароматични мирис куваних кукурузних клипова. У истом ритму, равномерно, чекетало је певало успаванку пауковима начичканим по ћошковима, док је велики, округли и тешки камен бацао брашно, сејући га у дрвени сандук. Ситно жмиркајући са зида посматрао нас је фењер, намигујући нам повремено. Сели смо распоређени на треношке, цакове кукуруза и бале сламе, само је неколико старијих мештана било крај огњишта.

Тако је почињао рад, приче о воденици, њеном раду у давна времена и данас, о вампирима који се у њима понекад појављују и чувају воденице од лопова и разбојника, осећама поред реке које осеће сваког ко ноћу приђе воденици, о ви-

лама које играју поред извора и одају његове тајне, и урекну сваког ко их види. И док смо ћутке, готово не дишући, заинтересовано слушали причу једног мештанина, протрчао је миш, скривен и намерно пуштен из кутије. Врисак жена помешан са смехом мушкараца одједном је испунио простор воденице. Искористивши настали метеж, Света је неприметно утихнуо пламен фењеру.

И док се присећам тих догађаја, из мог памћења као из воде израћају слике, и то не обичне, већ звучне, са познатим мирисом свеже самлевоног пшеничног зрневља. Ватра у огњишту као да се смеши, жари и баца црвенкасту топлу светлост. Сенке играју по зидовима. Чини ми се као да се чекетало зауставило на трен. Шкрипе врата, отварају се: на прагу се издужила громадна фигура човека са вампирским зубима, бела кошуља спустила му се до пода... И опет, цика жена и комешање мушкараца... Њихову пометеност сече Сретенов громки глас објављујући да је то само Светина успешна режија којом је верно и сликовито употпунио тему. Фењер се поново пали, буклија креће из руке у руку... Смех, шале и одавање признања организаторима умирују стрес. Служи се кувани кукуруз и смирују страхови да би се поново наставило са радом.

Друга тема су *йрела*. Певице с преслицама за појасом и вуном у корпама, песмом нас позивају да се окупимо око ватре:

*Чујеште ли, млада момчадија,
Дојдеште си код нас на седењку...*

Изашли смо испред воденице, а изнад нас и над Богданицом, месец – пастир чувао је звезде. Гласови певица секли су тишину ноћи, ударали у оближње брдо и враћали се поново удвостручених крајева. Орила се песма:

*Која ми је овде нема,
Да дојде, да дојде
Деса ми ју овде нема
Да дојде, да дојде
Свеша ће ју сј доведе, иј....*

Слушали смо и снимили сцену. Кад се певање завршило, етно-музиколози су започињали разговор с певицама. Повремено се поново чуо рефрен неке песме.

И тако до касно у ноћ. На крају су сви заиграли *Руменку* уз свирку гајдаша.

Етно-културолошка радионица Сврљиг престала је са радом 2018. године због неразумевања људи из локалне власти, што није случајно, имајући у виду њихово прилагођавање постојећем тренду да се вредност материјалног стави изнад духовног, а што се неоспорно везује за владајући неолиберализам.

Сагледавано и анализирано кроз активности Радионице најбоље је окарактерисао проф. др Бранимир Ђорђевић, ректор Универзитета у Нишу, и председавајући Центра за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 2014:

Оно што је постигнуто у Радионици је од изузетног значаја, јер се у њој на научни и систематични начин осветљавају карактеристике једног малог народа, који је присиљен да брани своју самосталност и слободу.

КУЛТУРНА ДЕШАВАЊА

У складу са новонасталом ситуацијом, Центар за туризам, културу и спорт настојао је да у времену пандемије актуелног вируса покуша да не изостави, већ у већој мери реализује своје програме путем сајта, друштвених мрежа и слично, остварујући свој примарни задатак – омогућавање потенцијалним конзументима културних садржаја да задовоље своје потребе.

У низу културних дешавања (дати на сајту kcsvrljig.rs), издајамо:

- 1) Поводом Божићног фестивала приређено је књижевно вече, представљена књига парадокса *Ваширене кайи* завичајног аутора Русомира Арсића;
- 2) Стогодишњица рођења Радета Милисављевића, реализована је виртуелном изложбом његових фотографија;
- 3) Дан Општине Сврљиг обележен је виртуелном презентацијом *Мајске изложбе* слика сврљишких ликовних стваралаца;
- 4) Због немогућности одржавања 17. ликовне колоније *Ars Timacum*, у просторијама ЦТКС изложене су слике сликара учесника прошлогодишње Колоније;
- 5) За рукопис *Несан*, под шифром *Мајстор и Маријариша*, проглашена је победница књижевног конкурса *Дани Гордане Тодоровић*, Жељка Аврић;
- 6) Уприличена промоција туристичке публикација *Општина Сврљиг*;
- 7) Путем сајта ЦТКС и друштвених мрежа читалачкој публици и заинтересованима презентован је дневник Милутина Миланковића, *Под каменим небом*. Приказан је филм Соње Ђекић, *Сјелеонауш*.
- 8) У електронској форми, поводом традиционалне манифестације *Дани Гордане Тодоровић*, поштоваоцима Горданиног лика и дела, али и ове традиционалне смотре представљене су публикације у пдф формату *Све је почело од Гордане* (приредила Зорице Бранковић Басарић), *Вршкови* Александра М. Арсенијевића, лауреата песничке смотре *Дани Гордане Тодоровић* (2019), као и стихови награђеног рукописа Жељке Аврић за 2020. годину.

У издању наше Установе културе (која је до током свог постојања мењала своје називе, данас Центар за туризам, културу и спорт) при којој ради библиотека *Гордана Тодоровић* и бави се издаваштвом, публиковано је близу 60 наслова књига (из области лепе књижевности, али и научних дисциплина), 29 бројева и 19 двоброја часописа *Бдење*, неколико туристичких публикација, каталога и друге књижне и некњижне грађе. У сарадњи са Етно-културолошком радионицом, публици су доступна двадесет и два броја *Етно-културолошког зборника*. Излазак сваке књиге на светлост дана за нас је изузетан културни догађај.

2020. године одштамане су следеће публикације, а могу се пронаћи на сајту kcsvrljig.rs:

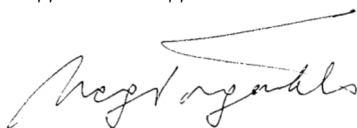
- *Бдење* бр. 63, јануар/март 2020
- *Бдење* бр. 64, април/септембар 2020
- *Бдење* бр. 65/66, октобар/децембар 2020
- *Жив сам негде далеко* / Борислав Живуловић
- *Ајора* / Рефик Мартиновић
- *Срећ* / Владета Коларевић
- *Вршови* / Александар М. Арсенијевић (књига поезије награђеног песника књижевне манифестације *Дани Гордана Тодоровић*)
- Туристичка публикација *Општина Сврљиг*

Редакција часописа *Бдење*

ИСПРАВКА

У своме чланку *Сламарица – шема завичајна* (Бдење 65/66) десила се груба омашка. Навео сам да речи *сламарица* нема у Тимочком дијалекатском речнику Јакше Динића. Истина је да тамо ове речи има и да је мој превид настао зато што сам користио неке његове раније верзије или допуне од којих је касније тај речник настао као обједињено и врло компетентно дело. Овај превид овде исправљамо, а извињавамо се читаоцима и аутору *Тимочној дијалекатској речника*, поштованом господину Динићу.

Недељко Богдановић

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за *Бдење* достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Times New Roman, ћирилица, величина 11.
- Уз књижевну критику приложити front cover књиге

Посебне захтеве (латиница, *иџалик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусноте, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА ИЗДАВАЧА:

Центар за туризам, културу и спорт
Боре Прице 2
18 360 Сврљиг
(За уредништво *Бдења*)

e-mail:
bdenje_srg@yahoo.com